

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for landskapsplanlegging

Masteroppgave 2014
30 stp

Funksjonelle og bærekraftige landskap rundt alpine turistdestinasjoner.

- En bevisstgjøring om hvilke prinsipper og tiltak som må ligge til grunn for en god utvikling.

Functional and sustainable landscapes surrounding alpine tourist destinations.

- An awareness of the principles and measures which must be the basis for a good development.

Henriette Jordheim

Bibliotekside

Tittel	Funksjonelle og bærekraftige landskap rundt alpine turistdestinasjoner. <i>En bevisstgjøring om hvilke prinsipper og tiltak som må ligge til grunn for en god utvikling.</i>
Engelsk tittel	Functional and sustainable landscape surrounding alpine tourist destinations. <i>An awareness of the principles and measures which must be the basis for a good development.</i>
Forfatter	Henriette Jordheim
Veileder	Kristin Marie Berg & Morten Clemetsen, Professor ved Instituttet for landskapsplanlegging
Sidetall	119 sider (+ 6 sider vedlegg)
Opplag	6 stk.
Emneord	Bærekraftig utvikling, turistdestinasjoner, alpinanlegg, landskap, kulturlandskap, friluftsliv, landskapspark
Keywords	Sustainable development, tourist destinations, alpineresorts, landscape, kultural landscapes, outdoors, landscape parks
Format	297mm x 210mm

Forord

Med denne oppgaven avslutter jeg mitt 5- årig studie i landskapsarkitektur ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Oppgaven er gjennomført våren 2014 og utgjør 30 studiepoeng.

Målet mitt med denne oppgaven var å lære mer om hvordan skape funksjonelle og bærekraftige landskap rundt turistdestinasjoner, og hvordan denne utfordringen blir sett på blant fagpersoners og planleggenes perspektiv. Min egen interesse for utvikling av landskap og utøvelse av friluftsliv var min motivasjon for valg av tema, og min nysgjerrighet for hvordan vi kan påvirke fremtiden for norske alpinanlegg og turistdestinasjoner.

Jeg håper at oppgaven min kan være et bidrag i debatten rundt bærekraftige landskap og hvordan vi kan opprettholde vår kulturarv og stedets særpreg i landskapet ved større utbygginger.

Jeg har fått god hjelp og støtte med oppgaven underveis og alle jeg har vært i kontakt med har vært engasjerte og kommet med mye nyttig informasjon, som jeg har flettet inn i oppgaven. Jeg vil her rette en stor takk til alle som har bidratt til mitt arbeid og støttet meg gjennom prosessen.

Jeg vil rette en spesiell takk til mine to veiledere Kristin Marie Berg og Morten Clemetsen ved NMBU for engasjement og god veiledning gjennom oppgaven.

- til alle som stilte opp til samtaler og intervju med kunnskap og egne erfaringer.

- til Miljøverndepartementet for mottatt stipend.

Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for engasjement, deling av kunnskap og samarbeid gjennom fem fine år på Ås.

Ås, 10. mai 2014

Henriette Jordheim
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Sammendrag

Reiselivsnæringen er en av verdens raskest voksende næringer (NHD 2012), og i Norge satses det flere steder på store utbygginger av alpinanlegg med tilhørende infrastruktur, selveierhytter og overnattingsplasser med høy standard. Ved utbyggingen av større alpinanlegg blir vi også vitne til en nedbygging av natur og kulturlandskap. Slike endringer i landskapet fører også til en endring i landskapets funksjoner, som gjøre det mer sårbart i forhold til å levere oss viktige tjenester i fremtiden. Det vil være viktig å se på hvordan en utvikling av turisme i mindre fjellbygder kan være med å bygge opp om levedyktige steder, som tar vare på det stedegne og lokale, samtidig som man tilrettelegger for økt næringsliv og turisme (Innovasjon Norge 2014 b).

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i følgende problemstillinger:

Hvordan skape funksjonelle og bærekraftige landskap rundt utbygging av større alpinanlegg, som kan ivareta og styrke landskapets særpreg og funksjonalitet ?

Hvilke prinsipper bør ligge til grunn for en god utvikling av landskap og turistbygder rundt større alpinanlegg?

Hvilke landskapstilpasninger vil være nødvendig for å sikre naturmiljøet, kulturarven og landskapets særpreg for fremtiden i utviklingen av større turistdestinasjoner?

For å få svar på disse problemstillingene var det viktig å se på hva litteratur og forskning sier om tema. I tillegg til et dokumentstudie på nasjonalt og regionalt nivå, dannet dette grunnlaget for den videre undersøkelsen og diskusjonen i oppgaven. Myrkdalen fjellandsby

har vært et eksempelområde for oppgaven, og jeg har sammenliknet området med liknende prosjekter i Norge og Europa. Jeg har også gjennomført intervjuer med forskjellige fagpersoner i tilknytning til temaene; bærekraftige landskap og turistdestinasjoner.

På bakgrunn av resultater og innhentet kunnskap fra oppgaven, konkluderer den med at det er viktig å jobbe for en opprettholdelse av landskapets ressurser, da de er med på å gi oss grunnleggende goder og tjenester innenfor et variert biologisk mangfold, gode vekstmuligheter for jordbruksproduksjon, og opplevelsesverdier gjennom et rikt kulturlandskap eller ved utøvelse av friluftsliv og andre aktiviteter.

Å jobbe for at kulturlandskapet og stedets særpreg opprettholdes er essensielt for en bærekraftig utvikling av landskapet. Økt tilrettelegging for friluftsliv og natur- og kulturopplevelser vil gi landskapet rundt utviklingsstedet en større felles verdi for turister og lokalbefolkning. Skal en kunne oppnå en bærekraftig utvikling rundt et alpinanlegg er reell medvirkning fra lokalsamfunn og andre berørte aktører en nøkkelfaktor. Dette har vist seg å være utfordrende da lokalsamfunnet ofte står opp mot en større kapital, som kan være overstyrende og ønsker en rask utvikling. Det er derfor viktig å få til et samarbeid gjennom en felles plattform og knytte utviklingen opp mot felles mål og visjoner, med bakgrunn i et sterkt kunnskapsgrunnlag.

Avslutningsvis presenterer jeg noen landskapstiltak som kan føre til en forbedring av dagens landskap og en opprettholdelse av stedets verdier i tilknytning til større turistdestinasjoner.

Abstract

Tourism is one of the fastest growing industries in the world (NHD 2012), and in Norway it is big business to construct alpine resorts connected to high standard infrastructure, private cabins and lodging. When constructing larger alpine resorts results are often a reduction in nature and cultural landscape. These environmental changes also lead to changes in the functionality of the landscape, which makes it less capable of producing important services in the future. It will be important to observe how tourist growth in small mountain villages can be a part of building livable places, while maintaining its local distinctiveness and facilitating business and tourism (Innovasjon Norge 2014b).

As a starting point for this master thesis I have been examining the following issues:

How to establish and develop larger alpine resorts, which maintain and strengthen the character and function of the landscapes?

Which principles should be fundamental to ensure a positive development of landscapes and tourist villages surrounding larger alpine resorts?

Which landscape adjustments will be necessary to ensure the natural environment, cultural heritage and landscape distinctiveness for future development of larger tourist destinations?

In order to answer these issues it was essential that I looked into what literature and science say about the subject. As a supplement I looked into a document study covering national and regional level, which formed a basis for further research and discussion for the master thesis. Myrkdalen mountain village has been set as

an example for this master thesis, and I have compared it to similar projects in Norway and Europe. I have done interviews with different professionals connected to subjects concerning sustainable landscape and tourist destinations.

Based on results and gathered knowledge from the thesis, it concludes that it is important to strive towards maintaining the landscape resources, which deliver fundamental goods and services within a varied biodiversity, good growth conditions for agricultural production, and experience value through a rich cultural landscape or through outdoor living and other recreational activities.

preserving the cultural landscape and the characteristics of place is essential for a sustainable development of the landscape. Increased facilitating for outdoor life, nature- and cultural experiences will give the landscape surrounding the place of development a greater common value for tourists and local inhabitants. In order to achieve a sustainable development around an alpine resort, real participation from local community and other affected actors is a key factor. This has proven to be challenging when the community often comes up against a major capital, which may be the overriding and want a fast development. That is why it is important to achieve a cooperation through a common platform and associate development towards common goals and visions, based on a strong foundation of knowledge.

In my conclusion I present some landscape measures which can lead to an improvement of the existing landscape, and a maintenance of the values associated to larger tourist attractions.

Innholdsfortegnelse

Bibliotekside
Forord
Sammendrag
Abstract

Innholdsfortegnelse	6
0.1 Innledning - Bakgrunn for valg av oppgave	8
0.2 Metode	12
0.3 Avgrensning av oppgaven	13

Del 1: Definisjoner og føringer

1.1 Definisjoner	16
1.2 Overordnede føringer	22
1.2.1 Nasjonale føringer.....	22
1.2.2 Lover og regler	29
1.2.3 Regionale føringer.....	30

Del 2: Litteraturstudiet

2.1 Bærekraftig kulturlandskap	36
- Et grunnlag for bærekraftig reiselivsutvikling	
2.2 Friluftslivet i fjellet	44
- En ramme for utvikling og bruk/overbruk av naturen	
2.3 Turismens muligheter i fjellbygdene	46
2.3.1 Fremtidsscenarier for Europas fjellbygder	47
2.3.2 Fremtidens fjellbygder	49

Del 3: Undersøkelsen

- Overordnet analyse	
3.1 Utgangspunktet	54
3.1.1 Valg av alpinanlegg	54
3.1.2 Landskap og naturgrunnlaget	56
3.1.3 Historie, natur og kulturverdier	60
3.1.4 Myrkdalen fjellandsby	66
3.2 Dokumentstudiet	70
- Gjeldende planer for Myrkdalen	
3.3 Samtaler med fagpersoner	79

Del 4: Forbildeprosjekter

4.1 Norske prosjekter	86
4.1.1 Golsfjellet	86
4.1.2 Stalheim landskapspark	88
4.1.3. Trysil	89
4.2 Miljøsertifisering av turistdestinasjoner og alpinanlegg	90
4.3 Parker i Alpene	92
4.3.1 Grosses Walsertal Biosphärenpark - Østerrike	92
4.3.2 Parc naturel régional du Queyras - Frankrike	94

Del 5: Diskusjon og konklusjon

5.1 En diskusjon rundt problemstillingene	98
Litteraturliste	108
Vedlegg	120
1 -Intervjuguider	

0.1 Innledning

Bakgrunn for valg av oppgave

I denne masteroppgaven har jeg valgt følgende problemstillinger:

Hvordan skape funksjonelle og bærekraftige landskap rundt utbygging av større alpinanlegg, som kan ivareta og styrke landskapets særpreg og funksjonalitet ?

Hvilke prinsipper bør ligge til grunn for en god utvikling av landskap og turistbygder rundt større alpinanlegg?

Hvilke landskapstilpasninger vil være nødvendig for å sikre naturmiljøet, kulturarven og landskapets særpreg for fremtiden i utviklingen av større turistdestinasjoner?

Med egen interesse innenfor det alpine friluftslivet og utallige besøk i både norske og utenlandske alpinanlegg ønsket jeg i masteroppgaven å kombinere denne interessen med kunnskapen jeg har opparbeidet meg innenfor landskapsarkitekturfaget. Landskapsarkitekturstudiet har gitt meg nye innfallsvinkler og syn på det landskapet jeg har beveget meg i, og vekket en interesse for hvordan vi tar i bruk og former landskapet gjennom vår planlegging.

Reiser og fritid har blitt viktigere for oss nordmenn de siste årene. Vi reiser oftere og lengre enn før for å selvrealisere våre drømmer. De siste årene har jeg vært vitne til en stor oppblomstring og vekst i norske alpinanlegg. Alpinanlegget i Myrkdalen, som er eksempelområde i denne oppgaven, har hatt en rask utvikling siden åpningen i 2003. Både i utstrekning av alpinanlegget og tilhørende hotell, leiligheter og hyttefelt. Jeg har selv vært og prøvd forholdene i Myrkdalen, og sett den raske utviklingen på nært hold. I forhold til mine interesser innenfor landskap og friluftsliv,

var det spennende å se nærmere på hvordan vi kan planlegge for at større turistdestinasjoner kan utvikle seg, samtidig som de kan holde på landskapskvaliteter og det stedegne.

Mål

Målet med denne oppgaven er å rette fokus mot utviklingen rundt større turistdestinasjoner, her ved å fokusere på alpinanlegg. Ved å se på utviklingen av Myrkdalen fjellandsby sin forvandling fra en liten jordbruksbygd mot en større turistdestinasjon, vil jeg synliggjøre utfordringer og muligheter som bygda nå står ovenfor i forhold til å skape et funksjonelt og bærekraftig landskap for reiselivsutvikling og lokalbefolkning.

Gjennom funn i oppgaven håper jeg den kan være med å bidra til en mer felles forståelse av hvordan vi bør se på utvikling rundt turistdestinasjoner i fremtiden. Hvilke tiltak som vil sikre en bedre forvaltning av kulturlandskapet og stedets særpreg, og hvordan turistdestinasjoner kan se nytten av landskapet de befinner seg i, og på den måten ønsker å føre en mer bevist planlegging i forhold til landskap.

Personlig ønsker jeg å lære mer om sammenhenger i landskapet og hvordan vi kan fremme landskapsverdier rundt større turistdestinasjoner. Med bakgrunn i litteratur ønsker jeg å se på hvilke tanker og meninger fagpersoner har uttrykt i forhold til å utvikle bærekraftig og funksjonelle landskap. Er dette teori som er videreutviklet og kan relateres til konkrete prosjekt, og kan disse igjen være gode eksempler for en videre utvikling av norske turistdestinasjoner?

Aktualitet

Økt tilrettelegging, mer fritid og velstand (SSB 2012), og en økende trend innen sport og friluftsliv har ført til at flere nå velger å legge mer penger og fritid til større alpinanlegg. Dette har ført til en ny oppblomstring av alpinanlegg rundt omkring i bygdenorge. Her satser de på store utbygginger av alpinanlegg med tilhørende infrastruktur, selveierhytter og overnattingsplasser. Ved denne utbyggingen blir vi også vitne til en nedbygging av natur og kulturlandskap. Grunneiere med større arealer rundt nye alpinanlegg har tjent godt på å selge grunn til opparbeidelse av hytter og andre aktiviteter som server hyttefolket. Arealer som tidligere var skog og dyrkbar mark er nå heistraseer og hyttegrender. Dessverre er det kun noen få av gårdene som tjener godt på denne utviklingen, mens andre ergres over mye aktivitet og slitasje på sin grunn.

Reiselivsnæringen er en av verdens raskest voksende næringer (NHD 2012), og aturen og kulturlandskapet er Norges viktigste reisemål (miljodirektoratet.no 2013c). At kulturlandskapet i dag er på vei til å gro igjen mener mange er en trussel mot det biologiske mangfoldet og turismen. Gjengroing skyldes færre beitedyr, mindre menneskelig påvirkning av landskapet og endrede klimaforhold (skogoglandskap.no 2014). Nye driftsformer med større og mer ensidig og intensiv drift på mindre areal og bruk av kunstgjødsel, har også ført til en forringelse av kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet (miljostatus.no 2014). Dersom kontrastene og variasjonen i landskapet forsvinner, sammen med fotefar etter folk og bosetning, blir landskapet tappet for innhold, og da forsvinner også store deler av det turistene referer til som det særegne med det norske reiselivslandskapet (Oldertrøen

2013). Det er spesielt de mindre fjellbygdene som står ovenfor denne utfordringen, og tilleggsnæringer har for noen vært en forutsetning for at gården skal overleve.

For at kulturlandskapet og det stedege norske bygdelandskapet skal opprettholdes, er det viktig at folk bosetter seg og fortsetter med drift av jordbruket. Politisk har det vært et ønske om å opprettholde satsningen på et spredt bostedsmønster, hvor folk skal kunne få bo der de ønsker. Dette for også å kunne utnytte landets ressurser og skape størst mulig nasjonal verdiskaping (Meld.St. nr13 2012-2013). En annen politisk målsetting er å øke bruken av verneområdene til reiseliv (miljodirektoratet.no 2013c). Problemet mener Selman (2012 b) er at vår nostalgiske oppfatning av kulturlandskapet er med på å bremse utviklingen av nye bærekraftige og tilpassningsdyktige landskap. Dagens landskap er bygget på foreldet økonomi og teknologi, slik at det i dag er vanskelig å opprettholde stedets ånd. Selman (2012a) mener vi må akseptere at landskapet er et system i forandring i varierende fart og bærekraftighet.

Endring i landskapet fører også til en endring i landskapets funksjoner. Dette kan gjøre det mer sårbart i forhold til å levere økosystemtjenester som rent vann, dyrkbar mark og som vi i dag er svært avhengig av. Våre nye former for friluftsliv og bruk av fjellet har ført til en stadig større distansering til det landskapet vi befinner oss i, og i et bærekraftig perspektiv (bærekraftig utvikling se side 18.) hvor både de økonomiske, sosiale og økologiske forholdene skal være bærekraftige for å sikre en bærekraftig utvikling. Utbygging for å imøtekomme dagens behov har vist seg å gå utover de økologiske rammene for å fremme de sosiale.

For alpinanlegg er snø og snøproduksjon elementært for driften. Det er i dag flere kunstige snøanlegg som kan produsere snø kun med få kuldegrader som vil være viktig da det fortsatt er stor usikkerhet rundt klimautviklingen, og om vi i fremtiden vil ha snø til å drive vinteraktiviteter. Mangel på snø vil likevel ha et visuelt spor i landskapet, og skianleggene vil miste flere av sine kunder som leter etter den ferskeste puddersnøen.

Vi vet enda ikke konsekvensene av denne utviklingen, men fremdeles planlegger vi for vinteraktiviteter i stor skala. I Myrkdalen, som er undersøkelsesområde i denne oppgaven, er det i dag et stort skianlegg, 400 fritidsboliger og hotell med 112 rom. En nylig vedtatt kommunedelplan for området skal sikre videre utvikling og vekst av anlegget med 8 nye byggefelt samt 2 nye større alpinanlegg. Usikkerheten i hvordan fremtiden blir må gjenspeiles i planene vi lager mener Selman (Selman 2012 a s.38).

Bærekraftig turisme er også et begrep som er voksende i Europa og andre steder i verden. Folk reiser mer og har blitt mer kresne til hva vi forventer av destinasjonen vi besøker. I Norge har vi i dag flere forskjellige merker og sertifiseringer som reisemål kan oppnå, og benytte som et kvalitetsstempel i markedsføringen og omdømmebygging.

En utvikling av turisme i mindre fjellbygder kan være med å bygge opp om levedyktige steder hvor man tar vare på det stedege og lokale, samtidig som man tilrettelegger for økt næringsliv og turisme. Dette er et av målene til Innovasjon Norge (Innovasjon Norge 2014 b) gjennom deres sertifiseringer for bærekraftige turistdestinasjoner, og et utgangspunkt for denne oppgaven.

Alpinanlegg i Norge

Utviklingsmessig startet alpinanleggene med en beskjeden vekst på 1950-tallet. Det kom derimot en kraftig vekst på 1960-tallet, mens 1990-tallet var veksten avtagende (St. med.nr.14 1999-2000 s.29). Alpinanleggenes landsforening (ALF) regner med at det finnes mellom 210-215 alpinanlegg i Norge med en eller flere skiheiser. Utviklings-statistikk fra alpinanleggene.no (alpinanleggene.no 2014) viser til en økning i antall heiser fra 135 i 1978/80 til 643 i 2011/12. Omsetningen har økt fra 85 millioner til 860 millioner i samme årsperiode.

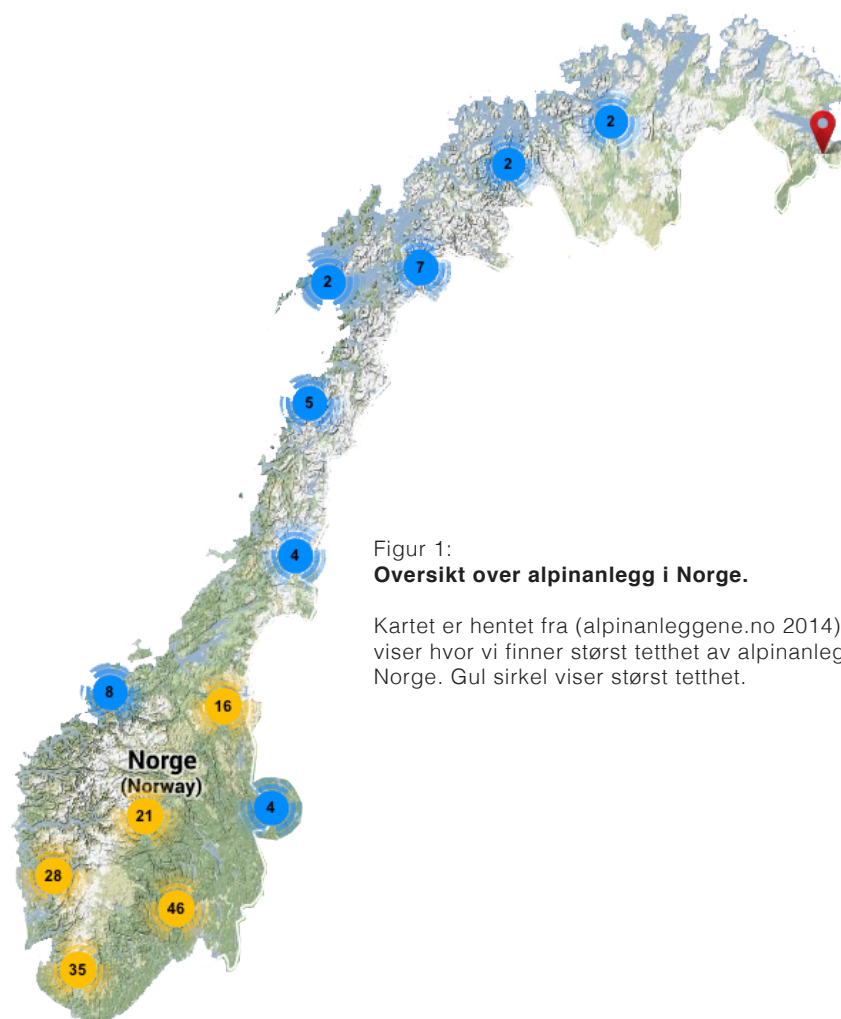
I dag ser vi en utvikling hvor det stilles høyere krav enn før til standarden rundt norske anlegg. Nye disipliner, nytt utstyr og våre forventninger til anleggene har skapt en endring i og rundt de norske alpinbakkene. Det er ikke lenger kun en arena for spesialisert alpin skisport, men rommer nå andre tilbud som terrengpark, skicrossløyper, slopestye, halfpipe og big jump (KUD 2011).

Alpinski har blitt en viktig del av turistnæringen i Norge i vinterhalvåret. Et av Norges skiforbund (NSF) sine hovedmål er at; *“Norge skal framstå som verdens beste skinsjon der gode anlegg og løyper skal være tilgjengelig for alle som ønsker å bruke ski, uavhengig av ferdighetsnivå”* (KUD 2011 s.9).

Innenfor den statlige idrettspolitikken (St.med. nr.14 1999-2000) er fokus på at lokale anlegg skal være en møteplass i lokalsamfunnet og tilfredsstillende barn og unges behov av fysisk aktivitet og gi dem utfordringer og variasjon.

Eieformen rundt norske alpinanlegg er svært forskjellig. Her har vi alt fra små nærmiljøanlegg drevet av idrettslag eller

kommuner til store nasjonale alpinanlegg drevet av det offentlige, kommuner og/eller private selskaper (KUD 2011 s.10). De fleste eierne av alpinanlegg i Norge er medlemmer i (ALF). Interesseorganisasjonen organiserer over 95% av den samlede alpinomsetningen i Norge.

Figur 1:
Oversikt over alpinanlegg i Norge.

Kartet er hentet fra (alpinanleggene.no 2014) og viser hvor vi finner størst tetthet av alpinanlegg i Norge. Gul sirkel viser størst tetthet.

0.2 Metode

For å svare på oppgavens problemstilling har jeg gjennomført et litteraturstudie for å få et teoretisk grunnlag for diskusjoner og vurderinger videre i oppgaven. Den belyser og drøfter de prinsipielle vurderingene som knyttes opp mot bærekraftig reiselivsutvikling, utvikling av landskapet og fremtidens fjellbygder. Litteraturen jeg har benyttet meg av er hentet fra kilder som biblioteket, Internett, tips fra veilederne og andre fagpersoner jeg har vært i kontakt med i arbeidet med oppgaven.

I dokumentstudiet går jeg nærmere inn på nasjonale og regionale plandokumenter som er førende eller veiledende for utviklingen av større turistdestinasjoner. Jeg har benyttet meg av Myrkdalen som et eksempelområde i oppgaven, og sett på utvikling og videre planer for stedet og alpinanlegget gjennom enda et dokumentstudie. Her har jeg tatt for meg kommunale planer som ligger til grunn for den videre utviklingen, og på hvilken måte de forholder seg til de nasjonale planene. Jeg vil også se nærmere på den gjeldene kommunedelplanen for Myrkdalen og tilhørende konsekvensutredning, hvordan planen forholder seg til landskap, naturmiljø og biologisk mangfold og friluftsliv.

For å få en grundigere forståelse av utviklingen rundt Myrkdalen og hvilke tanker utbygger og andre har rundt videre utvikling av turistdestinasjonen og bygda, var det nyttig å gjøre enkelte intervjuer. Jeg valgte derfor ut noen informanter med tanke på deres kunnskap om utvikling og kjennskap til stedet. Her har vi parter som representerer ulike interesser og har innflytelse på hensyntakingen av landskaps- og naturverdier. Intervjuene er samlet i en egen del og benyttes også som supplerende kilder.

Informanter til intervjuer:

Nils Akselberg
Eiendomsdirektør i Myrkdalen Fjellandsby AS, og er en av dem som har vært med på utvikling av fjellandsbyen fra begynnelsen.

Dirk Kohlmann
Prosjektleder for landskapsparker hos Fylkesmannen i Hordaland

Torbjørgh Austud
Kommunalsjef hos Voss kommune

Steinar Sørli
Seniorrådgiver ved Landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Hordaland
Jobber med kulturlandskap og har vært med å dele ut kulturlandskapsprisen for Hordaland til to gårder i Myrkdalen, Ulvund (2010) og Skjervheim (2012). I tillegg til jobben hos fylkesmannen driver han også Åmot Operagard, gjestehus og kultursenter.

Innenfor bærekraftige turistdestinasjoner finnes det allerede flere forbildeprosjekter i Norge og Europa som jeg har sett nærmere på. Det vil være viktig så se på hvilke prinsipper og tiltak de har opparbeidet for å sikre en bærekraftig utvikling, og trekke dette inn i en vurdering av utviklingen av Myrkdalen.

Jeg avslutter oppgaven med en diskusjon av problemstillingene og ser disse opp mot utviklingen av Myrkdalen fjellandsby. Avslutningsvis kommer jeg med mine anbefalinger for hvilke landskapstilpasninger Myrkdalen kan jobbe med på veien mot en mer bærekraftig turistdestinasjon.

0.3 Avgrensning av oppgaven

Oppgaven er avgrenset til å omhandle Myrkdalen i Voss kommune, men der det har vært nødvendig vil det være viktig å se den lokale utviklingen i en større sammenheng. Det er nå flere private aktører som holder til i området rundt Myrkdalen (se Myrkdalen næringsliv s.57), men jeg har valgt å begrense meg til å se på utviklingen av Myrkdalen fjellandsby da den har hatt størst påvirkning på utviklingen av bygda.

I litteraturstudiet har jeg lagt vekt på enkelte tema innenfor bærekraftig utvikling av landskapet. Her har jeg sett nærmere på litteratur rundt kriterier om bærekraftige turistdestinasjoner, kulturlandskapets potensialer og landskapets utvikling. Friluftslivet og hvordan en ser på fremtiden til Norges fjellbygder har også vært sentralt.

I dokumentstudiet er den gjeldende kommunedelplanen trukket frem og tilhørende konsekvensutredning. Før kommunedelplanen kom var det kun enkelte reguleringsplaner for området og ikke en helhetlig plan, slik at disse er bare referert til og ikke tatt med i oppgaven. Gjennom dokumentstudiene har jeg trukket ut informasjon som er relevant for oppgaven i forbindelse med landskap, natur, miljø og friluftsliv.

Prosjektene jeg har valgt ut som forbildeprosjekter for utviklingen av Myrkdalen har jeg funnet frem til gjennom tips fra veileder. Prosjektene er alle populære turistdestinasjoner og kan vise til gode resultater og kvaliteter, men her innenfor forskjellige områder.

Det vil være fornuftig å tro at funn som kommer frem gjennom oppgaven og dokumentstudiet i Myrkdalen vil være aktuelt også for andre turistdestinasjoner. Jeg vil derfor bruke mine resultater fra Myrkdalen til å utarbeide generelle prinsipper og tiltak som bør fremmes for å skape funksjonelle og bærekraftige landskap rundt turistdestinasjoner.

Jeg har valgt å forholde meg til dokumenter som som er tilgjengelig, slik at de stedene jeg refererer til regjeringen er det snakk om den forrige regjeringen, Regjeringen Stoltenberg2.

DEL 1

1.0 DEFINISJONER OG FØRINGER

1.1 Definisjoner

Her tar jeg for meg definisjoner som er sentrale i oppgaven

Landskap

Begrepet landskap er et vidt begrep og det er mange måter å se landskap på. De fleste forbinder landskap med vakre naturomgivelser, men landskap er også det kulturelle og urbane landskapet hvor det har foregått menneskelig aktivitet og påvirkning (regjeringen.no 2013)

Gjennom den europeiske landskapskonvensjonen (regjeringen.no 2014), som trådte i kraft i 2004, blir landskap definert gjennom menneskers bruk av omgivelsene. Den peker på at landskap ikke er statisk, men er i stadig forandring gjennom menneskers påvirkning. Målet med konvensjonen er å påvirke planleggingen slik at vi skal jobbe mot en helhetlig utvikling, hvor folk har fått uttrykt sine meninger, og ikke en utvikling som vi har sett mye av til nå, stykkevis og delt. Den europeiske landskapskonvensjonen ønsker en helhetlig planlegging med fokus på å verne, forvalte og planlegge landskap i den retning folk ønsker (regjeringen.no 2013). Den definerer landskap slik:

“et område slik folk oppfatter det, hvis særpreget er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.” (regjeringen.no 2007)

Landskap er ikke noe vi kun finner på landet, men også i byer og mellom byer. Landskapet kan være med på å knytte by og land sammen (Selman 2012 b s.33).

Jeg ønsker i denne oppgaven å tilnærme meg definisjonen av landskap slik landskapskonvensjonen definerer landskap.

Landskaping og folks forhold til sted

Erling Krogh (1995) forklarer landskap gjennom at mennesker skriver seg inn i landskapet gjennom sine handlinger, “*Landskaping*”.

Vi setter spor gjennom våre bevegelser og utfoldelse i landskapet. Gjennom bruk gir landskapet en mening og vi kan utvikle våre kroppslige ferdigheter. Samtidig er det samfunnet som styrer mye av hvordan vi skal oppfatte og bruker landskapet (Krogh 1995).

Landskapet er på mange måter identitetskapende for oss, og i vår tid knytter flere grupper seg til et og samme landskap på grunn av at vi ikke er så stedbunnet som vi var tidligere. Vi har flere steder å forholde oss til og flere steder å knytte vår identitet. Det er gjennom deltakelse og bruk av egen arbeidsinnsats og penger samt opplevelse av sosiale nettverk at vi kan bygge opp en identitet rundt et nytt landskap (Krogh 1995).

At folk nå har så forskjellig bakgrunn kan derimot skape konflikter om hva landskapet skal brukes til (Krogh 1995).

Landskapsfunksjoner

Med ordet landskapsfunksjoner refererer jeg her til kapasiteten landskapet har for å kunne levere økosystemtjenester og tilby økologiske, sosiale og kulturelle funksjoner (Bollinger and Kienast 2010).

Landskapet leverer mange goder og tjenester til samfunnet vårt (se økosystemtjenester s.19) og regulerer miljøkvaliteter og estetiske kvaliteter.

Landskapet er derimot i stadig endring slik at kapasiteten til hva landskapet kan levere av goder endres i takt med landskapsendringene. Det er et ønske om at de godene som landskapet leverer i dag også skal kunne leveres i fremtiden, slik at dette begrepet blir i dag brukt som prinsipper for planlegging (Bollinger and Kienast 2010)

Kulturlandskap og Kulturelle landskap

Kulturlandskapet er viktig for bærekraftig biodiversitet og økosystemtjenester. For øyeblikket er dette landskapet under et massivt press fra intensivering av jordbruket, fraflytting og urbanisering (Jansen, Losvik mfl. 2009).

Vårt kulturlandskap er verdifullt og en uerstattelig ressurs. Vi tiltrekkes av slike landskap fordi vi ser hvilket arbeid som er lagt i det og hvor kompleks dette landskapet kan være, med sitt særpreg og egenart. Det har derimot vært et problem at vi tenker for mye

på å bevare det gamle kulturlandskapet slik at vi ikke lenger ser potensialet som ligger for en videre utvikling av steder mener Selman (2012 a s29).

Vi har i dag et romantisk syn på kulturlandskapet, og Philips (2005) mener kulturlandskapet inneholder ikke bare mennesker, natur og fortidens landskap men gjenspeiler også dagens landskap. Hvordan vi opplever det kulturelle landskapet kan både være gjennom det fysiske og forholdet til våre psykisk verdier.

Telemarksforskning-Bø har lansert begrepet kulturelle landskap, *“et omgrep som set mennesket og menneset sine kulturelle behov i sentrum for planlegging og utvikling i landskapet.”* (Haukeland 2014)

Kulturelle landskap gir rom for deltakelse og det er stedets egenart og innvolvering av mennesker gjennom kulturelle prosesser som danner det kulturelle landskapet (Haukeland 2014). Jeg skiller derfor i oppgaven mellom kulturlandskap og kulturelle landskap.

Foto: Kulturlandskap - Jordheimstølene under Skogshorn, Hemsedal

Bærekraftig utvikling

Begrepet Bærekraftig utvikling ble første gang brukt av FNs kommisjon for miljø og utvikling (Brundtlandkommisjonen) rapport "Vår felles fremtid, 1987". Rapporten skulle forandre vår måte å tenke rundt miljø på og definerte Bærekraftig utvikling (fn.no 2014a) som:

"Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov." (fn.no 2014b).

Globalt er fattigdom og trusler mot jordens miljøtilstand en hovedutfordring for en bærekraftig utvikling. Skal en få til en bærekraftig utvikling må det globalt jobbes med en utvikling innenfor miljø, økonomi og sosiale forhold (fattigdom) (fn.no 2014c). Disse tre dimensjonene er gjensidige avhengige av hverandre (Nordic Council of Ministers 2013), og det er her nødvendig å se sammenhengen av alle dimensjonene.

"I Norge har bærekraftig utvikling vært et erklært politisk mål med tverrpolitiske tilslutning siden Brundtland-rapporten ble presentert for Stortinget første gang 1989." (Bugge 2011 s124).

Bærekraft er et sentralt begrep i denne oppgaven. Jeg kommer her til å ta for meg bærekraftig utvikling innenfor både miljø, kulturelle, økonomiske og sosiale verdier av landskapet. Det vil også være nødvendig å se på sammenhengen og helheten av disse dimensjonene. I et bærekraftig utviklingsperspektiv må den totale verdiskapningen vurderes på lang sikt, da de forskjellige verdien ikke nødvendigvis utvikles samtidig (Haukeland and Brandtzæg 2009).

Et bærekraftig utviklingsperspektiv

Et bærekraftig utviklingsperspektiv har fokus på vern ved bruk når det gjelder natur- og kulturarven. (Haukeland and Brandtzæg 2009 s16)

Haukeland og Brandtzæg (2009) har jobbet med "Vedriskapningsprogrammet for kulturminner og Naturarven som verdiskaper", og studert den brede verdiskapningen med utgangspunkt i natur- og kulturarven. Den brede verdiskapningen kaller de for et bærekraftig utviklingsperspektiv. Dette "perspektivet ser på utviklingen av natur- og kulturarven, og hvordan dens bidrag til lokal samfunns- og næringsutvikling kan være bærekraftig." (Haukeland & Brandtzæg 2009 s16)

Ut i fra sitt perspektiv har de utvidet David Thorsby sine kriterier om bærekraftig utviklingsperspektiv, som han laget i sitt arbeid med verdiskapning med utgangspunkt i kulturarven.

1. *Bevaring gjennom bruk. Bruken skal ivareta både materielle og immaterielle verdier knyttet til natur- og kulturarven.*
2. *Helhet og sammenheng – en bærekraftig utvikling må være miljømessig, kulturelt, sosialt og økonomisk bærekraftig.*
3. *Åpen tilgang – tilgangen til natur- og kulturarven som fellesgoder skal i dag være uavhengig av klasse, rase, etnisitet, m.m.*
4. *Langsiktighet. Framtidige generasjoners interesser skal inkluderes.*
5. *Føre-var prinsippet – i hvert fall knyttet til handlinger som er irreversible.*
6. *Gjensidig avhengighet – alt i systemet henger sammen med alt annet.*

(Thorsby 2001) og (Haukeland and Brandtzæg 2009)

Økosystemtjenester

Økosystem er av regjeringen definert som:

“Et dynamisk kompleks av planter, dyr og mikroorganismer og det ikke-levende miljø rundt dem, som gjennom et samspill utgjør en funksjonell enhet.” (St.prop.nr.56 1992-93 s19)

Økosystemtjenestebegrepet ble tatt i bruk for å synliggjøre at naturen i tillegg til å ha en egenverdi også bidrar med helt konkrete tjenester som menneskene har direkte og indirekte nytte av. Begrepet omfatter både fysiske goder og ikke fysiske tjenester vi får fra naturen, og vi skiller mellom forsyvende, regulerende, kulturelle og støttende tjenester.

De fire hovedkategoriene:

- *Forsyningstjenester omfatter produkter som vi får fra økosystemer, som for eksempel mat, vann og brensel.*
- *Reguleringstjenester er naturlige reguleringer av prosesser i økosystem som vi har stor nytte av, som for eksempel vannrensing, luftrensing, flom og erosjonsbeskyttelse.*
- *Kulturelle tjenester omfatter ikke-materielle goder som vi får fra økosystemer. Dette inkluderer estetiske og spirituelle opplevelser, rekreasjon og helse.*
- *I tillegg har vi de støttende tjenestene som er grunnleggende funksjoner i økosystem og som er nødvendige for andre økosystemtjenester. Eksempler er jorddannelse, resirkulering av næringsstoffer og primærproduksjon.*

(miljodirektoratet.no 2013d)

Økosystemene bidrar på denne måten med en rekke goder og tjenester, og menneskers liv og virksomhet er fundamentalt avhengig av økosystemene. Robuste og godt forvaltede

økosystemer er en forutsetning for bærekraftig utvikling .

Gjennom FNs økosystemstudie i 2005, Millennium Ecosystem Assessment (MA) ble det konstantert at menneskelig aktivitet har en klar og økende negativ effekt på klodens biologiske mangfold og økosystemer, og at både motstandskraften og kapasiteten i økosystemene er redusert. Et av hovedfunnene i MA var at 15 av klodens 24 definerte økosystemtjenester var i nedgang.

At vi stadig forringer økosystemene og deres evne til å levere tjenester, har også en økonomisk betydning for samfunnet. Dette viser Prosjektet The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB), en oppfølger av MA, som har som hovedmål å synliggjøre de økonomiske bidragene som kommer fra verdens økosystemer. En synliggjøring av naturens verdi vil øke beslutninger om at disse må bevares (Lier-Hansen, Vedeld, Armstrong mfl. 2013)

Foto: Høstbilde, rennende vann

Det Norske Friluftslivet

Nils Faarlund (2003) skriver i sin rapport; *“Friluftsliv, HVA - HVORFOR - HVORDAN”*, om at definisjonen av friluftsliv har ingen klare avgrensninger. Ordet blir brukt i mange sammenhenger i forhold til hvordan vi bruker og utnytter naturen. Det er et stort spenn i hvordan vi utøver og bruker naturen innenfor fritid, skole og næringsvirksomhet. Til og med innenfor fritidsbrukerne ser vi på verdien av natur og friluftsliv svært forskjellig. Faarlund (2003) viser til at innenfor planlegging ser man på friluftsliv som “fritidssysse”, “rekreasjon” og “avkobling”.

Miljøverndepartementet (MD) definerer friluftsliv slik:

“Friluftsliv er et felles gode som må sikres som kilde til god livskvalitet, økt trivsel, bedre folkehelse og bærekraftig utvikling. Friluftsliv gir gode naturopplevelser og økt miljøkunnskap og er et viktig bidrag til bærekraftig bruk og vern av natur- og kulturarven” (St.med.nr.21 2004-2005).

Denne definisjonen representerer mye av det tradisjonelle og miljøvennlige friluftslivet og avgrenser seg mer mot det moderne friluftslivet, hvor krav til personlig utstyr og tilrettelegging er større (Skår 2002).

I Norge har vi et lovverk som skal sikre folks bruk og utfoldelse i naturen. Gjennom friluftsløven og allemannsretten har vi rett til å bevege oss fritt i utmark, og allemannsretten har på mange måter vært grunnlaget til vårt tradisjonelle friluftsliv (Reusch 2012).

Det tradisjonelle friluftslivet

Fridtjof Nansen er for mange representant for det tradisjonelle norske friluftslivet og det norske natursynet. Aktiviteter som skitur, sopp- og bærsanking, fisketurer og turer i skog og mark går for å være tradisjonelle friluftslivsaktiviteter. Selv om det moderne friluftslivet er i vekst, er fortsatt turgåing nordmenns vanligste friluftslivsaktivitet (Vorkinn, Vittersø mfl. 2000). I forhold til et miljøperspektiv er dette en aktivitetsform som krever lite utstyr og tar lite skade på naturen.

Det moderne friluftsliv

(Det kommersielle friluftslivet)

Det moderne friluftslivet er en betegnelse på nyere friluftslivsaktiviteter som terrengsykling, frikjøring i fjellet, rafting, elvepadling, fjellklatring osv. Aktiviteter som skikjøring har vist seg å være økende de siste tiårene og har hatt størst oppslutning blant de unge. At vi nå har mer fritid og god økonomi, legger tilrette for mer kostbare friluftslivsformer (Odden 2008), og vi ser en stadig mer tilrettelegging for aktiviteter rundt blant annet ski og skikjøring. Dette er former som krever mer personlig utstyr og inngrepene for tilrettelegging for bruk er ofte større.

I denne oppgaven vil både det moderne- og det tradisjonelle friluftslivet være representert, da folk ofte har en tilknytning til begge formene. I denne oppgaven vil alpinkjøring i bakke gå under kategorien moderne friluftsliv.

Landskapspark

Landskapsaparken har sine røtter sørover i Europa og er mye brukt i flere alperegioner i Østerrike og Sveits. Landskapsarker i Hordaland er et pilotprosjekt satt i gang og eies av fylkesmannen i Hordaland i 2006. Med mål om at Landskapsaparken skal bli en nasjonal satsning utvikles pilotprosjekter som satser på utvikling av lokale geografiske områder til et reisemål, og hvor en knytter bygdeutvikling til landskapet som en ressurs for ny næring, kultur og trivsel i bygdene. Hver landskapsark har sitt eget styre og er satt sammen av personer med kompetanse og ressurser om drift av landskapsark lokal og regionalt. (Landskapsark, Fylkesmannen i Hordaland mfl. 2008)

I dag finnes 6 operative landskapsarker i Norge. Landskapsarkene er medlem i Norske Parker, en nasjonal organisasjon for regionale og lokale parker og parkprosjekter. Kommunal- og regionaldepartementet støtter opp under utvikling av nye parker gjennom et verdiskapingsprogram (parknytt.wordpress.com 2013).

Definisjon:

“Landskapsarker er unike natur- og kulturlandskap, avgrensa av felles kultur og identitetskjensle. Lokalsamfunn og næring vert utvikla i fellesskap slik at områda vert attraktive som bustad og besøksmål.”

(Landskapsark, Fylkesmannen i Hordaland mfl. 2008)

**Geoturisme*

“Turisme som ivaretek, forsterkar og framhever staden sin lokale eigenart – miljø, kultur, estetikk, kulturarv – og som kjem lokalsamfunnet til gode.”

(Landskapsark, Hordaland et al. 2008)

En landskapsark skal:

- *Utvikle bygder og næringsliv slik at kultur og naturlandskap vert ivareteke*
- *Skape lokale miljø for kommersiell tenking og entreprenørskap*
- *Verte attraktive reisemål*
- *Vere føregangsområde på skjøtsel av kulturlandskap*
- *Utvikle aktive og engasjerte lokalsamfunn som er attraktive for næringsutvikling*
- *Utviklast til merkevare og Noregs mest utbreidde *Geoturisme-konsept*

Kriterier for å kunne bli landskapsark:

1. *Landskapsarker skal vere lokalt organiserte med eigne vedtekter*
2. *Kulturlandskap, bygningar og kulturminne vert tekne vare på og utvikla i samsvar med lokal eigenart, miljø, kultur og estetikk*
3. *Geoturisme er eit leiande prinsipp for reiselivsutvikling i parkane*
4. *I landskapsarkane er kulturlandskapet tilgjengeleg*
5. *Det vert selt og nytta lokale tradisjonelle matvarer og produkt - ”Mat med historie” – mellom anna av økologiske råvarer*
6. *Parkane har lokale kriterier for næringsaktivitet som bidreg til lokal verdiskaping.*
7. *Landskapsarkane arbeider for auka miljøforståing og formidling av natur- og landskapsverdiar*
8. *Historia bak landskapsarkane er ein del av deira identitet og merkevare*
9. *Parkane har eigne kvalitetsstandardar og medlemsavtalar*
10. *Landskapsarkane tek ansvar for eiga utvikling i møte med styresmaktene*

(Landskapsark, Fylkesmannen i Hordaland mfl. 2008)

1.2 Overordnede føringer

1.2.1 Nasjonale føringer

Statlige og regionale planer er et verktøy for utvikling og setter føringer for den kommunale forvaltningen om hvordan vi skal ta i bruk og forvalte av landets felles ressurser. Vi har også gjennom lov prinsipper om bevaring av naturverdier og biologisk mangfold. Jeg vil derfor her trekke frem de føringene som staten gir i forhold til lover, veiledere og konvensjoner som er aktuelle for oppgavens hovedfokus på temaene alpinanlegg, bærekraftig utvikling av landskapet og turistdestinasjoner. Om ikke annet er oppført er sitater hentet fra den aktuelle teksten.

2004: Den Europeiske landskapskonvensjonen

Norge sluttet seg til den europeiske landskapskonvensjonen 23. 10. 2001, og konvensjonen trådte i kraft 01.03. 2004.

“Formålet med den europeiske landskapskonvensjonen er å verne, forvalte og planlegge landskap og organisere europeisk samarbeid på disse områdene.” (miljodirektoratet.no 2013e)

“Norge har godkjent konvensjonen og er forpliktet til å følge opp på en rekke områder: lovverk, sektorpolitikk, kunnskapsoppbygging, utdanning, bevisstgjøring, medvirkning, internasjonalt samarbeid. Det er Miljøverndepartementet som er ansvarlig for oppfølgingen og implementeringen av landskapskonvensjonen. Departementet leder en arbeidsgruppe som Miljødirektoratet deltar i.” (miljodirektoratet.no 2013e)

Konvensjonen tar ikke kun for seg vakre kulturlandskap, men all slags landskap som også inkluderer hverdagslandskap og landskap i forfall. *“Landskapet blir definert som et område, slik vi mennesker opplever det på grunnlag av våre erfaringer og kunnskaper.”* (MD 2009).

Ved å iverksette konvensjonen i Norge ønsker vi å fremme:

- livskvalitet og helse
- det lokale selvstyret og mulighetene for aktiv medvirkning
- bærekraftige lokalsamfunn
- attraktive steder, som stimulerer folks skaperevne og tiltakslust

(MD 2009)

Konvensjonen ønsker ikke å være en konvensjon for vern, men mer en konvensjon som ønsker å sikre og tilpasse og bygge landskap der folk ser seg tjent med å bo og arbeide (MD 2009).

Konvensjonen er opptatt av å skape bærekraftig utvikling basert på; *“harmonisk balanse mellom sosiale, økonomiske og miljømessige behov. Konvensjonen påpeker at landskapet spiller en viktig rolle av allmenn interesse på det kulturelle, økologiske, miljømessige og sosiale plan, og utgjør en ressurs som er gunstig for økonomisk aktivitet, og at vern, forvaltning og planlegging av landskap kan bidra til å skape arbeidsplasser.”* (regjeringen.no 2007)

Å se på landskapet som en ressurs til god utvikling og verdiskapning på steder er et tema som vil være aktuelt å diskutert videre i denne oppgaven. Samtidig som å ta vare på landskapet ønsker ikke konvensjonen å jobbe for vern, men å imøtekomme ny utvikling og tilpasse landskapet i forhold til folks ønsker å stedets kvaliteter. Landskapene skal være funksjonelle og tilpasses menneskers behov. Å ta vare på kulturlandskap er her viktig for å opprettholde viktig historie og folks tilknytning til steder og bygge opp om steders identitet.

“Et viktig mål med konvensjonen er å styrke enkeltmenneskets og lokalsamfunnets medvirkning i arbeidet med planlegging, vern og forvaltning av landskap,”(miljodirektoratet.no 2013e) men som jeg ikke vil gå nærmere inn på i denne oppgaven.

2011: Kulturdepartementets Veileder for Alpinanlegg

Denne veilederen er utarbeidet av Kulturdepartementet og Norges Skiforbund og omhandler planlegging, bygging og drift av små og mellomstore alpinanlegg. Den omtaler endringer innenfor skikulturen og nye former for bruk av alpinanlegg. Den tar også for seg endringer i lover og forskrifter.

Anleggspolitikken skal bidra til at befolkningen har et bredt spekter av lokalt forankrede tilbud, både i regi av den frivillige medlemsbaserte idretten og gjennom mulighet for egenorganisert aktivitet.

Den stiller krav til planleggingen og lokaliseringen av skianleggene. Og til at eierne forankrer prosjektet bredt i lokalmiljøet, hos offentlige instanser og brukergrupper. Innenfor landskap stilles det kravet om variert terreng og at anlegget skal føye seg inn i landskapet uten for mange skjæringer og fyllinger. Som miljø og klimatiltak henviser veilederen til Miljøfyrtårnsertifisering og bruk av energiøkonomisering, søppelhåndtering og montering av ladestasjoner for El-biler.

Målet for miljø- og klimatiltak i ethvert anlegg bør være å bli klimanøytrale.

På det overordnede plan er det naturlig å planlegge anlegg, boenheter og aktiviteter slik at man unngår å bruke bil for å nå frem til aktiviteter og fasiliteter.

2012: Regjeringens reiselivsstrategi, Destinasjon Norge, Nasjonal strategi for reiselivsnæringen

Da det ikke foreligger noen nyere reiselivsstrategi fra den sittende Regjeringen Solberg, har jeg forholdt meg til Regjeringens reiselivsstrategi fra 2012, som er fra den forrige Regjeringen Stoltenberg II.

Reiselivet er en næring som regjeringen ser for seg skal være dominerende for Norge i fremtiden. Gjennom regjeringens reiselivsstrategi ser de på muligheter for at et økt og bedre utviklet reiseliv i Norge skal gi økt verdiskapning, og da spesielt i distriktsnæringen.

Reiselivsnæringen har også et ansvar for å fremme natur og kulturverdier og minske klimagassutslipp. Bærekraft skal derfor være et premiss for denne utviklingen hvor ivaretagelse av miljø, sosial utvikling og økonomisk verdiskapning er grunnleggende premisser. De ønsker å satse på tilretteleggelse av levedyktige lokalsamfunn, gode og stabile arbeidsplasser og økonomisk levedyktige reiselivsbedrifter, samtidig som miljøet ivaretas. Regjeringen ønsker å stimulere bedriftene til en mer bærekraftig utvikling, gjennom å investere i merkeordninger for Bærekraftige turist-destinasjoner. De vil også åpne for mer tilretteleggelse for utvikling av reiselivsprodukter i tilknytning til store verneområder.

For å kompensere for det høye prisnivået vi har i Norge er det viktig at opplevelser må være av høy kvalitet. Det må også satses på samarbeid mellom aktørene for å kunne tilby pakker med opplevelsesprodukter innenfor kultur, mat,

historie, natur og aktiviteter. Norge har et godt utgangspunkt og potensiale for verdiskapning innenfor natur og kulturbasert reiseliv, og er et av satsningsområdene for utviklingen turistnæringen. Også det bygdebasert reiselivet har fått større oppmerksomhet. Dette forutsetter et velholdt kulturlandskap.

Gjennom et samarbeid mellom landbruk, natur- og kulturminneforvaltning og reiselivsnæringen ønsker regjeringene å kunne løse problemet knyttet til gjengroing. Samhandling og kunnskapsutvikling og formidling av verdier vil også kunne være et positivt bidrag til lokal og regional utvikling. Det er nødvendig med økt kompetanse om reiselivsnæringen på flere områder, og gjennom å tilrettelegge for kunnskap og kompetent arbeidskraft vil reiselivsnæringen kunne styrke sine muligheter for suksess.

En satsning på å produsere flere *fellesgoder vil gi økt konkurransekraft for destinasjonen, og er viktig for både reiselivet og stedets innbyggere. En generell økning av fellesgoder styrker også fellesgodene i lokalsamfunnet, og gir stedet økt attraktivitet for ønske om å bosette seg og ha stedet som arbeidsplass. Regjeringen mener fellesskapet bør finansiere produksjonen av godene. Det bør også være et grunnleggende premiss for en destinasjon som ønsker å satse på reiseliv i området.

**Fellesgoder*

"er et gode - eller fordel av godet - ikke kan gjøres eksklusivt for den som betaler for det. Dette er goder som stier, løyper, åpne festivaler, turistinformasjon og forskjønnelsestiltak."

(Regjeringen 2012)

2013: Stortingsmelding,
Meld. St. 13,
Ta heile Noreg i bruk, Distrikts-
og regionalpolitikken

Regjeringa ønsker å tilrettelegge for “*Det gode liv i heile landet*”. Dette vil de gjøre gjennom å føre en aktiv distrikt- og regionalpolitikk som skal stimulere utvikling av lokalt næringsliv og velferdstilbud.

Lokalt mener regjeringen at kommunen må jobbe med ivaretagelse av ildsjeler og lokalt engasjement, og at dette bør sikres gjennom kommunal kompetanse. De vil stimulere til mer samarbeid mellom regionale og lokale aktører får å styre lokal samfunns- og næringsutvikling og fremme en politikk som setter fokus på utfordringene og potensialet i små arbeidsmarkeder, som i fjellområdene. Et tettere samarbeid mellom stat og kommune vil sikre en bærekraftig forvaltning av verdifulle områder, og de ønsker å jobbe for å bedre kompetansen og nettverket, entreprenørskapet og innovasjonen i næringslivet i fjellområdene.

Samhandling mellom næringsutvikling og ivaretagelse av natur- og kulturminneverdier er viktig. Det må derfor satses på kunnskapsbasert forvaltning for å sikre bærekraftig utvikling. Regjeringen ønsker å støtte næringsliv som bidrar til bærekraftig utvikling og næringsutvikling i verneområdene og i randsonen av disse.

Regjeringen mener at kommunene og småsamfunna må ta større nytte av verdiene innenfor natur- og kulturminner, og at en tilknytning til en nasjonalpark, verneområde og kulturhistoriske miljø vil være attraktiv i en reiselivssammenheng. Regjeringen

“Det er viktig å utvikle nye og eksisterande verksemdar som nyttar ressursane på ein berekraftig måte. Natur- og kulturressursane er viktige for næringsutvikling, men òg for trivsel og identitet.”

ønsker derfor å støtte opp om lokale og regionale tiltak og finne felles mål om hvordan øke verdiskapingen med basis i natur- og kulturarv. Det er viktig å utnytte stedsbunne ressurser og se potensiale i bygdenæringen og landbruksressursene til å videreutvikle lokale produkter og aktiviteter. De stiller krav til at ved lokalisering av større reiselivsbygg må foregå utenfor de vernede områdene, og at det heller legges opp til aktiviteter i tilknyttet verneområder. Det er viktig å ta vare på grunnlaget for verdiskapningen.

Det nye bruksmønsteret blant hyttefolket har gjort at regjeringen nå ønsker å tilrettelegge for en høyere standard rundt fritidsutbygging for at hyttefolket kan ha fjernarbeid og bruke mer tid rundt hytta. De vil fremme å se på hyttefolka som en ressurs, og bruke disse ressursene i den lokale verdiskapningen. Økt tilstrømming av hyttefolk i fjellet vil gi styrking av lokalsamfunn, økt lokal omsetning og sysselsetting. Det må derfor legges tilrette for møteplasser og samarbeid for fastboende og fritidsfolket, og jobbes med en bedre dialog mellom kommunen, næringslivet og hytteeierene.

2013: A Good Life in a Sustainable Nordic Region Nordic Strategy for Sustainable Development

En felles nordisk strategi for bærekraftig utvikling, som gjelder for alle de nordiske landene (Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige) og Færøyene, Grønland og Åland. Laget av Nordisk ministerråd, de nordiske regjeringers offisielle samarbeidsorgan. Denne strategien presenterer Det Nordiske perspektivet på bærekraftig utvikling og inneholder retningslinjer mot 2025 med fokus på områder som:

- Den Nordiske velferdsmodellen
- Levedyktige økosystem
- Klimaforandringer
- Bærekraftig bruk av jordas ressurser
- Utdanning, forskning og innovasjon.

Det er tre forskjellige dimensjoner av bærekraft som er gjensidig avhengig av hverandre, den økonomiske, den sosiale og den økologiske, og hvor ingen av dimensjonen må undergrave den andre. Kultur er også viktig for de nordiske verdiene, og må inkluderes i arbeidet med bærekraftig utvikling.

Bærekraftig utvikling og den nordiske velferdsmodellen går hånd i hånd. Helse og velvære er tilknyttet våre omgivelser, og det er viktig med tilgang til grønne områder. Også for å forstå hvilke endringsprosesser som kreves for å skape mer bærekraftige samfunn.

Bærekraftig bruk av jordas ressurser

De største økosystemrelaterte utfordringer i Norden er at jord og skog blir skadet av forurensning og kortsynt ledelse. Bærekraftig utvikling må integreres i flere sektorer for å

møte nye utfordringer som stort forbruk og endringer i demografien. Vår livsstil og en stadig økende befolkning, gjør at det stadig blir knappere om jordas ressurser. Det vil være viktig at vi i fremtiden reduserer vårt forbruk og produksjon for å ta vare på jordas ressurser til kommende generasjoner. For å sikre levende distrikter er våre naturressurser viktig. Det er viktig at ikke ressursene som jordbruk, fiske, skogbruk og gruvedrift utarmes.

Rapporten sikter til at det må mer kunnskap til og en bevisstgjøring om økosystemtjenester slik at vi kan forebygge og utvikle instrumenter.

Klimautfordringer

Mat, bolig og transport er områder som særlig påvirker miljøet fordi de bruker store mengder energi og vannressurser. De nordiske landene må redusere de miljømessige, sosiale og helsemessige problemer som er forbundet med ikke-bærekraftig forbruk og produksjon av varer og tjenester.

Nordisk ministerråd vil at nordisk teknologi skal være ledende innen utviklingen av miljøteknologi og sosiale invasjoner for grønn vekst og bærekraftig utvikling. Mer kunnskap, ny teknologi og bruk av menneskelig kompetanse skal styrke arbeidet mot en mer bærekraftig utvikling.

2013: NOU 2013:10 Naturens goder - om verdier av økosystemtjenester

Denne utredningen ble utarbeidet av et ekspertutvalg nedsatt av regjeringen i oktober 2011. *TEEB-prosjektet (The Economics of Ecosystems and Biodiversity) er den direkte foranledningen til at ekspertutvalget for verdier av økosystemtjenester ble oppnevnt. De arbeider her med problemstillinger i tilknytning til verdier av økosystemtjenester. Jeg vil her presentere et utvalg av resultatene fra utredningen som er relevante for oppgaven. Utredningen er ikke tatt inn i politikken enda, men er et viktig dokument for kunnskap og tanker rundt økosystemtjenester og verdisetting av naturens goder.

Bakgrunn for vårt store forbruk av økosystemtjenester mener utvalget er at de regnes som gratis og ikke av verdi, når vi tar beslutninger om produksjon og forbruk. En bedre kunnskap om og synlighet av naturens goder vil føre til en bedre forvaltning og forståelse av hvordan vi forvalter ressursene.

Det vil være nyttig med en økonomisk verdisetting av en del av økosystemtjenestene, og noen bør fremstilles kvantitativt. Utvalget foreslår at; **Naturindeks for Norge kan være et utgangspunkt for kvantitativ beskrivelse av det biologiske mangfoldet som grunnlag for økosystemtjenestene.* Kunnskapen må også formidles til private og offentlige beslutningstakere, og lover, regler, skatter, avgifter og andre virkemidler er viktige for at økosystemtjenestene skal bli tatt hensyn til.

Økosystemtjenestetilnærmingen må videre settes inn i en bredere samfunns- og styringsmessig sammenheng som tar hensyn til norske

forvaltningstradisjoner og miljøpolitiske virkemidler, og som styrker grunnlaget for bedre samarbeid mellom sektorer og mer helhetlig (økosystembasert) forvaltning.

Gjennom eksisterende kunnskap mente utvalget at tilstanden til norske økosystemer er relativt god, men at de utsettes for et stadig større press fra mange kanter. Arealendringer og arealbruksendringer på grunn av nedbygging, omdisponering og oppsplitting av områder er det som gir størst negativ påvirkning. Klimaendringer, forurensning, invadering av fremmede arter og mangel på skjøtsel virker også svært negativt på disse tjenestene. Det er derfor et stort behov for mer kunnskap og forskning på dette området.

**TEEB- prosjektet*

Det internasjonale initiativet for vurdering av økonomiske verdier knyttet til økosystem-tjenester og biologisk mangfold, The Economics of Ecosystem Services and Biodiversity (TEEB). Startet opp i 2007, etter modell av Stern-rapporten om økonomiske vurderinger av klimaendringer.

(Lier-Hansen, Vedeld, Armstrong mfl. 2013)

**Naturindeksen for Norge*

"Naturindeks for Norge viser utviklingen for det biologiske mangfoldet i de store økosystemene. Hensikten er å måle om tapet av naturmangfold stanser, slik Norge har forpliktet seg til i internasjonale avtaler. Den første utgaven av naturindeksen ble utgitt 23. september 2010."

(miljodirektoratet.no. 2014)

Virkemidler i arealforvaltningen, Utvalgets anbefalinger:

- *Nye ordninger med betaling for økosystemtjenester bør prøves ut,*
- *Det bør vurderes om flere økosystemer kan sikres gjennom opplegg med betaling for økosystemtjenester.*
- *Før det tillates inngrep i naturområder som er vernet etter naturmangfoldloven, må det vurderes om det er mulig å legge til rette for økologisk kompensasjon, altså at utbygger/ tiltakshaver etablerer erstatningsområder for viktige naturområder som går tapt eller mister sin funksjon som følge av et tiltak.*
- *Plansystemet bør gjennomgås med tanke på å synliggjøre verdier av økosystemtjenester bedre.*
- *Det må utvikles metoder for å vurdere tiltakenes samlede belastning, slik naturmangfoldloven og forskrift om konsekvensvurderinger krever.*
- *På noen områder må planleggingen bli mer helhetlig og tverrsektoriell, f.eks. gjennom at landskapsperspektivet og den økologiske infrastrukturen får økt oppmerksomhet.*
- *Det bør settes i gang arbeid for å utvikle og utprøve metoder for å stedfeste og synliggjøre økosystembaserte verdier og tjenester til bruk i kommunal arealplanlegging og arealforvaltning*
- *Kompetansen i kommunal planlegging og miljøarbeid må styrkes.*
- *Et system som gir kommunene økonomiske insentiver til å ivareta biologisk mangfold og tilhørende økosystemtjenester bør utredes.*
- *For å sikre at skatte- og avgiftssystemet gir riktige signaler om verdien av biologisk mangfold og økosystemtjenester, bør en ordning med nasjonal naturavgift utredes.*

2005 Forskrift om konsekvensutredninger (KU)

Forskriften er utredet av Miljøvern-departementet og vi finner den i plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 nr. 77 §33-5. *“Formålet med bestemmelsene er å sikre at hensynet til miljø, naturressurser og samfunn blir tatt i betraktning under forberedelsen av planer eller tiltak, og når det tas stilling til om, og eventuelt på hvilke vilkår, planer eller tiltak kan gjennomføres” §1*

Reguleringsplaner for Skibakker, skiheiser og tilknyttende anlegg skal etter §3 1. c) vurderes etter «kriterier for vurdering av vesentlige virkninger for miljø, naturressurser og samfunn» §4

I forhold til kriterier om landskap og friluftsliv:

- skal tiltaket utredes om det er lokalisert i eller kommer i konflikt med områder med særlig verdifulle landskap, naturmiljø, kulturminner.
- er lokalisert i større naturområder som er særlig viktige for utøvelse av friluftsliv, og hvor planen eller tiltaket kommer i konflikt med friluftslivsinteresser

I planprogrammet avklares rammer, premisser og formålet med planarbeidet tidlig i prosessen. Her skal utredninger som anses nødvendige for å ta gode beslutninger komme frem og danne grunnlaget for KU. For å få en forankring blant lokalbefolkningen og innspill til planene skal planprogrammet med konsekvensutredningen på høring og til offentlig ettersyn.

1.2.2 Lover og regler

2009 Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven/ NML)

Lov 19.juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold, er den mest sentrale loven innen naturforvaltning (miljodirektoratet.no 2013a), og er samfunnets viktigste redskap for bruk og vern av vår verdifulle natur. Loven støttes og underbygges av Grunnloven § 110b (Bugge 2011 s225) og regulerer forvaltning av arter, områdevern, fremmede organismer, utvalgte naturtyper og den tar vare på leveområder for prioriterte arter. Å ta vare på landskapet er også en del av formålet med nml. Hvordan først og fremst ivaretar naturkvalitetene i landskapet, men også kulturhistoriske verdier i landskapet i tilknytning til verneområder(miljodirektoratet.no 2013b).

Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Produktionsævnne og Mangfold bevares. Naturens Ressourcer skulle disponeres ud fra en langsigtig og alsidig Betragtning, der ivaretager denne Ret ogsaa for Efterslægten.

For at ivaretage deres Ret i Henhold til foregaaende Led, ere Borgerne berettigede til Kundskab om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningerne af planlagte og iværksatte Indgreb i Naturen. Statens Myndigheder give nærmere Bestemmelser til at gennemføre disse Grundsætninger.

(Grunnloven § 110b, første og andre ledd)

Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur. (nml. 2009 ;§1)

Miljørettslige prinsipper

I Naturmangfoldloven finner vi også miljørettslige prinsipper, som forvaltningen har plikt til å legge til grunn som retningslinjer for skjønnsutøvelsen i saker som har konsekvenser for miljøet (Bugge 2011). Jeg har her trukket frem de prinsippene som er relevante for oppgaven;

§ 8.Prinsippet om kunnskapsgrunnlaget

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet. Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

§ 9.Føre var prinsippet

Når det treffes en beslutning uten at det foreligger tilstrekkelig kunnskap om hvilke virkninger den kan ha for naturmiljøet, skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet. Foreligger en risiko for alvorlig eller irreversibel skade på naturmangfoldet, skal ikke mangel på kunnskap brukes som begrunnelse for å utsette eller unnlate å treffe forvaltningstiltak.

§ 10.Prinsippet om samlet belastning

En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

1.2.3 Regionale føringer

2014 - Fylkesplan for Hordaland (2005- 2008)

I dokumentstudiet av gjeldende Fylkesplan for Hordaland (2005-2008), har jeg sett nærmere på fylkes føringer for bærekraftig utvikling av landskap, turistdestinasjoner og friluftsliv. På landskap har fylket i samarbeid med fylkesmannen laget et dokument for landskap; *“Råd om landskap i kommunal planlegging i Hordaland”*, og for friluftsliv har de en fylkesdelplan på fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv; *“Aktiv kvardag - Hordaland.”*

Visjon:

“Hordaland - eit kreativt verdiskapingsfylke i ein sterk Vestlandsregion”

Hordaland fylkeskommune ønsker å å ta vare på sine maneg naturressurser gjennom en bærekraftig utnyttelse. Landskapet en kilde til naturopplevelser, identitet og livskvalitet, og en ressurs for reiselivet. De fremmer her utfordringer fylket har med gjenngroing og forandring i landskapet, og ønsker å legge tilrette for bruk som ikke ødelegger viktige kvaliteter i landskapet. De viser til den Europeiske landskapskonvensjonen. De peker også på at utbygging har ført til at sammenhengende naturområder og kulturlandskap er blitt redusert og splitta opp.

Hordaland sine ambisjoner;

“Være best i Norden innan natur- og kulturbaserte opplevingar.”

De satser også på strategier som skal fremme areal- og naturressurser. Her peker de på at formidling av oppdatert kunnskap om biologisk mangfold, friluftsområder, kulturminner, kulturlandskap og landbruksområder. De ønsker også å verne om regionale friluftsområder og hindre

oppsplitting og nedbygging av verdifulle landbruksareal og naturareal.

Kompetansen i kommunene må derfor økes i forhold til kunnskap om kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap. Verdifulle kulturminner- og landskapsverdier må synliggjøres.

Areal- og miljømål

- *Utvikling av allment friluftsliv skal prioriterast før utvikling av private fritidseigedomar.*
- *Lokalsamfunnas kal ha gode miljøkvalitetar, universell utforming, samanhengande grøntstruktur og tilgang til friluftareal og møteplassar for fysisk aktivitet og sosialt fellesskap.*
- *Hordaland sitt landskap skal forvaltast i eit langsiktig tidsperspektiv og som ei kjede til identitet og livskvalitet.*
- *Hordaland skal verna om biologisk mangfald og verdifulle areal- og naturressursar på land og i sjø, som strandsona, friluftsområde med regional verdi, større inngrepsfrie område og kulturmiljø.*
- *Høvelege areal- og naturressursar skal kunne nyttast til berekraftig næringsutvikling*
- *Hordaland skal ha eit livskraftig landbruk i levande bygder. Attgroing av verdifulle kulturlandskap og oppsplitting av viktige jordbruksområde skal avgrensast*
- *Kulturminne og kulturmiljø skal forvaltast som dokumentasjon av fortida og ressurs for framtida. Nytteverdi/eigenverdi må dokumenterast før vern.*
- *Verdifulle landbruksareal, naturland- skap og kulturlandskap skal sikrast gjennom kommuneplanlegginga.*

2011 - Råd om landskap i kommunal planlegging i Hordaland

Hovedhensikten med planen er å forbedre landskapsforvaltningen gjennom plan i kommunene i Hordaland. Utgangspunktet for veilederen var et nasjonalt pilotprosjekt for iverksetting av landskapskonvensjonen, og fire kommuner i Hordaland (Sund, Lindås, Samnanger og Granvin) var utprøvningsarenaer for bedre landskapsforvaltning gjennom plan. Denne planen fungerer som en anbefaling og veileder, og er ikke noe som er lovgivende for kommunen.

Veilederen trekker frem god kartlegging og analyser av landskap som viktig for å lage gode planer. Disse kan brukes i medvirkningsprosesser som bevisstgjøring og for å skape engasjement, eller for langsiktig ivaretagelse av landskapsverdier.

2008 - Område for friluftsliv Kartlegging og verdsetting av regionalt viktige områder i Hordaland

For å best kunne ta vare på og forvalte arealer som er viktige for ulike friluftslivsaktiviteter i kommunene har Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune startet kunnskapsbyggingen på området. Dette har de gjort gjennom kartlegging av viktige arealer for friluftsliv i fylket. Det er gjennom kunnskap at vi best kan ta vare på våre verdier og dette er en rapport som skal hjelpe kommunen med å ta gode avgjørelser innenfor arealplanleggingen.

Rapporten viser en tematisk presentasjon av data om friluftslivsområder som skal brukes som grunnlag for arealplanlegging og saksbehandling. Data i kart og tabell er ikke juridisk bindende slik at kommunene selv må innarbeide de i arealplanene etter plan- og bygningsloven.

Oppsummering og diskusjon

Reiselivsnæringen blir sett på som en viktig næring for Norge i fremtiden, og norsk natur og kulturarv blir sett på som et fundament for denne utviklingen. Et mål fra statlig hold er å øke kunnskapsgrunnlaget i kommunene om verdien av landskapet, og på denne måten få et godt grunnlag til å ta avgjørelser i forvaltningssaker.

For å møte utfordringer som gjengroing av kulturlandskapet og bedre tilrettelegging av reiselivsprodukter som er basert på norsk natur og kulturlandskap, mener staten at det forutsetter et økt samarbeid om utvikling fra flere instanser. Det må også jobbes for å danne flere møteplasser, hvor slike tema kan diskuteres og kunnskap kan formidles.

Skal en satse på et bygdebasert reiseliv forutsetter dette et velholdt kulturlandskap. Innenfor enn turistdestinasjon er det ofte mange aktører og brukere av dette landskapet, slik at det burde være interesse for å få til et samarbeid om skjøtsel og opprettholdelse av fellesgoder i landskapet.

Det er i dag ingen som betaler for å opprettholde landskapsverdier, slik at forslaget fra utvalget til NOU 2013:10 om at det bør

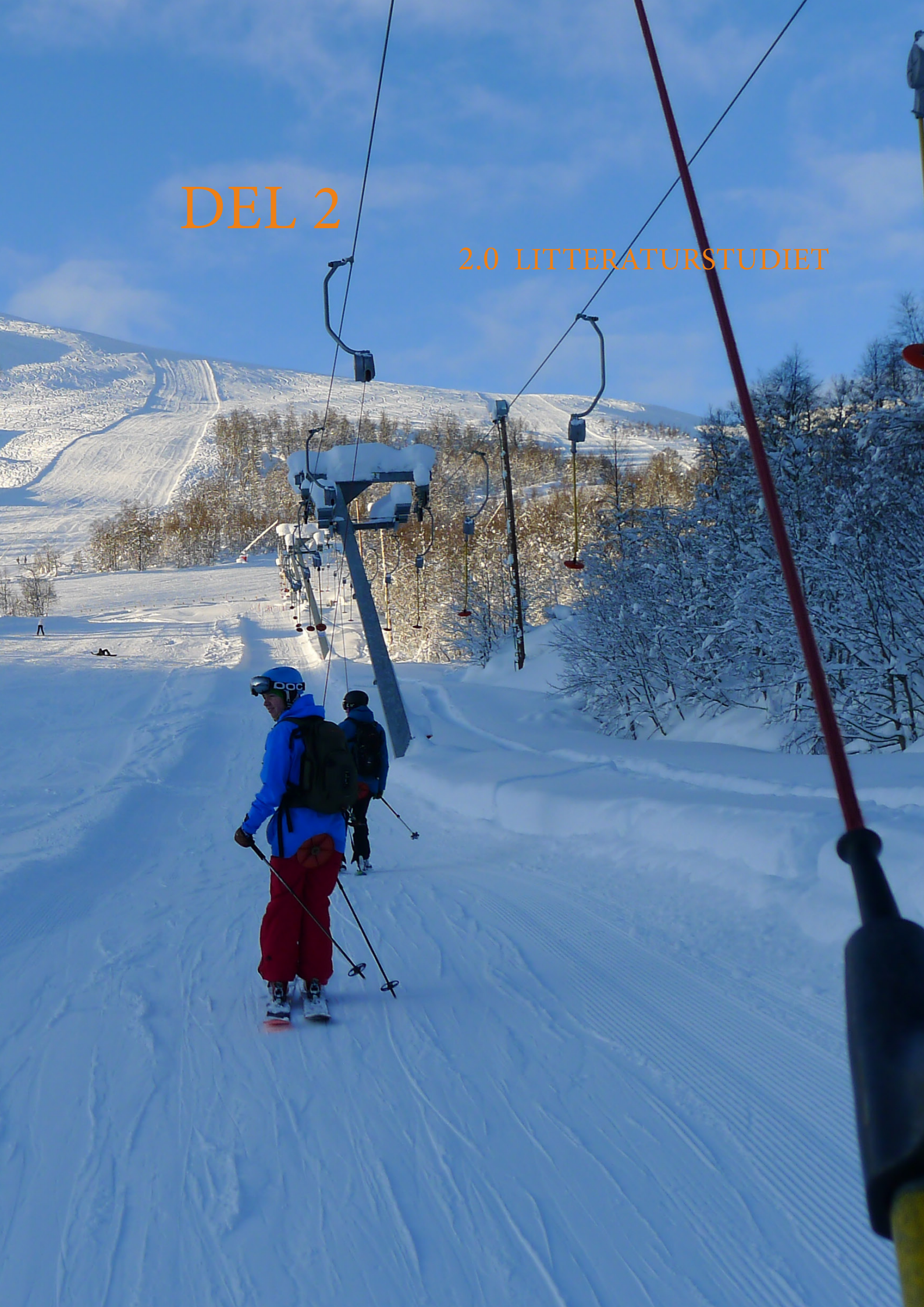
opprettes en nasjonal naturavgift er interessant. Det burde være av samfunnets interesse å opprettholde naturen og dens evne til å kunne produsere økosystemtjenester også i fremtiden.

Det er innsatt en ny regjering siden disse planene føringene ble laget, og som forholder seg noe anderledes til bruk av naturen og fører en annen landbrukspolitikk. Landbruks- og matminister Sylvi Listhaug har uttalt at heltidsbønder som lever av ressurser på gården vil prioriteres (Listhaug 2014). Dette gjør det vanskeligere for mindre gårdsbruk, og spesielt i mindre fjellbygder hvor det ikke er mulig å ha like høy produksjon som i lavlandet. Her gjør midlertidig bonden en større jobb med å ta vare på andre samfunnsverdier, som ivaretagelse av kulturlandskapet. En nedtrapping av statlige midler kan derfor føre til at flere mindre gårdsbruk må legges ned og vi får en forringelse av kulturlandskapet. Regjeringen ønsker også og åpne opp for mer motorisert ferdsel i fjellet, som vil kunne påvirke naturen og friluftslivet i fjellet.

DEL 2

2.0 LITTERATURSTUDIET

2.1 Bærekraftig kulturlandskap

- et grunnlag for bærekraftig reiselivsutvikling

I dette kapitlet går jeg inn på hva litteraturen sier om bærekraftig reiselivsutvikling og bærekraftig landskap. Jeg vil her belyse og drøfte de prinsipielle vurderingene som knyttes opp mot tema. Stadiumene er hentet fra fagbøker, faglige artikler på Internett, statlige rapporter og forskningsrapporter.

Vår kulturelle rikdom er med på å forme landets karakter og er ettertraktet i turistenes søkefelt når de ser etter nye reisemål. Den norske kultur- og naturarv må derfor sees på som en ressurs for verdiskapning (Kobro, Vareide, Haukeland mfl. 2013), ved utvikling av attraktive turistdestinasjoner.

Dessverre ser vi i dag en tendens til at det norske kulturlandskapet er på vei til å endre karakter. Dette har bakgrunn i at landskapet er på vei til å bli mer ensartede (Selman 2012 b s9), som kommer av blant annet effektivisering og forenkling av landbruket, og en urbanisering og fraflytting fra bygdene. Dette fører ikke kun til en påvirkning av kulturlandskapet, men også en påvirkning av de mangfoldige økosystemtjenestene og det biologiske mangfoldet, som er grunnlaget for en bærekraftig utvikling (Austad 2010). Pliening og Bieling (2012) spør seg om vi er på vei til å miste noe av vår kulturelle identitet og kunnskap om tradisjonelle kunnskapsystemer gjennom de endringen som nå skjer?

Hyttefolket og folk som driver friluftsliv er en ressurs for reiselivsnæringen i fjellet. Det bygges stadig ut større alpinanlegg og nye hyttefelt, på bakgrunn av en stadig økning av folk som ønsker å ta naturen i bruk. En kan spørre seg om utbygging av større turistdestinasjoner er med på å begrense tilgjengeligheten til fjellet eller om det tilrettelegger for økt tilgjengeligheten for å drive friluftsliv?

Gjennom det tradisjonelle friluftslivet har vi tidligere oppnådd kontakt og kunnskap om naturen, men ved nye moderne former for friluftsliv er vi på vei til å distansere oss fra våre omgivelser. Vil vi på grunn av vår mangel på kunnskap ikke stå like rustet til å håndtere større uforutsette endringer i fremtiden, som for eksempel utfordringer knyttet til klimatilpasninger? Det er noen av spørsmålene jeg vil ta opp i dette litteraturstudiet.

Bærekraftig reiseliv

Turisme er i dag og vil i fremtiden være en viktig ressurs for Norge. Den norske naturen er et viktig grunnlag for vår reislivskultur, som tilbyr naturbaserte opplevelser og aktiviteter. Naturbasert turisme er en raskt voksende sektor i mange deler av verden (Haukeland 2011 s.xi), og begrepet bærekraftig reiseliv, eller «sustainable tourism», er et sterkt voksende fenomen (Innovasjon Norge 2014a). At folk nå etterspør og velger reisemål som viser ansvar for miljø, brukes det nå mange steder som en del av markedsføringen for å øke atraktiviteten rundt turistdestinasjoner. Her vil jeg gå nærmere inn på hva som ligger i begrepet bærekraftig reiseliv og hvordan det i dag er knyttet opp mot statlige føringer.

Begrepet bærekraft og bærekraftig reiseliv er et mangfoldig begrep og blir brukt forskjellig av ulike interesser (Miller 2001). «Både dimensjonen, tverrfagligheten og fortolkningen varierer» (Haukeland 2011 s.7). Det vil derfor være vanskelig å ha en klar definisjon av begrepet som vil være akseptert av alle parter

under alle forhold (Butler 1999). Likevel er de fleste fagfolk enige om hva begrepet inneholder og deler en felles forståelse av nøkkelementene (Haukeland 2011).

«Regjeringen legger Brundtlandkommisjonens definisjon av bærekraft og FNs definisjon av og mål for et bærekraftig reisemål til grunn for hva som er et bærekraftig reiseliv.»

«Bærekraftig reiseliv innebærer at utviklingen av næringen skal legge til rette for levedyktige lokalsamfunn, gode og stabile arbeidsplasser og økonomisk levedyktige reiselivsbedrifter, samtidig som miljøperspektivet ivaretas»

(NHD 2012 s 24).

Sekstrinnsmodell for utvikling av bærekraftig reiseliv.

Steg 1: Identifisere hvilke lokale natur- og kulturressurser som er sentrale for stedets bærende/ dominerende identitet.

Steg 2: Identifisere sentrale assosiasjoner og forventninger til stedet i omverden – i sentrale og potensielle markeder.

Steg 3: Foredle, tilgjengeliggjøre, synliggjøre og kommunisere de stedlige identitetsmarkørene både internt og eksternt.

Steg 4: Definere videre utviklingsveier, prioriteringer og målsettinger basert på de ovenfor identifiserte stedlig særegneverdiene – skape mobilisering eller forankring for slike valg

Steg 5: Mobilisere til konkret nyskaping på tvers av sektorer for å omdanne stedlige natur- og kulturressurser til nye lokale produkter; både private goder og fellesgoder.

Steg 6: Identifisere reaksjoner og respons på valgene/tiltakene ovenfor, produsere ny kunnskap og nye assosiasjoner for ny utvikling på stedet

(Kobro, Vareide, Haukeland mfl. 2013)

Hall (2008) mener derimot at begrepet bærekraftig reiseliv er sammensatta av reiseliv og bærekraftig utvikling og at begrepet derimot ikke er like altomspennede som uttrykket «*bærekraftig utvikling*», som tar for seg alle aspekter av menneskers påvirkning på jorda. Hall (2008) mener at begrepet bærekraftig reiseliv omhandler forskjellige nivåer innenfor reiselivsnæringen og konsekvent de sosiale-, miljø- og økonomiske effektene av bærekraftbegrepet.

At begrepet ikke er så konkret vil være positivt for å tilpasse bruken i forhold til endringer innenfor de forskjellige systemene rundt turistdestinasjoner (Hunter 1997). At en stadig må tilpasse begrepet, vil en være mer bevisst på de endringen som måtte komme. Dette kan være endringer innenfor blant annet teknologien, naturen, turistenes ønsker og behov og lokale preferanser (Haukeland 2011).

Da det er mange interessenter innenfor reiselivsnæringen er sosiale konflikter uungåelig når det er snakk om bærekraftig utvikling. Disse konfliktene kan derimot være viktige for å finne frem til nye ideer og de beste løsningene mener Hall & McArthur (1998).

Bærekraftig reiselivsutvikling har fått en større betydning rundt de sosiale verdiene. Det er et større folkus på de besøkenes behov og lokalsamfunnsinteressene som

er relatert til turistaktivitetene i dag. Dette ser vi også gjennom nasjonale føringer, som gjennom regjeringens reiselivsstrategi påpeker at turistnæringen har stor betydning for distriktnæringen (NHD 2012), og en fremtid for levende bygdesamfunn (Meld.St.nr13 2012-2013).

Begrepet bærekraftig reiseliv er mye brukt i den forrige regjeringens reiselivsstrategi, *Destinasjon Norge* (NHD 2012). Her viser de at de ønsker å fremme en mer bærekraftig utvikling, og gjennom Innovasjon Norge satses det på flere pilotprosjekter for et mer bærekraftig reiseliv. Med en satsning på ulike forskningsprosjekter ønsker de også å styrke kunnskapsgrunnlaget for politikktutforming for et mer bærekraftig reiseliv.

Haukeland (2011 s. xii) skriver at en «*inkludering av lokal og erfaringsbasert kunnskap, innvolving av lokalsamfunnsinteresser og sikring av lokalt forankrede forvaltningsprosesser og - beslutninger blir nå i stadig større grad viet politisk oppmerksomhet.*»

Kulturlandskapet, landbrukets kulturarv

Selman (2012 a) beskriver landskapet som en visuell og kulturell signatur. Norges kulturlandskap er på mange måter landbrukets kulturarv, da landbruket har skapt og forvalter sentrale deler av landets kulturarv. Landbrukets kulturlandskap er formet gjennom landbruksdrift med beiting, dyrking og hogst (Meld.St.9 2011-2012), og er med på å gi plasser særpreg og opplevelsesverdi (Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune 2011 s21).

At landskapet er kontinuerlig i endring påvirker også jordbrukets kulturlandskap. Jordbruket har endret seg mye de siste 150 årene i takt med den teknologiske utviklingen og samfunnsendringer (Meld.St.9 2011-2012). Det tidligere mosaikkformede og ofte artsrike jordbrukslandskapet som vi fant før, er mange steder i dag erstattet med store sammenhengende åkre som er lettere å drive med større maskiner (Dramstad and Puschmann 2006). Jordbruket skal ikke lenger kun rekke som selvberging, men skal også kunne levere varer til storsamfunnet.

Det er kun i mindre fjellbygder hvor det er vanskelig å komme til med større maskiner at vi fremdeles finner mindre og artsrike jordbrukslandskap. Slike jordbruk viser seg å være vanskelig å drive økonomisk lønnsomt, og flere steder trues det med nedleggelse av driften. På grunn av færre gårdsbruk og mindre dyr på beite har antall setre også blitt kraftig redusert de siste åra. Dette påvirker beitingen og dermed beitelandskapet og kulturlandskapet (Norderhaug 2012). Selv om det gis støtte med statlige midler er tallet på antall setre synkende

(Meld.St.9 2011-2012). Dette igjen fører til at både naturtyper og arter forsvinner.

Det har i stor grad vært bondens «ansvar» å ivareta kulturlandskapet (Rønningen 2008). Kunnskapen og erfaringen til hver enkelt bonde påvirker derfor i stor grad hvor godt kulturlandskapet i dag blir skjøttet og opprettholdt. Mister vi kunnskapen om tidligere driftsformer vil det være vanskelig å ta vare på kulturlandskapet slik vi ser det i dag (Austad 2010).

Foto: Eldre steingjerder i tilknytning til beitelandskap i nærheten av Hallingskarvet skisenter

Fra monofunksjonelle til multifunksjonelle landskap

I den moderne jordbruksstrukturen hvor driften er intensivert, blir landskapet delt inn etter funksjon for å dyrke egenarten med en mer effektiv levering av varer og tjenester (Selman 2012 b). Vi trenger derimot variasjon og mangfold for at landskapet skal kunne levere økosystemtjenester og opprettholde sin naturlige balanse. En slik ensartet dyrking har vist seg å ha en negativ effekt på landskapet og ødelegger den naturlige syklusen, slik at naturen blir forstyrret. Slike ensartede landskap går under betegnelsen; Monofunksjonelle» landskap.» I den andre enden har vi multifunksjonelle landskap:

Skal en kunne opprettholde bærekraftige utvikling spiller multifunksjonelle landskap en viktig rolle (Selman 2006). Hovedsaklig er landskapet multifunksjonelt i to nøkkelbetyninger. Fra et kulturelt synspunkt er landskapet vertskap for mange forskjellige menneskelige aktiviteter som landbruk, bosetting og rekreasjon. Fra et miljøsynspunkt, opprettholder det flere klimatiske, hydrologiske og økologiske prosesser (Selman 2006).

Multifunksjonalitet viser til det faktum at en økonomisk aktivitet kan føre til en rekke ulike typer utbytte, og dermed kan bidra til flere samfunns mål samtidig»(OECD 2000:6,Rønningens oversettelse).

Rønningen (2008) forteller om et multifunksjonelt landbruk, hvor landbruket i tillegg til å produsere materielle varer har flere bieffekter av produksjonen som er positivt for samfunnet. Disse bieffektene er kulturlandskap, sysselsetting i distriktene, effekter på økosystem og biologisk mangfold,

dyrevelferd, levedyktige bygder, matsikkerhet, bærekraftighet og kulturarv. (Rønningen 2008; Wilson & Rigg 2003). Disse bieffektene er goder som det i dag ikke er noe økonomisk marked for. Om det tradisjonelle landbruket skulle forsvinner, forsvinner også disse bieffektene som landbruket produserer mener Rønningen (2008). Om en da ikke kan overføre noen av disse verdiene og bieffektene inn i et nytt og moderne landsbruk?

Vakre og varierte landskap er også attraktivt for turistene. En opprettholdelse av attraktive landskap vil lokke flere turister, og Selman (2012b) mener at mennesket har et fundamentalt behov for å oppleve naturen og kunne føle en tilhørighet til naturen. Ved å knytte landskapet opp mot sosiale forhold vil vi få mer ut av landskapet og knytte menneskene nærmere naturen (Selman 2012b).

Skal en satse på multifunksjonelle landskap, fremfor mer effektive og intensivt drevne landskap, må en rette fokuset mot kvalitet fremfor kvalitet innenfor jordbruket. Et mål fra OECD og WTO er at gjennom tilrettelegge for turisme vil det gjøre det lønnsomt å skjøtte kulturlandskapet (Rønningen 2008 s349). Å kunne omgi seg i et vakkert og sjøttet kulturlandskap er kanskje noe mange ville være villige til å betale for.

Økosystemer og økosystemtjenester

Selman (2012 a) påpeker at landskapet må kunne levere økosystemtjenester med bakgrunn for interne og ytre forandringer. Det er en sterk forbindelse mellom økosystemtjenester og menneskers overlevelse og velvære (2012 b s23). Landskapet blir likevel ofte degradert til å inneholde færre økosystemtjenester, fremfor mer effektiv utnyttelse. Slik bygger vi ned landskapet (Plieninger and Bieling 2012). Økosystemtjenestene er kulturelle like som fysiske og biologiske, og alle bidrar de til vår felles velferd.

Mange steder hvor det har vært en opphøring av landbruket og en fraflytting fra bygdene, er kulturlandskapet på vei til å forsvinne og naturen tar nå tilbake landskapet. Fordeler med dette er at skogen som vokser opp er med på å minske jorderosjon, øker karbon lagringen og biodiversiteten kan få tid til å gjenopprettes (Baumann, Kuemmerle mfl. 2011). I en tidlig fase av suksessen vil nok det biologiske mangfoldet øke, men på sikt vil dette forringe det biologisk mangfoldet.

Kulturmarkene inneholder mange spesielle arter som vil forsvinne om de gror igjen og vi vil miste de visuelle kvalitetene av kulturlandskapet (Austad 2010; Rønningen 2008). På grunn av denne gjengroing vil vi på sikt miste noe av vår lokale økologiske kunnskap og noe av vår kulturelle identitet (MacDonald, Crabtree mfl. 2000). Enkelte prioriterte arter og naturtyper er i dag beskyttet gjennom naturmangfoldloven (nml. 2009), men flere av artene på Norske rødliste for arter 2010 er truet på grunn av opphør av bruk og gjengroing, og andre på grunn av intensivt jordbruksdrift

(Meld.St.9 2011-2012)(Austad 2010), slik at det kreves spesiell beskyttelse for å sikre videre eksistens.

Ved standardisering og forenkling av arealbruken gjennom for eksempel effektivisering av jordbruket, mister vi de mangfoldige økosystemtjenestene som gjør landskapet bærekraftig. I Norge omfatter kulturlandskapet mange naturtyper og vegetasjonstyper. Slike områder gir gunstige betingelser for mange planter og dyr (miljøstatus.no 2014).

Utsiktene for å forbedre flere økosystemtjenester er god, da det biologiske mangfoldet og mange regulerende og kulturelle tjenester kan bli forbedret i fellesskap med landbruks- og skogsprodukter (Plieninger and Bieling 2012). I forhold til utfordringer vi i fremtiden vil ha med klimatilpasning, vil det være viktig at vi har kunnskap om hvordan økosystemene påvirker hverandre og hvordan vi kan opprettholde økosystemene, slik at de kan gi oss økosystemtjenester i fremtiden. Det er dessverre vanskelig å reversere en degradering av økosystemtjenestene når skaden allerede har skjedd (Scheffer, Carpenter mfl. 2001), og vi må kanskje ta stilling til problemstillingen rundt gjengroing på nye måter.

Resiliens

Jeg har trukket inn resiliens i litteraturstudeiet, da dette er et uttrykk som tar tak i viktigheten av et mangfoldig og funksjonelt landskap, og muligheten landskapet har for å opprettholde disse funksjonene ved plutselige endringer. Det er behov for kunnskap rundt disse systemene og se sammenhengen mellom menneskelig påvirkning av landskapet og hvordan landskapet takler endringene vi påfører dem. Begrepet blir i dag brukt på flere måter. Innenfor vitenskapen brukes resiliens som et rammeverk for forskning, mens i praksis til for eksempel planlegging og stedsutvikling

Resiliens er *“Kapasiteten til et system for å takle uforutsette endringer/«shocks» og samtidig opprettholde samme funksjon, struktur, og muligheten til å gi tilbakemeldinger og på denne måten sin identitet.”* egen oversettelse av (Walker and al. 2006)

Med denne definisjonen refereres det til muligheten til å håndtere forstyrrelser eller forandringer som vil kunne oppstå uten å forandre de essensielle egenskapene til det aktuelle systemet.

Utbygging av alpinanlegg og tilrettelegging for turisme er et stort inngrep i landskapet, som i Myrkdalen har utviklet seg på svært kort tid. At man har kunnskap om disse systemene og gjennom en planleggingsprosess kan legge tilrette for tiltak som vil motvirke endringer i landskapets økologiske, kulturelle og sosiale funksjoner vil bli viktig. Ved resiliens er det en forutsetning at landskapet etter utbyggingen fremdeles kan tilby beiteområder eller vakre natur- og kulturopplevelser knyttet til landskapet er et tegn på resiliens. Mister landskapet sin resiliens kan dette få store konsekvenser.

Resiliens

“Resiliens är kapaciteten hos ett system, vare sig det är en skog, en stad eller en ekonomi, att hantera förändringar och fortsätta att utvecklas. Det handlar alltså om både motståndskraft och anpassningsförmåga samt om förmågan att vända chocker och störningar, som en finanskris eller klimatförändringar, till möjligheter till förnyelse och innovativt tänkande. Resilienstänkande omfattar lärande, mångfald och framför allt insikten att människor och natur är så pass starkt kopplade att de bör uppfattas som ett helt sammanvävt *socialekologiskt system.”

(Moberg & Simonsen2007)

Kapasiteten et system har kan være vanskelig å fremskrive, og Pleining og Bieling (2012) trekker frem et eksemplet med en innsjø; En innsjø kan takle og holde på en viss mengde forurensning, men så skal det lite til før det plutselig renner over. Vi har her en usikkerhet om når innsjøen har fått nok og vi må møte større konsekvenser som å miste en drikkevannskilde eller et sted for rekreasjon. Det er også vanskelig å reversere en slik prosess når skaden allerede har skjedd. Derfor mener (Pleining and Bieling 2012) at det er viktig med kunnskap og oppbygging av resiliens til et system, slik at man kan tilpasse systemet og på den måten forme forandringene

Pleining og Bieling refererer til at landskapets resilience går i sykluser og at de fleste kulturlandskap i dag befinner seg i en sen bevaringsfase og beveger seg mot en løsrivelse og en fornyelse. Pleining og Bieling (2012) skiller her mellom variabler som fører til en sakte endring; slik som klima, arealbruk eller menneskelige verdier, og variabler som fører til en raskere endring av faser; som forurensning og sosiale revolusjoner.

Trekker vi denne linken til det norske kulturlandskapet og endringer som skjer når landskapet erstattes av et større alpinanlegg, vil vi se en raskt endring innenfor disse fasene. For at landskapet fremdeles skal kunne ta i mot de samme påkjenningen er det viktig med kunnskap om forskjellige prosesser i landskapet og prøve å ta tak i problemer som oppstår så tidlig som mulig.

Vår bekymring om at landskapet er i en så raskt endring, har ført til at det forskes mer rundt hva landskapet i dag brukes til og betyr for folk (ESF 2010). I litteraturen skrives det mye om å «koble» menneskene sammen igjen til landskapet og på den måten styrke vår sosial- økologiske bærekraft til landskapet. Dette kommer av at vi i dag har et levesett som på mange måter distanserer seg fra naturen og landskapet vi befinner oss i, og vi sitter igjen med kun eksperter som har kunnskap om hvordan systemene fungerer.

For at vi i fremtiden skal kunne føle tilhørighet og kunne etablere bærekraftige landskap rundt der vi bor er det viktig at vi også bygger opp og bevarer vår kunnskap om våre omgivelser. Kulturlandskap kan aldri bli bærekraftige med mangel på involvering fra mennesker (Pleininger and Bieling 2012).

Å ha kunnskap om landskapet er spesielt viktig når fremtiden er uforutsigbar (Pleininger and Bieling 2012). Det er lett å planlegge for de utfordringene vi kan forholde oss til (Selman 2012 a), men det er like viktig å være føre var i forhold til en ukjent utvikling. Usikkerheten rundt klimaendringer og hvorvidt vi vil ha snø i fremtiden, gjør det utfordrende å planlegge for et fremtidig alpinanlegg. Det vil derfor være viktig at planene er robuste nok i forhold denne usikkerheten, slik at de kan motvirke eller takle en slik situasjon.

Landskapsforandringer er ikke alltid negative, men i et planleggingsperspektiv vil et kombinert landskap og et resilient perspektiv kunnen være nyttig for å finne ut hvilke forandringer som er akseptable og i hvilken utstrekning, slik at kulturlandskap og deres verdier kan opprettholdes.» (Pleininger and Bieling 2012).

---

*Social-økosystem:

“Ett integrerat system av människor och natur med ömsesidig återkoppling och ömsesidigt beroende. Konceptet betonar människani-naturen-perspektivet och att vi inte kan analysera sociala och ekologiska system som skilda system.”

(Moberg & Simonsen 2007)

2.2 Friluftslivet i fjellet

- En ramme for utvikling og bruk/overbruk av naturen

Friluftslivet er en ramme for utvikling av turistdestinasjoner, og brukes i dag både som rekreasjon, rehabilitering og avkobling (Faarlund 2003). I dag er det flere og flere som ønsker å ta i bruk naturen, og tilgjengeligheten vakre fjellandskap er blitt bedre. I Norge dyrker vi friluftslivet så ofte vi kan; til fjells, på hytta, i marka i nærmiljøet og ved sjøen, men det har ikke alltid vært slik. Friluftsliv har gått fra å være en aktivitet for en liten privilegert mannlig og urban elitegruppe til å bli en folkebevegelse (Odden 2008). I 2004 utøvde så mange som 95% av Norges befolkning en eller annen form for friluftsliv minst en gang i året (Odden 2008). Den økende oppslutningen rundt friluftsliv har sine begrunnelser i at folk har mer fritid enn før og med god økonomi, tilgang til privatbiler, hytter og god infrastruktur blir veien kort til fjord og fjell (Odden 2008).

Nordmenn har hatt en sterke tradisjon knyttet til friluftsliv og bruk av naturen. Vi forventer å kunne utfolde oss som det passer og ha fri tilgang til naturen, så lenge det foregår på naturens premisser (norden.org 2013). Det er i dag derimot en endring i det tradisjonelle norske friluftslivet, og det blir stadig fler som ønsker å benytte seg av naturens goder. Dette har i noen tilfeller ført til konflikter mellom grunneier og allmennheten, allmennheten og naturen, i regi av staten, og innenfor friluftslivet internt. En kan spørre seg om dette har noe med vår forståelse av landskap og hvordan bruk av landskap oppfattes folk i mellom? Alf Odden (2008) mener det norske friluftslivet befinner seg i en brytningstid, hvor han mener det tradisjonelle friluftslivet vil fortsette å synke og deltakelsen i de nye formene for friluftsliv vil fortsette og øke. Dette på grunn av at vi nordmenn fortsatt befinner

oss i en velstandsboble som legger tilrette for nye og mer kostbare friluftslivsformer. Ved å ta naturen i bruk og får et forhold til den er det bevist at vi også føler et sterkere ansvar for også å ville ta vare på naturen, mener Annette Bischoff (2012). Dette er også grunntanken for en bærekraftig utvikling. Vi ser dessverre en utvikling hvor mennesker får et mer distansert forhold til naturen. Samfunnslivet i vår moderne verden utspiller seg for det meste i urbane områder hvor media og teknologi styrer livene våre. Faarlund (2003) mener at vi ikke føler noe medansvar for naturen lenger, og at vår økonomiske stilling og mål om selvrealisering innenfor bruk av naturen vil føre til ødeleggelse av naturen og dens verdier.

Allemannsretten

Nordmenn er vant til å kunne bevege seg fritt i sin utfoldelse av friluftsliv. Det er ikke uten videre at allemannsretten først og fremst er hjemlet i friluftsløven, som gir tilgang til ferdsel og friluftsliv både på offentlig og privat grunn. Det har derimot oppstått en konflikt i nyere tid om bruk av arealene, med den bakgrunn at vi har blitt flere og har mer fritid, som vi ønsker å bruke på friluftaktiviteter i naturen. Utbygging av større anlegg som her alpinanlegg er også med på å beslaglegge store felles arealer. Det er i dag lovlig å gå opp en slalåmbakke for egen maskin for så å kjøre ned, men all form for heisbruk er mot betaling. Stadig blir mer areal underlagt bebyggelse og dette er også en grunn til at presset på andre områder vil øke i fremtiden.

Kan økt tilrettelegging føre til innskrenkning av landskapet?

Tilrettelegging skal føre til økt fremkommelighet og et friluftsliv for «alle», samtidig som det åpner dører for noen vil det svekke kompetansen og utfoldelsesgraden for andre (Bischoff 2012). Ved å tilrettelegge for bruk i enkelte områder kan vi forhindre slitasje i sårbare områder. Dette er positivt med tanke

på bevaring av naturen, men det begrenser vår utfoldelse og vi vil kunne få et mer distansert forhold til naturen (Bischoff 2012). Bischoff (2012) mener for mye tilrettelegging går utover den enkeltes mestringsopplevelser og svekker kompetansen hos stadig flere.

Foto: Det tradisjonelle friluftsliv- / Det moderne friluftsliv i fjellet.

2.3 Turismens muligheter i fjellbygdene

En mulighet for opprettholdelse av bosetting og kulturlandskapet i fjellet vil være å satse på turisme som fremtidig inntektskilde. Norge har et stort potensiale for utvikling av turisme og et samarbeid mellom turistdestinasjoner og lokalsamfunn gir mindre steder mulighet til å opprettholde arbeidsplasser og tilby lokalsamfunnet kommersielle tjenester.

Det er ikke kun landskapet som lokker turister til nye reisemål. Utenlandske turister understreker det unike ved at landskapene har bosetting, et levende landbruk og bygdemiljø. Bruk av landskapet og deres kvaliteter i produksjonen og markedsføring av turisme er derfor viktig. Selman (2012 b) nevner her spesielt *Grønn turisme og vakre jordbrukslandskap. Denne formen for turisme genererer til nye arbeidsmuligheter og en «Visitor-payback»; altså at de besøkende betaler for det de vil se og oppleve, som igjen er med på å opprettholde kulturlandskapet. En satsning på lokal mat knyttet opp mot stedet, opplevelser og historie rundt landskapet, er det turister i dag etterspør og som vil være med bygge opp rundt stedets karakter. Det vil derfor være viktig også for bøndene å investere i et «vakkert» kulturlandskap, slik at deres produkter kan bli mer ettertraktede for tilreisende og andre leverandører (Selman 2012 b).

Selman (2012 a) mener et problem i dag er at vi tenker mer på å ta vare på det eksisterende kulturlandskapet slik at vi glemmer dets potensiale for videre utvikling. Dette kulturlandskapet som vi ønsker å opprettholde er bygget på foreldet økonomi og teknologi, og som vi ikke lenger har noen større tilknytning til. Dette vil igjen føre til at vi mister vårt forhold til det gamle landskapet, og ser ikke mulighetene for å fremme

bærekraftig utvikling. Nye markedskrefter, tekniske innretninger, politikk og popularitet er med å styrer utviklingen. Vi må akseptere at Landskap er et systemer i forandring, i varierende fart og bærekraftighet, dette er uunngåelig, mener Selman (2012 a).

At turistdestinasjoner ikke er statiske miljøer gjør det nødvendig at de møter utviklingen og endres over tid mener Butler (1991). Manglende kunnskap, ansvar og lang tids planlegging har ofte ført til utvikling som hverken er sympatisk mot omgivelser, miljø eller kulturelt i forhold til stedet og samfunnet. En bedre forståelse av turismen og deres forhold til omgivelsene er avgjørende hvis et samspill skal nås og opprettholdes. (Butler 1991). Han mener at vi må ta et felles ansvar og ha en proaktiv planlegging og forvaltning.

Det er i dag motstand for å produsere landskap kun for landskapets og turistenes skyld, med bakgrunn i at jordbrukslandskapet skal brukes til matproduksjon, som bør være grunnlaget for produksjon av kollektive goder (Rønningen 2008). Den økende turismen er også med å truer det opprinnelige kulturlandskapet. Flere tilreisende krever utbygging av infrastruktur, hytter, turistfasiliteter som i større grad påvirker i rurale landskap. Det er ikke bare i byene at landskapet fragmenteres (Pleininger and Bieling 2012). For å opprettholde et bærekraftig landskap rundt turistdestinasjoner må vi se våre begrensninger på vekst rundt destinasjonen. For å få til en vellykket kobling av turisme og bærekraftig utvikling er det viktig at alle involverte i planleggingen og utviklingen av turistdestinasjoner er godt utdannet og har et langsiktig perspektiv (Butler 1991).

---

*Grønn turisme/ økoturisme

"-turisme der man aktivt forsøker å redusere sin negative innvirkning på naturen og det kulturelle miljøet på stedene man besøker."

(Pedersen 2002)

2.3.1 Fremtidsscenarier for Europas fjellbygder (Katarina Rønningen)

Rønning (2008) har sett på EU- prosjektet: “*Scenarios for reconciling conservation with declining agricultural use in the mountains of Europe*” (BioScene) 2002-2005/06, som tar for seg en rekke fremtidsscenarier for europeiske fjellbygder. Prosjektet har sett på konsekvensene av nedgang i landbruket i europeiske fjellbygder har for landskapet, det biologiske mangfoldet og for lokalsamfunnene, gitt ulike drivkrefter og scenarier. Et hovedtema var bærekraften for de ulike scenariene, både økologisk, sosioøkonomisk og sosiokulturelt.

Seks fjellbygder i seks land var med i prosjektet. Fra Norge var østre deler av Jotunheimen i Nord-Gudbrandsdalen, med representanter fra Vågå og Lom kommune. Prosjektet var tverrvitenskapelig, med samarbeid mellom samfunnsvitere og økologer. Felles for bygdesamfunnene i alle studieområdene er at de har hatt relativt høy grad av avhengighet av landbruket, som i dag er i til dels kraftig tilbakegang (Rønningen 2008).

For å diskutere framtidens landskap tok prosjektet utgangspunkt i fire scenarier gitt visse drivkrefter for endring og utvikling. Drivkreftene som ble identifisert, er knyttet til store, tunge trender relatert; økonomi, landbruks- og miljøpolitikk, strukturendringer, forbrukeradferd og etterspørsel.

Bruk av Scenariometoden var for å gi deltakerne et verktøy for å få i gang den kreativ tenkningen, og for å komme ut av den konvensjonelle måten å forstå en sak eller tema på (Shearer 2005). Scenariometoden skal også fungere som et verktøy for analyser, beslutninger og planlegging.

Prosjektets fire scenarier:

1. *Framskrivning av dagens trender - «Business as Usual»*
2. *Full liberalisering av landbrukspolitikken*
3. *Opphøring av vanlig landbruksstøtte, men langt høyere grad av støtte til kulturlandskap og biologisk mangfold (Landskapspleie -scenario)*
4. *Tilbake til naturen - opphør av landbruksstøtte, oppmuntring til naturlige gjengroingsprosesser (Renaturering)*

Verst tenkelige fra de norske deltakerne sitt syn, rangert med verst tenkelig først:

1. (4.) *Tilbake til naturen*
2. (2.) *Full liberalisering av landbrukspolitikken*
3. (1.) *Framskrivning av dagens trender*
4. (3.) *Landskapspleie -scenario*

Eget scenario 5: Miljø- og solidaritetsscenariet

Resultat:

Deltakerforumet i Nord-Gudbrandsdalen kom frem til at «tilbake til naturen» ville være det minst tenkelige scenariene og ville føre til en negativ fremskriving og totalt uakseptabelt for lokalsamfunnet, landskapet og det biologiske mangfoldet. Denne utviklingen vil redusere de sceniske kvalitetene og potensialet for turismerelaterte inntekter. Liberaliseringsscenariet og framskrivning av dagens trender ble også vurdert som svært negativt, hvor framskrivningsscenariet ble sett på som en sakte versjon av Liberaliseringsscenariet. Disse scenariene forutså en fortsatt reduksjon av landbruksstøtta, økt matimport, en økning i miljø- og kulturlandskapsstøtta, en økning i gardsbasert turisme og en viss økning i etterspørselen etter «Kvalitetsprodukter»

og nisjeprodukter fra landbruket. Dette vil resultere i at mye av jordbruksarealer dermed går til andre formål, som for eksempel næringsutvikling og utvikling av hytter og turisme. Dette vil føre til færre og større gårdsbruk på steder der dette er best egnet, at mindre gårdsbruk legges ned som fører til gjenroing av landskapet. Dette synspunktet skilte Norge fra de andre landene i Europa, som mente at *“scenariet tross alt representerte en viss trygghet, ved at en vet hva en har, og kjenner utviklingstrekkene”* (Rønningen 2008 s358).

De norske deltakerne så også på scenario 3, skjøtsel av kulturlandskap og biologisk mangfold som negativt. Dette kommer av at de mente at matproduksjon må være det primære ved landbruket, og at vi ser på kulturlandskapet som et gode og en bieffekt av dette. *“Skjøtsel av kulturlandskap kun for landskapet, biologisk mangfold og turistenes skyld er sett som uakseptabelt”* (Rønningen 2008 s358). En høyere grad av nasjonal selvforsyning mente de derimot var sentralt for den globale miljøsituasjonen, og foreslo med dette et alternativt scenario: Miljø- og solidaritetsscenario.

Her mener de at vi vil få mer ut av å få jordbruksarealene i bruk igjen, og på den måten styrke kulturlandskapet og sysselsetting i bygdene. Dette vil føre til at også fattige bønder i den tredje verden får større mulighet til å produsere mer varierte landbruksprodukter, ikke bare for eksport, men også for selvforsyning og lokalt salg. Dette scenariet er basert på en forutsetning om at vi går mot en global miljø-, energi og matkrise.

Fra dette EU- prosjektets ble det definert 5 hovedkategorier av mål for bærekraftighet for alle fjellbygdene:

1. *Biologisk mangfold*
2. *Bærekraftig forvaltning av naturressurser*
3. *Økonomisk utvikling i bygdesamfunnet*
4. *Sosial og kulturell utvikling*
5. *Institusjonell kapasitet (kompetanse innen lokale institusjoner og forvaltning)*

Fra disse ble det 20 mer spesifikke bærekraftighetsmål, St. meld nr 15 (2003-2004; nr 42(2000-2001); nr. 39(2000-2001); nr25(2000-2001)

Her er noen mål som deltakerne pekte ut som viktigst for bærekraftighet og levende bygder:

- *Sikre bærekraftig bruk av fjell- og utmarksressurser knyttet til fiske, jakt, beite, skogbruk, rekreasjon og turisme.*
- *Ivareta familielandbruket, inklusive setring og variert husdyrhold som viktig næring, basert på lokale grasressurser.*
- *Skape jobbmuligheter for høy kvalifisert arbeidskraft for å tiltrekke utdanna, utflytta ungdom og nye innflyttere*

Rønningen mener at de norske deltakerene i prosjektet allerede er ved den *post-post-produktivistiske bygda og stiller seg spørsmål om hvilken betydning det får for holdninger til landskapet og satsningen på nye næringer i fremtiden (Rønningen 2008).

***Den “Post- produktivistiske bygda”**

Jordbruket endret seg fra å være en arena for arbeid og produksjon (Produktivismen) til å få en ny rolle som en arena for konsum og rekrasjon.

(Almás, Haugen, Rye mfl. 2008)

2.3.2 Fremtidens fjellbygder

For fremtidens fjellbygder vil det være viktig å finne ut hvilke forandringer som er akseptable og til hvilken utstrekning, slik at kulturlandskap og deres verdier kan opprettholdes (Pleininger and Bieling 2012). Kulturlandskap kan aldri bli bærekraftige med mangel på involvering fra mennesker. Det snakkes om å koble sammen igjen menneskene til sine land og styrke deres sosial- økologiske bærekraft til landskap. (Pleininger and Bieling 2012). Ved å knytte folk til stedene kan man oppnå å 'koble' landskapet sammen igjen fysisk og sosialt, mener Selman (2012 b). Hvis folk får et nærmere forhold til landskapet, vil de ta bedre avgjørelser og vi vil få en mer resilient fremtid. Få arbeidsplasser og fraflytting fra bygdene skaper problemer for opprettholdelsen av landskap.

Sosialt sett tror Rønningen (2008) at ungdommen fremdeles vil reise til byene for utdanning og opplevelser, men ettersom samfunnet utvikler seg og en økt mobilitet og fleksibilitet fører til at også arbeidsmulighetene blir større for de som bor i mindre bygder, kommer de kanskje tilbake igjen. Da også med økt kunnskap. Landskapet er en viktig del av attraktiviteten i fjellbygdene i kombinasjon med muligheter for arbeid, fritid og personlige livsstilsprosjekt (Rønningen 2008).

Det er også viktig at destinasjonen har en klar ledelse og at de setter seg fremtidsrettede mål rundt rundt en bred verdiskapning. Felles mål vil være med å forankre fremtidige planer hos lokalbefolkningen og aktørene og sikre fremgang ved at alle jobber mot samme mål. Det er også viktig at målene er fremtidsrettet og at det jobbes med å fremme nye og innovative tilbud, og ikke kun jobbe med eksisterende tilbud og produkter som turistene forventer å finne. Skal man kunne skille seg

ut som destinasjon er det viktig å kunne tilby både kvalitet, god gjestfrihet og særegenhet. (Kobro, Vareide, Haukeland 2013)

Turismen vil være viktig for fremtidens fjellbygder. Dette er også et felles syn fra Europa (Rønningen 2008). Det er derfor overraskende at det finnes motstand for å produsere landskap for landskapets og turismens skyld, og at de heller ønsker at matproduksjon skal være grunnlaget for kollektive goder og «turistlandskapet» (Rønningen 2008). Forutsetninger for en vellykket kobling av turisme og bærekraftig utvikling mener Butler (1991) er aksept av begrensninger på vekst, at alle er involverte, er godt utdannet og har et langsiktig perspektiv på utviklingen.

Det vil være viktig med et godt samarbeid mellom aktørene på stedet og at det er en god regional forankring på fylkesplannivå, viser Kobro, Vareide, Haukeland (2013) til i sin rapport om reiseliv og lokalsamfunnsutvikling. Får man til et godt samarbeid på tvers av sektorgrensen på ulike nivåer har man større sjanse for å lykkes.

«Landskapet er en arena for verdiskapning» (Clemetsen, Krogh mfl. 2007), og for å nå mål om utvikling av nye turistdestinasjoner og levedyktige fjellbygder i fremtiden, er det viktig at mindre samfunn går sammen om å utvikle en felles plattform for å kunne jobbe mot felles mål og visjoner. At enkeltpersoner og familier er med på utviklingen av bygdene er viktig, slik at det kan bli et samarbeid mellom kommune og privat næringsliv. Det er også viktig å bygge opp et lokalt nettverk mellom de næringsdrivende i området, slik at de kan spille på hverandre og hjelpe hverandre i stede for å konkurrere. Fjellbygdene har

behov for gründere som både kan lede veien an i utvikling av nye produkter og tjenester, og har kompetanse til å formulere og kommunisere felles verdier, visjoner og mål for lokalsamfunnet. (Clemetsen, Krogh mfl. 2007) For at folk skal få et forhold til stedet og landskapet må det også være tilgjengelig for folk, og de må involveres i bruk av naturen og landskapet. For eksempel gjennom rekreasjon og friluftsliv (Clemetsen, Krogh mfl. 2007). Når det snakkes om bærekraftig utvikling er det et problem at landskap ofte kommer i andre rekke som medlem i den bærekraftige klubben (Phillips 2005). Myndighetene må se nytten av å reinstallere landskapslinker, og landskapet må kunne levere økosystemtjenester med bakgrunn for interne og ytre forandringer (Selman 2012 a).

Å ta stilling til gjenngroingsproblematikken på nye og andre måter enn vi gjør i dag, vil kanskje være nødvendig om vi skal lykkes. Å få skjøtsel av kulturlandskap mer inn i planleggingen kan vi drive et mer aktivt arbeid mot gjenngroing. Kanskje det noe steder kan tilates at skogen tar over for å fokusere på enkelte områder? For er gjengroing et problem eller er dette noe vi kan velge å ta stilling til i konkrete stedsutviklings- og forvaltningsprosjekter?

Oppsummering og diskusjon

Bærekraftig reiseliv baserer seg på de sosiale-, miljø- og økonomiske effektene av bærekraftbegrepet (Hall 2008), og en bærekraftig reiselivsnæring skal jobbe med å tilrettelegge for:

- levedyktige lokalsamfunn
  - gode stabile arbeidsplasser
  - økonomisk levedyktige reiselivsbedrifter
  - ivaretagelse av miljøperspektivet
- (NHD 2012)

Landbruket blir sett på som grunnstammen i norsk kulturlandskap og gir oss mange positive bieffekter. For å opprettholde disse bieffektene trengs det å bygges opp et økonomisk marked for disse. At kulturlandskapet og da også opprettholdelse av jordbruket, er av vår felles interesse, vil det være viktig at vi ser på muligheter til å fordele dette ansvaret mellom flere aktører og kanskje en "Visitors-payback", hvor de besøkende må betale for sine opplevelser i landskapet.

For best å opprettholde kulturlandskapet vil det være viktig at det også gjennom nye driftsformer satses på en tilpasning til både det biologiske og de visuelle kvalitetene i

landskapet. Det å kunne se på landskapet som en helhet og jobbe for å opprettholde funksjonaliteten og produktiviteten i landskapet er viktig. Mindre gårder vil kunne ha nytte av å se hvilke ressurser som allerede ligger i landskapet og utvikle nye muligheter rundt den tradisjonelle driften i forhold til både turisme og etterspørsel av kunnskap.

For å etablere bærekraftige landskap er det behov for bevaring og oppbygging av kunnskap, og samarbeid på flere nivåer og arenaer. Ved å sette klare mål og visjoner for en felles fremtidig utvikling vil alle kunne jobbe i samme retning. Det er derimot en rekke forskjellige holdninger til fremtidig utvikling som kan by på utfordringer. Som EU-prosjektet (s45) viser til.

Det er også et spørsmål om det er akseptert å legge beslag på felles arealer gjennom opprettelse av alpinanlegg? Fører tilretteleggelse til distansering, eller vil flere kunne få oppleve naturen? Og er disse tilrettede naturopplevelsen like gode som de frie, med det ønsket om å "koble" mennesker sammen igjen til landskapet?

DEL 3

3.0 DOKUMENTSTUDIET - Overordnet analyse

3.1 Utgangspunktet

3.1.1 Valg av alpinanlegg

Utgangspunktet for valg av Myrkdalen som eksempelområde:

- Mange år med jordbruk har satt sitt preg på landskapet, slik at Myrkdalen har et rikt kulturlandskap.
- Landskapet i Myrkdalen har gjennomgått en betydelig landskaps transformasjon ved utbygging av Myrkdalen alpinanlegg, hytter og rekreasjonsanlegg.
- Myrkdalen fjellandsby har siden 2003 hatt en av landets raskest voksende turistdestinasjoner og har planer om først å bli vestlandets største skidestinasjon, så nordens største.
- Ligger strategisk til med nærhet til Bergen og Voss som har god tilknytning til fly og tog.
- Ligger tett opp til viktige landskapsvernområder, Vikafjell- og Stølsheimen landskapsvernområde.

Voss kommune

Myrkdalen er en del av Voss kommune i Hordaland fylke. Voss grenser i vest til Vaksdal, i sør til Kvam og granvin, i øst til Ulvik, og i nord til Aurland og Vik i Sogn og Fjordane fylke. I januar 2011 var folketallet i kommunen 13 957 og av kommunens totalareal på 1815 km² ligger 678 km² over 900 m.o.h.

Ut fra Voss sentrum går det dalfører i alle retninger, og kommunen har mange viktige naturressurser. Landskapet i hoveddalføret er preget av bredere daler og mykere former enn ellers i indre deler av fylket. Vossavassdraget med sine mange forgreninger er en dominerende faktor i landskapsbildet.

Figur 2: Kart over Norge og utsnitt av Myrkdalen, som er valgt i dokumentstudiet. Myrkdalen ligger ca. 130 km nord for Bergen og omtrent 25 km. nord for Voss.

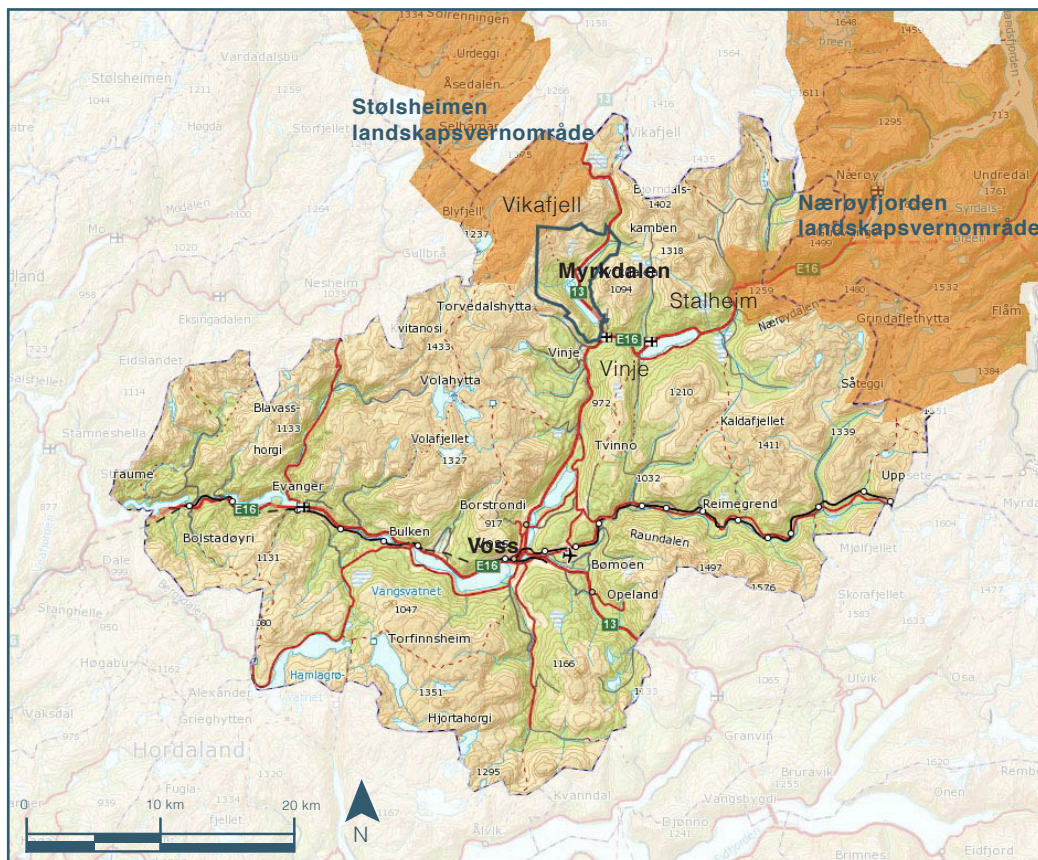
Langs hovedvassdraget finnes det store arealer med flate moer. Voss kommune karakteriseres som en innland- og fjellkommune, med et klima som minner om østlandsklima, med varme somre og kalde vintre. Det meste som kommer ned som regn i Bergen kommer ned som snø i Myrkdalen. Dette har påvirket hvordan de driver jordbruket i kommunen, og de har også mer skogdrift enn resten av fylket. (Kohlmann 2014)

Voss er et regionsenter og trafikknutepunkt, med flere regionale funksjoner og et variert arbeidsliv. Det er likevel betydelig pendling til Bergen som ligger kun 1 times tid unna (voss.kommune.no 2013).

Visjon:

“Voss -bygd for sterke opplevingar”

Friluftsliv og sport er viktig i Voss, og det har vært satset mye på markedsføring av bygda. VisitVoss oppfordrer alle til å komme å forme sin egen “vossaoppleving” sommer som vinter, og kan friste med store arrangementer, gjennom FestivalVoss, som ekstremsportveko (visitvoss.no 2014).

Figur 3: Kart over Voss kommune og landskapsverneområdene Stølsheimen og Nærøyfjorden er markert i orange. Blå markering viser avgrensning av Myrkdalen som er valgt som eksempelområde i oppgaven.

3.1.2 Landskap og naturgrunnlaget

Landskapet i Myrkdalen

- Vilt og vakkert

Myrkdalen ligger 25 km nordøst i Voss kommune og grenser mot Vik i Sogn. Dalen ligger strategisk til med nærhet til Bergen og mellom noen av Norges vakreste fjorder, Nærøyfjorden landskapsvernområde (fra 2002) og Sognefjorden.

Myrkdalen er en lang smal dal som strekker seg fra Myrkdalsvatnet og nordover til Kvassdalen. Dalbunnen er med på å danne landskapsrommet og høye fjellsider mot vest og øst danner veggene i rommet, og påvirker klima i dalen. Dalbunnen består for det meste av dyrkede flater og skrår mot øst, med brattere fjellsider mot nord og sør. De vestlige fjellområdene grenser mot Stølsheimen landskapsvernområde, som ble vernet i 1990 (se kart s.45). Et annet dalføre fra Myrkdalen er Kvandalen som danner en østlig dalarm mot Oppheim.

Fremtredende landskapelementer i Myrkdalen er Myrkdalselva og Myrkdalsdeltaet. Myrkdalselva med sine sideelver er fredet gjennom stortingets verneplan for vassdrag og elva er en del av det vernet Vossavassdraget. Myrkdalsdeltaet (229 moh.) har langstrakte flater med øyer og elvesystem og her holder mange sjeldne fuglearter til. Andre fremtredende elementer i landskapet er alpinanlegget og jordbruksmarkene (Voss kommune 2009b).

Vegetasjonen var opprinnelig løvskoger, men på grunn av skogsdriften er mye av denne skogen byttet ut med granskog. Høyere oppe i dalen finner vi prealpine og subalpine bjørkeskoger som går over til lavalpine heier opp til de høyeste fjellpartiene (Voss kommune

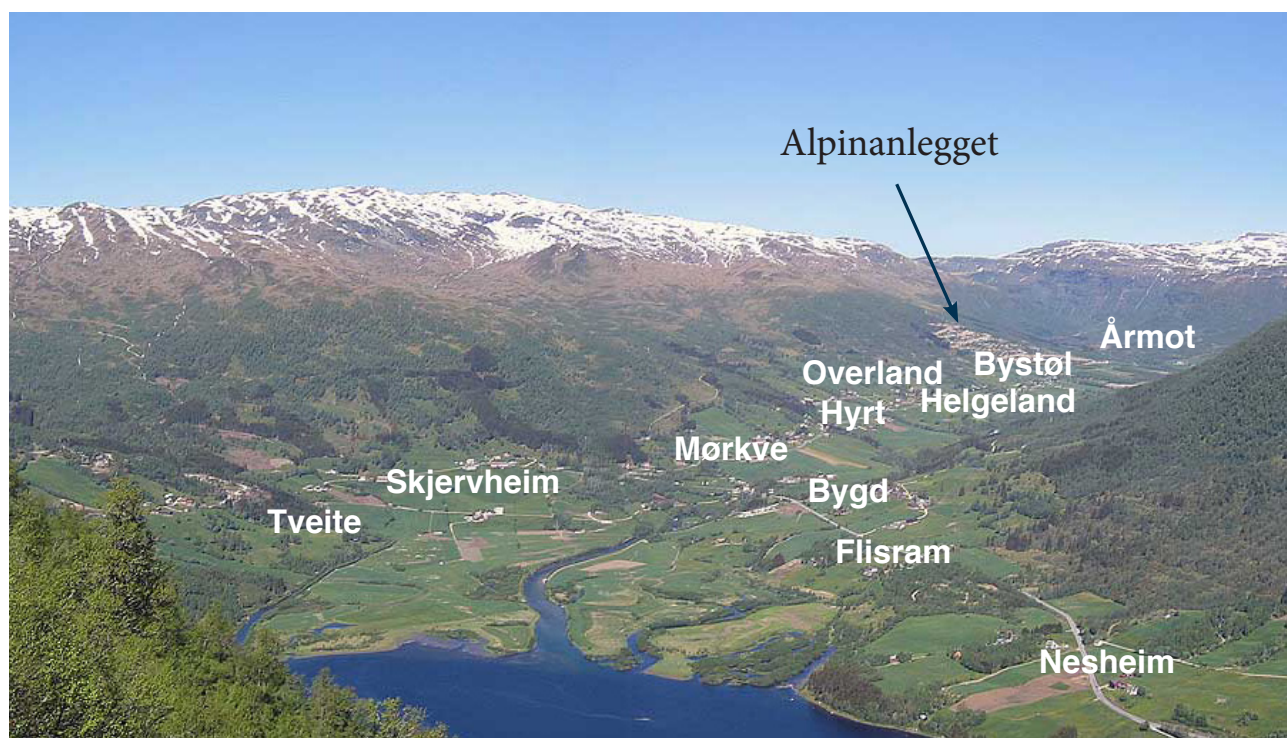

Foto: Myrkdalen grendelag har satt stedsnavnen på kartet. Panorama Myrkdalen, Oversiktikart over Myrkdalen med Myrkdalsdelta og alpinanlegget. Hentet den 20.04.14. fra: <http://myrkdalen.org/biletsider/index.htm>.

2009b). I Skoglandskapet og i det åpne fjelllandskapet over skoggrensen finnes det relativt store myrforekomster.

Bygda har fra gammelt av vært kjent for sine gode fjellbeiter, slik at de fleste bøndene driver med sau og kyr. Og hele dalbunnen fra kote 350-450, er preget av veldrivne landbruksareal. Jordbruket preges av skogsbeite og innmark med intensiv drevne gårdsarealer.

Bebyggelsen er tilknyttet dalbunnen, med hus og større gårdsbruk med tilknyttede gårdsbygninger. Gjennom utviklingen av Myrkdalen fjellandsby har de satset på en tett bebyggelse av hytter, utleieleiligheter og hoteller med nærhet til alpinanlegget. Dette

for å sikre funksjonelle grøntområder med hensyn til både biologisk mangfold og natur- og kulturhensyn (Voss kommune 2009b s.15). Et sentralt byggeområde er Myrkdalen bygd, et senterområde med skole, forsamlingslokale og lokalbutikk. Skolen og butikken er ikke lenger operative i dag.

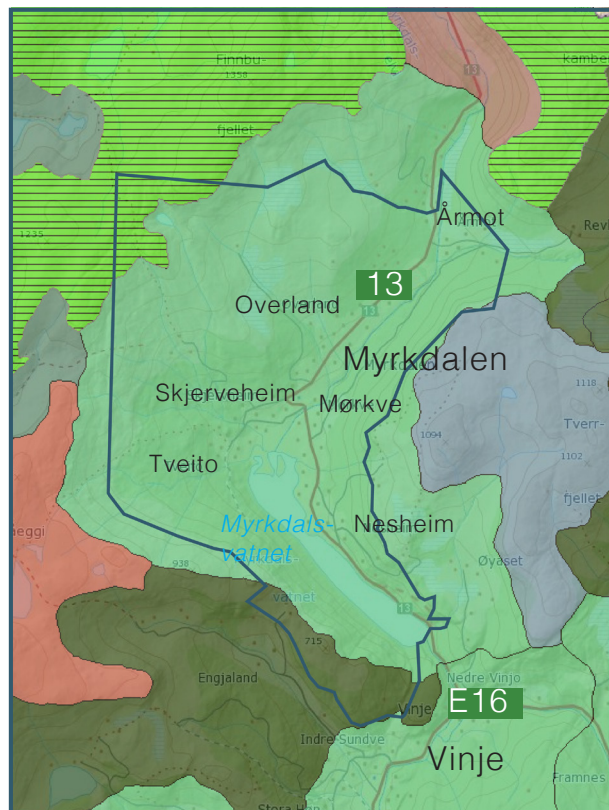
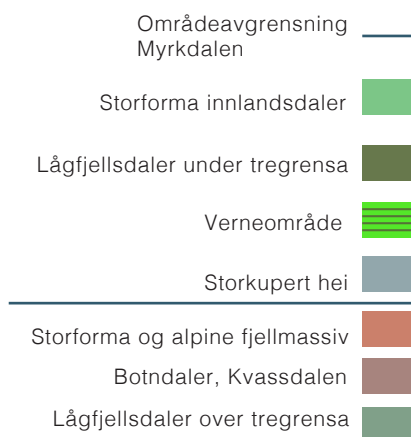
Av opplevelsesverdier i dalen, kan Myrkdalen tilby turer sommer og vinterstid med besøk av stølsgrendene som ligger i nærheten og fjellområdene. Det er gode jaktområder, fiske vann og elver. Ved Årmotsliva skisenter er det gode forhold for langrenn og et skiskyteranlegg og Voss fjellandsby tilbyr mange aktiviteter i tilknytning til alpinanlegget.

Foto: Slik fremstiller Myrkdalen grendelag landskapet i Myrkdalen på deres hjemmeside. Hentet den 20.04.14 fra: <http://www.myrkdalen.org/biletsider/bilete/2014/140413-myrkdalen01.jpg>

Landskapskarakter

“Landskapskarakter er det som særpreger et område og gjør at det skiller seg fra andre områder. Den er avhengig av samspillet mellom mange ulike landskapselementer, både naturlige og menneskeskapte” (Heggem, Strand mfl. 2014).

Figur 4: Landskapskarakterer i Myrkdalen

Landskapskarakteren i Myrkdalen ligger innenfor landskapstypen «Storforma innlandsdaler» som er et kjennetegn for Voss kommune. Landskapet kjennetegnes av vide dalprofiler med rike jordbruksbygder på gode moreneavsetninger (Clemetsen, Uttakleiv mfl. 2011). Dalsiden er gjennomgående skogkledd, med enkelte plantefelt av gran fra moderne skogsdrift og skogsveier. Nord ved Årnotdalen er landskapet mindre berørt med naturskog og omfattende bakkemyrer (Voss kommune 2008). Myrkdalsvatnet, Vikafjell landskapsvernområde og Stølsheimen landskapsvernområde er viktige landskapselementer og landskapsressursområder i nærheten av Myrkdalen.

Stølsheimen området er 367 km², av dette ligger ca 59 km² i Voss, resten ligger i Vik, Høyanger, Modalen og Vaksdal. Det særegne for verneområdet er variasjonen i naturkvaliteter over et stort areal med inngrepsfri natur (Fylkesmannen 2004).

«På grunn av områdets størrelse og utforming gjør dem generelt robuste for endringer av landskapskarakter, men at Myrkdalen er i betydelig landskapsmessig transformasjon gjennom omfattende utbygging av hytter og rekreasjonsanlegg, endrer også områdets hovedkarakter» (Clemetsen, Uttakleiv mfl. 2011 s.61)

Foto: Slik fremstiller Opus kulturskog og hogd granplantefelt, med utsikt til Myrkdalsdeltaet i KU landskap. (Voss kommune 2008).

Foto: Slik fremstiller Opus skogsbeite med innslag av bekke- drag og små bakkemyrer i KU landskap (Voss kommune 2008).

Næringsliv

En av bærebjelken i næringslivet i Myrkdalen har vært og er fremdeles landbruket, men reiselivsnæringa er den raskest voksende næringen i dag på grunn av utbygging av alpinanlegget og hytter. Det er mange som nytter godt av turistnæringen og lokalbefolkningen leier ut hytter og husvære. Alpinanlegget har også gitt andre inntektkilder til folk i bygda i tillegg til den vanlige gårdsdrifta med brøyting og snømåking og flere andre servicefunksjoner til hytteierene. Det er stor etterspørsel etter lokale produkter blandt de tilreisende.

Myrkdalen har lange tradisjoner for treskjerjing og kunsthåndverk av ulikt slag og i bydag finner man mindre utsalgssteder for disse

produktene. Alle lag og organisasjoner i dalen har fått ein «paraplyorganisasjon» som heter «samstyret for laga i Myrkdalen» og er nå organisert som et Grendalag.

Noen av næringsvirksomhetene i Myrkdalen:

Dalasa Myrkdalen, Gullsmed Hege Nesheim, Helgatun Fjellhotell, Myrkdalen camping, Myrkdalen Hestesenter, Myrkdalen Vest, Treskjerartunet, Vossestrand Hotell & Appartment, Fjellheiser.

“I Myrkdalen er det råd å få til noko for den som vil. Det er opp til dei som bur der og nye tilflyttarar å forma og utvikla bygda vidare.” (myrkdalen.org 2014).

3.1.3 Historie, natur og kulturverdier

Myrkdalen var ei typisk vestlandsk landbruksbygd. På grunn av de gode fjellbeitene i Myrkdalen var det på 1900-tallet ca 900 innbyggere i dalen. I dag er det 247 innbyggere (2014) og tallet er synkende. Det har lenge vært en utvikling med en økende gjennomsnittsalder, minkende barnetall

Myrkdalsdeltaet

I nordenden av det fiskerike Myrkdalsvatnet (230 m.o.h.) finner vi det største våtmarksområdet for vadefugl på Vestlandet, med ca 80 hekkende arter (Myrkdalen landskapspark 2014). Før jordbruket kom var Myrkdalsdeltaet er viktig våtmarksområde og hadde et uvanlig variert fugleliv. Deltaet skulle vernes, men landbruket kom det i forkjøpet. Dette er ikke spesielt for Myrkdalen, men skjedde over hele vestlandet. Vannstanden ble senka med 1,4 m i 1987 og kostet mye penger, 1,8 millioner, som for det meste var statlige midler. Det ble senere brukt penger på å bøte på skadene som var blitt gjort og bygge opp litt av deltalandskapet igjen, slik at noen av fuglene har kunne komme tilbake igjen (Brekke 1993 s.447).

Kulturlandskapet

Kulturlandskapet er en sentral del av hele landskapet i Myrkdalen. Dette fordi kulturlandskapet fremdeles er i bruk og mesteparten av brukene fremdeles er i drift. Produksjonen består av melkeproduksjon og kjøttproduksjon (storfe og sau) og det drives et intensivt jordbruk med bruk av gjødsel. Disse nye driftsformer i jordbruket har endret deler av kulturlandskapet og det biologiske mangfoldet finner vi kun ved gårder med tradisjonelt bruk, slik som på Ulvund (Voss kommune 2008 s.42).

Gården Ulvund regnes for å være en av de aller første bosettingene i Myrkdalen. Navnet kommer av et gårdstun bygd i et åpent landskap omkransa av skogsmark. Selv om gården er drevet veldig tungrodd gir den gode avkastninger og har en lang vekstsesong. Gården har siden 1990 vært på landbruksforvaltningens liste over verneverdige kulturlandskap og fikk kulturlandskapsprisen for Hordaland i 2010. Da gården fremdeles blir drifta på gamlemåten har dette ført til et stort biologisk mangfold og mange sjeldne plantearter. Denne driften er avhengig av statlig støtte for å opprettholde det særegne kulturlandskapet i fremtiden, med styring av trær (alm og selje) og opprettholdelse av rydningsrøyser. Rundt gården er det satt i gang et arbeid med å opparbeide merking av turstier. Noe som gir positive ringvirkninger til friluftslivet i området (myrkdalen.org 2013).

Kulturlandskapet i Myrkdalen har lenge inspirert lokale spelemenn som bruker naturen og naturens lyder som inspirasjon

Selv om det er mye aktivitet i dalen er folketallet på vei ned. Det er et stort ønske i bygda at denne trenden snus og det jobbes med å få ungdommen tilbake, blant annet ved å legges tilrette for nye boligfelt. For at jordbruket fortsatt skal kunne opprettholdes i bygda, har mange bønder sett seg nødt til å satse på større gårdsdrift. En sammenslåing av jordbruksland og en opptrapping av husdyrholdet er en utvikling vi vil se fremover. Men på vestlandet kommer man fort til kort med tilgang på arealer (AArre and Lindebø 2013).

Kulturlandskapsprisen for Hordaland

“Forvaltning av kulturlandskap som grunnlag for utvikling av lokalsamfunna er eit viktig regionalpolitisk satsingsområde. Kulturlandskapsprisen vert gjeve til dei som har gjort ein mangeårig innsats for å ta vare på landbruket sitt kulturlandskap i Hordaland. Frå og med 2010 har Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune felles ansvar for den årlege prisen.”

(Hordaland Fylkeskommune 2012)

Selv om gårdene Ulvund og Skjervheim har svært forskjellige driftsformer og opprettholdelse av kulturlandskapet, har de begge blitt tildelt kulturlandskapsprisen for Hordaland. Ulvund i 2010 og Skjerveheim i 2012. Mens Ulvund drives på gamle måten (se s.58), drives Skjervheim med moderne gårdsdrift, men med fokus på opprettholdelse av kulturlandskapet.

Skjervheim driver melkeproduksjon og sauehold, og melkeproduksjonen er basert på samdrift med bakgrunn i fire bruk. I tillegg har de 35 vinterføra dalasauer på bruket. Bruket er på vel 100 daa dyrka og med knapt 100 dekar beite. Bruket ligger sørvendt til i Myrkdalen og tunet på gården ligger på 250 moh, mens den øvste slåttemarka ligger på 350 moh. (Hordaland Fylkeskommune 2013)

Skjerveheim arbeider aktivt for å opprettholde kulturlandskapsverdier, og hovedtrekka for bakgrunn for prisen var:

Foto: Skjervheim 279 1/6 , Moderne gardsdrift i pakt med kultur-landskapet. Bilde viser fremsiden til dokumentet kulturlandskapsprisen for Hordaland 2012, Myrkdalen, Voss kommune. (NLR Hordaland 2013)

- *Tek vare på bygningar, maskiner og reiskap*
- *Steller kulturlandskapet med kantslått, rydding av beite*
- *Utnyttar utmarksressursane*
- *Kombinerer moderne mjølkeproduksjon med produksjon på bevaringsverdig sauerasedalasau*
- *Moderne gardsdrift i pakt med kulturlandskapet*

(Hordaland Fylkeskommune 2013 s6)

Infrastruktur

Transporten til sjøs var lenge de viktigste fremkomstmidlet i Hordaland. Da bilen gjorde sitt inntog ble det viktig å få fraktet varer og turister inn i landet. Veistubber ble på denne måten knyttet til dampskipkaiene. I over 40 år, fra 1840- åra var veien over Voss og Stalheim til Gudvangen med samband videre til Lærdal og over Filefjell til Oslo eneste kjøreveisambandet fra Hordaland fylke og østover.

Det var først da jernbanen gjorde sitt inntog med Vossabanen som førte til en utvikling av bygdene. Vossebanen var starten på det som senere ble Bergensbanen mellom Oslo og Bergen og sto ferdig i 1883. Videre var Bergensbanen bygget i etapper og sto ikke ferdig før i 1909. Da Vossebanen stod ferdig ble det satt i gang arbeid med å lage veianlegg som kunne knytte sidedalene og fjellgårdene til jernbanen.

Ingen gård eller husmannsplass i Hordaland lå lenger unna enn at man kunne komme seg til nærmeste fjord på en dag til fots eller til hest. Dette gjaldt også for Myrkdalen. Landskapet gjorde det krevende å bygge veier i området, og størsteparten av fylkes- og riksveiene som finnes i dag var det umulig å få bygget før i moderne tider. Veier og stier derimot har det vært mange av. Veien over Filefjell var den gamle postveien som knyttet øst med vest og var mye brukt (Brekke 1993).

Rv 13 Voss-Vik

I 1930 åra var det arbeid med å få vei mellom Vossestrand over fjellet til Vik i Sogn. Med stor innsats av bygdefolket på begge sider av Vikafjellet var veien bygd ferdig i 1950- åra og åpna i 1958 (Brekke 1993). I senere tid har det vært arbeid med å gjøre strekningen rassikker. I 2008 åpnet Myrkdalstunellen, som var et rassikringsprosjekt som skulle bedre trafikksikkerheten på strekningen mellom Voss og Vik kommune. Rv. 13 er i dag en viktig forbindelse mellom Voss og Sogn, men har også blitt en flittig ferdselsåre til hytter og friluftslivsaktiviteter i Myrkdalen.

Da veien ligger utsatt til og har en dårligere standard er den ofte vinterstengt. Dette fører til at både lokale og tilreisende ofte må ta store omveier for å komme seg til Vik eller fra Vik til Voss eller Bergen. Det jobbes i dag med en utredning om en forbedring av denne veistrekningen mellom Kvassdalen og Vik med flere alternativer for ny trase. Det tas hensyn til både prissatte og ikke prissatte konsekvenser som landskapsbilde, kulturminne, kostnader, landbruk, naturmiljø og friluftsliv i utredningen.

En forbedring av veien vil føre til god regularitet for vegtransport i regionen. Dette vil være positivt for næringslivet som sikres en mer stabil tilkomst og en bedre tilgang til markeder, råvarer og arbeidskraft. Den vil også bidra til et utvidet bo- og arbeidsmarked i regionen. Og for Myrkdalen vil en oppgradering av veien åpne for nye markeder i Sogn og en større turisttrafikk.

Den nye veistrekningen vil ikke påvirke Myrkdalen direkte, men vil ha mye å si for de tilreisende. I rapporten for Rv 13 (SVV, Hordaland fylkeskommune mfl. 2006) er det en påstand at hytteeierne fra Myrkdalen vil heller velge å gjøre handel i Vik fremfor Voss.

I siste NTP for (2014- 2023) legger Regjeringen stor vekt på å bedre regulariteten over Vikafjellet vinterstid. Dette på grunn av at dagens omfattende vinterstengninger hemmer utviklingen av næringslivet i regionen. Regjeringen prioriterer derfor statlige midler til oppstart av bygging av tunnel gjennom Vika fjellet på rv. 13 i Sogn og Fjordane. Prosjektets samfunnsøkonomiske nytte er ikke beregnet pga. manglende planavklaring (Meld.St.26 2012-2013).

Fremtidige planer for forbindelser til Myrkdalen

Da det ventes en vekst i Bergensregionen kommer det frem i «KVU for transport-systemet i Bergensområdet» at det er et behov for å sikre tilgang til rekreasjons- og friluftområder for innbyggere i Bergensområdet. Her nevnes Voss og Myrkdalen/ Mjølfjell som store helge- og ferieutfarter, som benytter bilen som fremkomstmiddel. Det skal satses på kortere reisetid med Vossebanen mellom Voss og Bergen, og reisetiden skal bli på en time (SVV 2011).

Foto: "Det 50 meter brede snøraset gikk rett over riksvei 13 ved Kvassdalen. Etter et halvt døgn med stenging ble veien til slutt åpnet igjen." nrk.no/hordalands fremstilling av raset 16.04.2014. (av Arne Hofseth) <http://www.nrk.no/hordaland/stort-snoras-i-myrkdalen-1.11670337> (lest 16.04.2012)

Landskapsparken i Myrkdalen

Myrkdalen landskapspark var en del av landskapsparkprosjektet i Hordaland som varte fra 2006- 2011. Tanken bak prosjektet var å få folk til å engasjere seg og samarbeide om å drive med aktiv næringsutviklende tiltak for å fremme vern av kulturlandskapet gjennom nye næringer. Det var viktig at tanker rundt vernet ikke kom fra statlig hold, men at lokalbefolkningen la premissene for vernet. Det er en utfordring å få folk til å bli boende og bosette seg på plassen slik at viktige funksjoner som skolen og butikken fremdeles kan driftes.

Landskapsparken i Myrkdalen jobbet med:

- Økt bosetting
  - Etablering av arbeidsplasser
  - Etablering av nye næringsforetak
  - Rydding og merking av turstier
- (landskapspark.no 2009)

Det ble gjort et forsøk på å satse på produksjon og salg av lokal mat, men dette lyktes de ikke helt med, selv om det var svært attraktivt under større arrangement som Myrkdaldagene. Gjennom skolering og studieturer satset de på de unge i bygda som ønsker å satse på næring i lokalsamfunnet. Det var dessverre lite engasjement blant ungdommen til at noen studietur ble gjennomført. Landskapsparken har også vært med i arbeidsgruppa for kommunedelplanen og har på den måten vært med å påvirke utviklingen (Furu 2009).

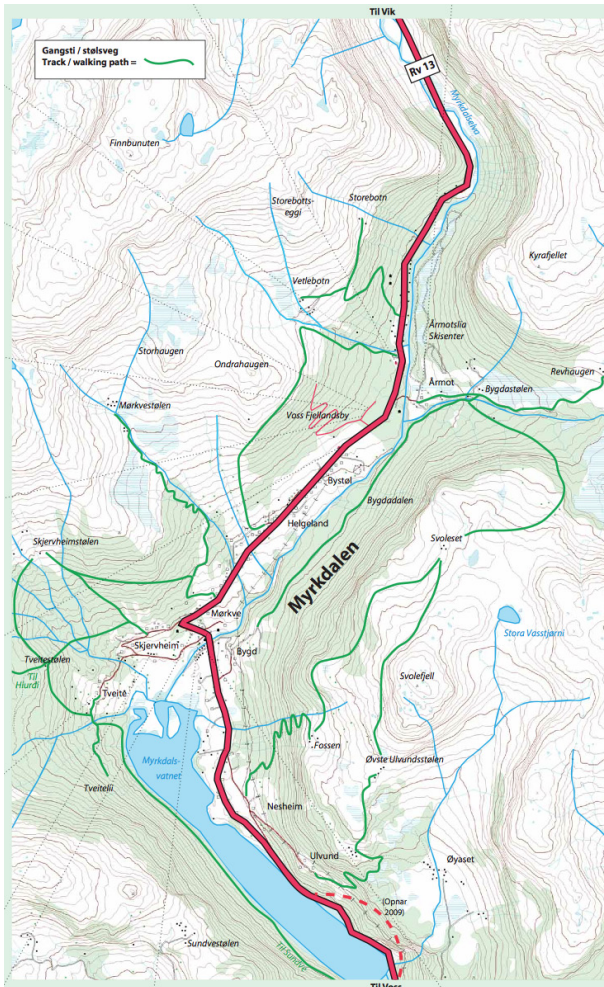
Landskapsparken samarbeidet med blant annet Myrkdalen fjellandsby og hytteeiere i området med blant annet problematikken rundt gjengroing og med bedre tilrettelegging for turistene, med utbygging av skiløyper.

Høsten 2008 gjennomførte studenter fra Instituttet for Geografi ved Universitetet i Bergen et samfunnsgeografisk feltkurs om forholdene rundt landskapsparken og Voss fjellandsby. Konklusjonen fra oppgaven var at både landskapsparken og Voss fjellandsby har større potensiale sammen og hver for seg for å få til en videre utvikling av Myrkdalen. Mangel på konkrete retningslinjer og en definisjon av landskapspark, gjorde det vanskelig for folk å forholde seg til og forstå arbeidet rundt landskapsparken. Et videre samarbeid med landskapsparken og Voss Fjellandsby, om et ønske om et felles mål vil kunne føre til at utviklingen av bygda blir bedre (Astad, Grimelid mfl. 2008).

På grunn av manglende engasjement fra lokalbefolkningen var det vanskelig å drive landskapsparken i Myrkdalen. Den ble derfor nedlagt da midlene fra landskapsparkprosjektet til Fylkesmannen tok slutt.

Rekreasjon og friluftsliv

Figur 5: Kartet er hentet fra brosjyren Myrkdalen landskapspark laget til prosjektet, og viser gangstier/stølsveier som er opparbeidet i området. (myrkdalen.org 2014)

Friluftsliv har vært og er viktig i Myrkdalen. Stedet er kjent for å være snørikt og ha en lang skisesong. En kan forvente fine forhold i alpinanlegget fra november til mai. Området Nord i Myrkdalen har i mange år vært et populært utfartsområde sommer og vinterstid. Utbygging av pensjonater og parkeringsplasser har gjort området mer tilgjengelig og trekker stadig flere skilystne til området. Senere kom det også skiskytteranlegg på Årnot som førte til økt bruk av området. Området er fremdeles mye brukt som utfartssted. Det er også populært å bruke fjellområdene til jakt og fiske, og det er mange turgåere i området.

Det karakteristiske friluftslivet er i dag knyttet til alpinanlegget og langrennsløypene vinterstid. Det har vært flere idrettsarrangementer i området. Myrkdalen fjellandsby står sentralt i friluftslivet i området og har blitt en godt etablert vintersportsdestinasjon (Voss kommune 2009a).

Myrkdalen fjellandsby prepper nå løyper for de besøkende som fører til et bedre tilbud også for de fastboende.

3.1.4 Myrkdalen fjellandsby

Myrkdalen Fjellandsby AS, tidligere Voss Utvikling AS og Voss Fjellandsby AS, er et forholdsvis nytt anlegg, fra 2003. Det eies og drives av private aktører og består av hyttelandsbyen og alpinanlegget (Astad, Grimelid et al. 2008). Destinasjonen tilbyr i dag skianlegg, 400 fritidsboliger og hotell med 112 rom. Denne utviklingen har skjedd raskt innenfor en periode på 10 år (myrkdalen.no 2014b).

Myrkdalen fjellandsby har store planer for området og en nylig vedtatt kommunedelplan skal sikre videre utvikling og vekst. Med mål om å bli en av Nordens største reiselivsdestinasjoner vinterstid satser de stort på både omdømme og merkevarebygging av bygda.

For å bygge opp en identitet som skiller stedet fra andre destinasjoner har Myrkdalen fjellandsby fått hjelp til å lage en egen profil og merkevareplattform. Det spilles her på naturopplevelser, aktivitet og lek og bruk av naturen på en aktiv måte (creuna.no 2014). Dette er et stort fjell/jordbruksområde som gjennomgår en større transformasjon. Men de mener at landskap får verdi i at det gir grunnlag for aktivitetene som finnes på stedet (Astad, Grimelid mfl. 2008).

Myrkdalen fjellandsby har skapt store ringvirkninger i bygda. Lokal ungdom har fått et arbeid å gå til, de fleste bøndene i bygda jobber i alpinanlegget i tillegg til å drifte egen gård og har startet egne firma som hjelper til med snømåkingen vinterstid (Furu 2009). Det er mest aktivitet vinterstid og i tilknytting til ferier, men det jobbes med å fremme reiselivet gjennom hele året.

Miljø og bærekraft i Myrkdalen

«Myrkdalen vil bli best på miljø gjennom smart arealutnytting, energieffektive hytter og lokal mat.» (myrkdalen.no 2014a)

Myrkdalen legger stor vekt på å være bærekraftig. Ved å staser på helårsdrift og en smart utleievirksomhet ønsker de at flere av hyttene i området skal være i bruk hele året. Anlegget skal også få tilførsel av fornybar energi og byggene er klimavennlige. Myrkdalen har også et ønske om å ta vare på lokal natur, klima og kulturhistorie. For å ta vare på mye av naturen og landskapet, har Myrkdalen fjellandsby satset på en utbygging rundt et landsbykonsept. Dette for å minske både utbygging av infrastruktur, minske nødvendigheten for bruk av bil under oppholdet og nedbygging av dyrka mark eller urørt natur.

Myrkdalen fjellandsby fikk første gangen i 2010 utdelt miljøsertifiseringen Miljøfyrtårn. (voss.miljostatus.no 2010) og jobber for å oppnå denne statusen hvert år. De satser på lønnsom vekst året rundt, og på denne måten skape helårsarbeidsplasser og positive ringvirkninger til regionen.

Kildesortering, miljøvennlig oppvarming og bruk av naturmaterialer ved bygging er noen av tiltakene de har og ønsker å satse videre på en grønn utvikling av fjellandsbyen, og ønsker på den måten å være et forbilde for andre destinasjoner.

I forbindelse med utvikling av bærekraftig turisme var Myrkdalen plukket ut som en av noen destinasjoner for bærekraftig turisme, og ble intervjuet av GSTC og NCE Fjord Norge. Dette er noe de ønsker å jobbe videre med (Intervju, Akselberg 2014)

GSTC - The Global Sustainable Tourism Council

“Promoting the widespread adoption of global sustainable tourism standards to ensure the tourism industry continues to drive conservation and poverty alleviation”

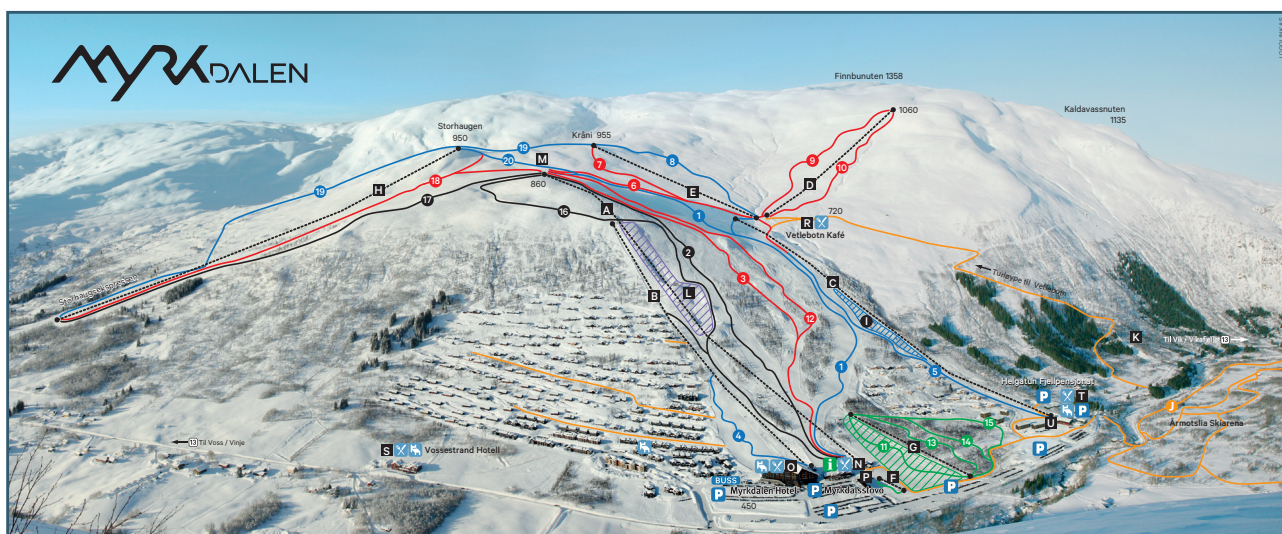
(gstcouncil.org 2014a)

The Global Sustainable Tourism Council (GSTC) fungerer som et internasjonalt organ som jobber med å fremme økt kunnskap og forståelse om praktisering av bærekraftig turisme. De jobber også med å fremme prinsipper om bærekraftig turisme og bygge opp en etterspørsel etter bærekraftig reiseliv. De arbeider med en rekke programmer som skal sikre at disse målene oppnås.

GSTC er tilknyttet et stort nettverk gjennom sine mange medlemmer. Å være en GSTC medlem gir organisasjonen muligheten til å være involvert i viktige beslutningsprosesser, få muligheter for nettverksbygging og har tilgang til pedagogiske ressurser og markedsførings fordeler. Medlemskap søkes og godkjenning av GSTC og her må også organisasjonen betale en kontingent for sitt medlemskap (gstcouncil.org 2014b). Medlemskap krever også at destinasjonen oppfyller en rekke kriterier og jobber mot å beskytte og opprettholde verdens natur- og kulturressurser, og jobbe for at turismen kan nå sitt potensial som et hjelpemiddel for bevaring og bekjempelse av fattigdom.

Foto: Alpinsenteret i Myrkdalen

Figur 6: Løypekart fremstilt av Myrkdalen fjellandsby over Myrkdalen alpinanlegg. Kartet viser omfanget av hyttebebyggelsen, heiser og løyper tilknyttet fjellandsbyen. (skiinfo.no 2014)

Kriterier for destinasjoner - Global Sustainable Tourism Criteria for Destinations

Kriterier og indikatorer ble utviklet basert på allerede anerkjente kriterier og metoder som for eksempel, UNWTO sine destinasjon nivåindikatorer. Kriteriene angir hva som bør gjøres, ikke hvordan du gjør det eller om målet er nådd. De er delt inn i fire ulike kategorier som skal sikre:

DEL A: Demonstrere bærekraftig destinasjons forvaltning

DEL B: maksimere økonomiske fordeler for vertssamfunnet og minimere negative konsekvenser

DEL C: maksimere fordelene til lokalsamfunn, besøkende og kultur; minimere negative konsekvenser

DEL D: maksimere fordelene for miljøet og minimere negative konsekvenser (gstcouncil.org 2013).

Endringer i landskapet etter alpinanlegget kom

Det har skjedd store endringer i landskapet siden alpinanlegget kom noe som har ført til økt bruk av områdene, men også en fare for den opprinnelige landskapskarakteren. Noen mener at det er fare for at det har bikket over, og en kommentar fra Ordføreren i Voss i forbindelsen med åpningen av den nye ekspressheisen tidligere i år bekrefter dette: "Utviklinga her i Myrkdalen har for lengst gått forbi "point of no return"... Ordfører i Voss kommune, Hans Erik Ringkjøb (Myrkdalen 2014)

Den utviklingen vi ser i dag vil føre til et annet bomønster og kreve ny infrastruktur. Og det er flere som mener at mye av den opprinnelige karakteren vil gå tapt.

Eiendomsdirektør i Myrkdalen Fjellandsby AS, Nils Akselberg (intervju 2014) mener at «Alpinanlegg er ein relativ snill bruk av naturen. Det er mykje naturopplevingar og sunn bruk av kroppen, og eg meiner at ulempene er små i forhold til nytte, glede og helseeffekt.»

Oppsummering og diskusjon

Turister og muligheter for friluftsliv er viktig for bygda og et grunnlag for utvikling av tuirstdestinasjonen. I Myrkdalen er det nå flere turister enn det er innbyggere. Nærheten til Bergen har gjort stedet svært attraktivt for hyttefolk og en ny Rv. 13 vil kunne gjøre det enda lettere å finne veien til Myrkdalen. En bedre vei kan føre til at avstanden “kortes ned” og en opparbeidelse av generell infrastruktur gir turistene mulighet til å komme oftere og bli lengre. På denne måten vil de sette sitt preg på bygda. At det i dag tilrettelegges for turister kommer også lokalsamfunnet til gode.

Turistene etterspør i dag flere aktiviteter, og her har Myrkdølene en gyllen mulighet til å følge opp og skape nye arbeidsplasser. Myrkdalen har mange ressurser i landskapet som har stort potensiale for å utvikle flere opplevelsesverdier. Og de har et sterkt landbruk som kan levere lokale produkter og tjenester.

Skjerveheim er et bevis på at også moderne gårdsbruk også kan jobbe med økt bevissthet rundt drift av kulturlandskapet.

At flere gårder nå slår seg sammen for å kunne øke produksjonen og intensivering av driften er bra for næringslivet, men kanskje ikke så positivt for den varierte landskapsopplevelsen og det biologiske mangfoldet. Kunnskap om gamle tradisjoner om drift vil gå tapt, og hvilke muligheter har disse gårdene for å kunne tilby flere kvaliteter i tilknytning til gården, som opplevelser og utvikling av gårdsturisme?

Myrkdalen fjellandsby har satset på en tett og sentrert bebyggelse av hyter. Dette for å sikre funksjonelle grøntområder med hensyn til både biologisk mangfold og natur- og kulturhensyn (Voss kommune 2009b s.15). Visuelt har det endret mye av landskapets hovedkarakter og at alpinanlegget grenser opp mot Vikafjell og Stølsheimen landskapsvernområde, vil gjøre disse områdene utsatt for et større press av folk.

Etterspørsel er viktig for at flere destinasjoner skal ville satse på bærekraftig reiseliv. Og å være tilknyttet et nettverk gjennom GSTC, kan by på mange muligheter for Myrkdalen internasjonalt. At fjellandsbyen jobber for en bærekraftig utvikling, og ønsker å være en ledende destinasjon på området er positivt. Men hvordan stiller denne sentrerte bærekraftutvikling seg til den store sammenhengen? Hvordan kan fjellandsbyen skape seg en identitet, og samtidig opprettholde det særegen med bygda?

Landskapsparken hadde kort prosess i Myrkdalen. Intrykket etter undersøkelsene viser til at de ikke helt lyktes i det de foretok seg. Er hovedgrunnen at det var engasjementet som sviktet eller var det andre ting? Å ikke tenke stort nok, og sette seg fremtidsrettede mål er en mulig påstand? Hadde kanskje et samarbeid med Myrkdalen fjellandsby fra starten av ført til et positivt samarbeid, og at parken fremdelse ville vært operativ i dag? I steden for kan det virke som fjellandsbyen har blitt en sovepute for annet engasjement i bygda, og ikke en ressurs for utvikling.

3.2 Dokumentstudiet

- Gjeldende planer for Myrkdalen

De første planene for Voss fjellandsby lå allerede klare rundt 1998, og i 2002 stod første del av utbyggingsprosjektet ferdig. Det har senere vært mange reguleringsplaner og utbyggingsplaner for områder i tilknytning til alpinanlegget og hytteutbygging i forbindelse med alpinanlegget. Jeg vil her trekke frem de planene som er aktuelle for dagens utvikling av Myrkdalen og hvilke føringer som er bestemmende for turistdestinasjonen, natur, landskapet og kulturlandskapet, naturmiljøet, og friluftslivet.

Gjeldende Kommuneplan for Voss 2011 - 2022

Voss kommune ligger nærme det kjøpekraftige markedet i Bergen by og ønsker å utnytte den sentrale plasseringen de har i det vestnorske fjord- og fjellandskapet til å utvikle reiselivet. Levende kulturlandskap vil være viktig i sammenheng med reiselivet i bygda, slik at det er viktig for dem å ta vare på kulturlandskapet, landbruk og landbrukstilnytta næringsliv.

Framtidsbilde til Voss kommune i deres 30 års perspektiv:

“Voss- bygd for sterke opplevingar”

Overordna mål (12 års perspektiv):

“Voss kommune skal vidareutviklast som eit sterkt og attraktivt regionsenter”

For å nå målet om å bli et sterkt og attraktivt regionsenter har kommunen satt opp en rekke strategier. De vil fokusere på bærekraftig utvikling, og utvikling av kollektiv transport. De ønsker å sikre livskraftige bygdesamfunn og satse på framtidretta verdiskaping med fokus

på reiseliv, slik at dette kan være grunnlag for nye arbeidsplasser. Gjennom å prioritere arbeid med næringsutvikling og nyskaping ser de også for seg flere arbeidsplasser.

Retningslinjer for Landskap

Delmål: Inngrepsfri natur* og eit representativt utval av ulike naturtypar skal sikrast i kommunen.

Inngrepsfri natur ; Natur utan tekniske inngrep

- *Alle planer skal inneholde en utredning med vurdering av estetiske verdier*
- *De estetiske vurderingen av tiltak skal gjøres i forhold til landskapet i seg sjøl, nærmeste omgivelser og fjernvirkninger.*
- *Det skal legges avgjørende vekt på å verne åsprofiler, landskaps-siluetter, kulturlandskap og andre landskapselementer.*
- *I hyttefelt skal estetiske krav til arkitektur, fargeval og terrengtilpassing av bygningar og vegar innarbeidast i reguleringsføresegner.*
- *Ved plassering av nye bustader bør det takast landskapsomsyn m.a. for å hindre oppdeling av landskapet.*
- *Estetiske krav for hyttebygging må ha sterke føringer for miljø og landskapsvern*
- *Der det er åpnet for spredt bebyggelse i LNF områder skal det ikke være til skade for landskapsbilde, kulturlandskap av vesentlig grad*
- *Ny bebyggelse bør legges til allerede utbygde områder*
- *Det bør ikkje tillatast utbygging av fritidsbustader i eller nær stølsområde. Ved ev. oppføring av nye bygg eller mindre tilbygg og ombygging i stølsområde skal det takast omsyn til landskap, eksisterande arkitektur, farge og materialval.*
- *Ved vegbygging skal det legges stor vekt på landskapstilpassing*

Innenfor det biologiske mangfoldet ønsker kommunen å sikre områder med høy verdi ved å unngå inngrep.

Retningslinjer for Reiseliv

Et rikt naturgrunnlag gjør Voss kommune til en attraktiv turistdestinasjon og reiselivet er svært viktig for Voss kommune. Både for sysselsettingen og verdiskapningen. De ønsker å jobbe for en: *“lønsemd og berekraftig utvikling i samtlege sektorar innan reiselivsnæringa med fokus på natur, oppleving, kultur, mat – kortreist mat - og helse.”*

Mål

“Voss skal vera leiande i Skandinavia innan natur- og kulturbasert reiseliv.”

Retningslinjer for Friluftsliv

Kommunen har en samlet plan for idrett og friluftsliv (Voss kommune 2006), hvor kommunenkommunen ønsker at tiltak for barn og unge skal prioriteres og at kommunen skal følge med på trender innenfor friluftslivet. De vil også bygge opp rundt det nære friluftslivet, hvor det er flest potensielle brukere.

De ønsker å prioritere turstier, badeplasser, utsiktspunkt og sykkelveier i kommunen. Det er også nevnt at de ønsker å saster på videre utbygging av Voss fjellandsby og Myrkdalen, og følge opp skianlegget i forhold til nye trender.

Planen har i dag gått ut på dato, og kommunen er i gang med en rullering av planen. Jeg har like vel tatt den med da den er innenfor tidsrammen for utarbeidelsen av kommunedelplanen.

Retningslinjer for landbruk

Innenfor landbruket ønsker kommunen å vise at de er en av de største jordbrukskommunen i Hordaland og ønsker å satse på matproduksjon av høy kvalitet.

De føleger ny landbrukspolitikken om å jobbe mot en bærekraftig forvaltning av fellesgodene, som kultur- og naturlandskap. Ressursene som et levende kulturlandskap, store skog og utmarksressurser og et sterkt reiselivsnæring er viktige for kommunen og blir sett på som alternative inntekter.

Retningslinjer for kulturlandskap

Kommunen ser på utfordringene med å opprettholde et levende kulturlandskap for å styrke reiselivet i kommunen. Å få til et godt samarbeid mellom bonde, kommune/stat og reiseliv vil være nødvendig. Opprettholdelse av sau på beite er en viktig brikke i å hindre gjenngroing av landskapet og opprettholde kulturlandskapet i hele kommunen.

På grunn av usikre fremtidsutsikter i forhold til klima, ønsker kommunen å sikre seg ved å legge opp til et robust og variert landbruk.

Mål

“Oppretthalda eit livskraftig tradisjonelt landbruk der jordvernet skal stå sterkt, og leggje forholda til rette for levande grender i heile kommunen.”

Kommunedelplan for Myrkdalen

Kommunedelplanen ble vedtatt i 2010, etter plan- og bygningslov av 1985 eller før. Idag er både en områdeplan for Voss Fjellandsby (S1), vedtatt 05.01.2011, og en detaljreguleringsplan for Myrkdalen bygdasenter (S3 vedtatt 26.04.2012 med utgangspunkt i kommunedelplanen.

Kommunedelplanen omfatter et område på 40km², med planer om 8 nye byggefelter samt 2 nye, større alpinanlegg med tilknyttede stasjonsområder, heiser og en rekke løyper.

Voss kommune fattet i 2007 vedtak om at videre utvikling av eksisterende regulerte områder i Myrkdalen skulle forankres i en kommunedelplan for Myrkdalen. Utarbeidelse av plan- og utgreiingsarbeidet skulle finansieres av utbyggerinteressene, her Voss fjellandsby AS.

Bakgrunn for kommunedelplanen er private planer og nye utvida tiltak innen fritids- og reiselivssektoren. Hovedformålet med kommunedelplanen vil være å fastsette rammene for framtidig arealbruk i området, og planen skal fungere som et redskap for forvaltning av naturressursene i Myrkdalen og sikre vern av friareal, naturområde, vassdrag, kulturminne og landbruksareal. Resultatet fra en plan for reisemålsutvikling og en alpin- og løype-plan sammen med utviklingsplanen skulle legge grunnlaget for det formelle plan og utgreiingsarbeidet i kommunedelplanen.

Mål for planarbeidet

“å gjera Myrkdalen til den beste familiedestinasjonen for vinteropphald i Norden”

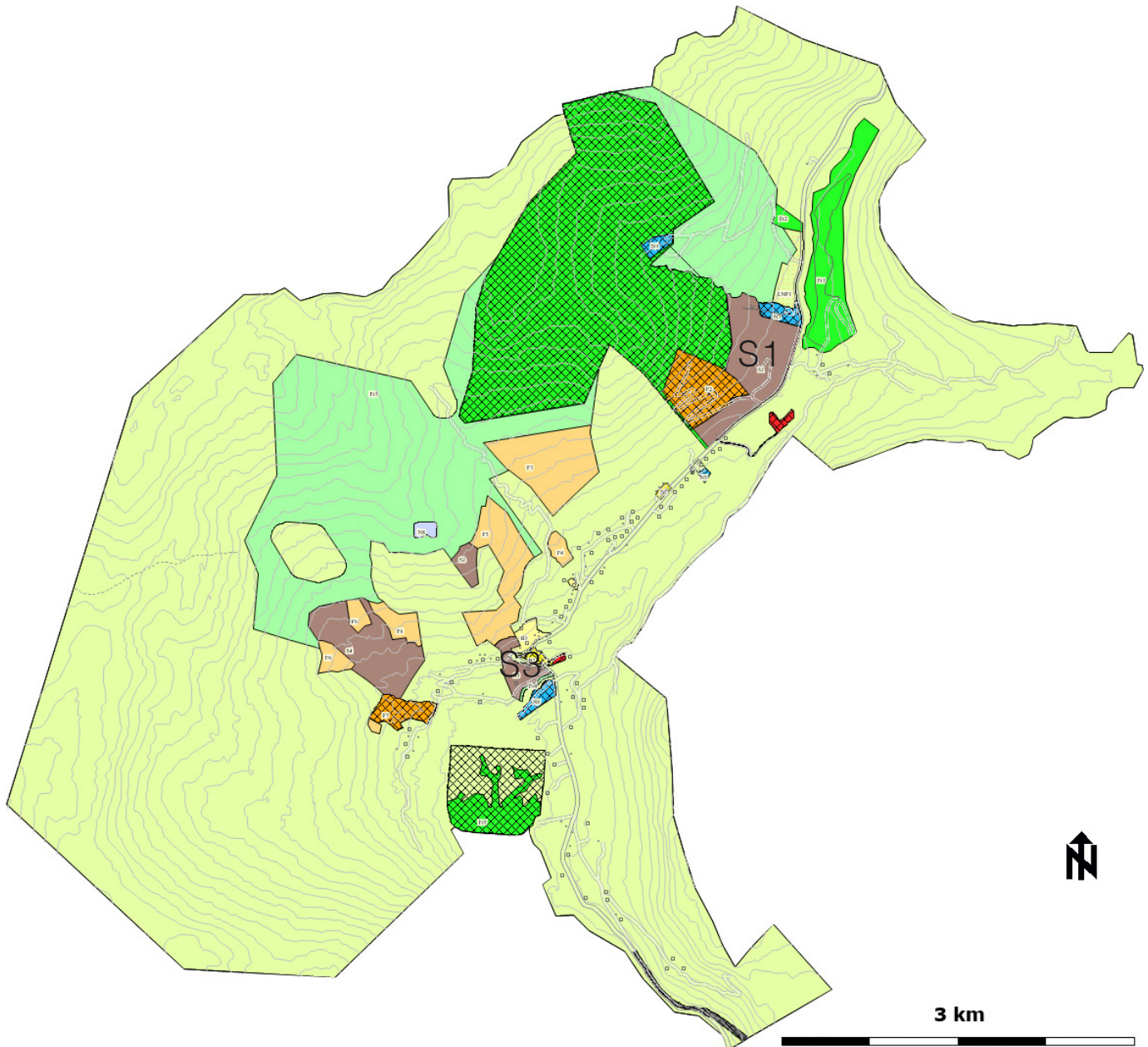
Hovedfokus i planen

- *Utbygging av fritidsboliger*
- *Nye skiheisanlegg og løyper, som de ser for seg skal gi grunnlag for økt bosetting og annen service og næringsvirksomhet*
- *Bruk og vern av natur og friluftsområder i Myrkdalen*

Kommunen har gjennom kommunedelplanen ønsket å lage en helhetlig plan for utbygging av hytter i Myrkdalen. Kommunedelplanen åpner opp for betydelig flere fritidseiendommer enn det som ligger inne i den godkjente kommuneplanen. Fritidseiendommene er imidlertid lokalisert godt under skoggrensa og til konsentrerte områder, som er i tråd med kommunen sine retningslinjer for fritidsboliger.

Kommunedelplan for Myrkdalen

Figur 7: Plankartet til kommunedelplanen for Myrkdalen, S1 og S3 viser utbyggingene av det de to bygdesentrummene. Et for fjellandsbyen og et for de fastboende. (Voss kommune 2010)

2008 Konsekvensutredning KU. Kommunedelplan for Myrkdalen, Voss kommune

Jeg har valgt å ta med utdrag fra konsekvensutredningen som ble utført til kommunedelplanen. Dette for å danne meg et bilde av hvilke vurderinger og hensyn som ble gjort i forkant av planen.

Hovedarbeidet med konsekvensutredningen er utført av Opus Bergen AS på oppdrag fra Voss Fjellandsby AS. NNI (Norsk Natur Informasjon) har stått for konsekvensutredningen for Natur og biomangfold til kommunedelplanen for Myrkdalen på oppdrag fra Voss Fjellandsby AS.

Temaene som skal vurderes i konsekvensutredningen er Miljø - Naturressurser og Samfunnsvirkninger. Disse er valgt ut i fra forskriften om konsekvensutredning, med lokale tilpasninger. Med bakgrunn i disse temaene skal KU fremme hvilke virkninger og konsekvenser etablering får. Konsekvensutredningen bygger på faglige vurderinger, og for å se på konsekvenser av utbyggingen har de tatt utgangspunkt i et 0 alternativ, hvor utviklingen bygger på det eksisterende reguleringsplan. Ut i fra disse utgangspunktene vurderes det eventuelle tiltak som avbøter for en utbygging (Voss kommune 2005 s14).

Konsekvensutredning for landskap (Opus Bergen)

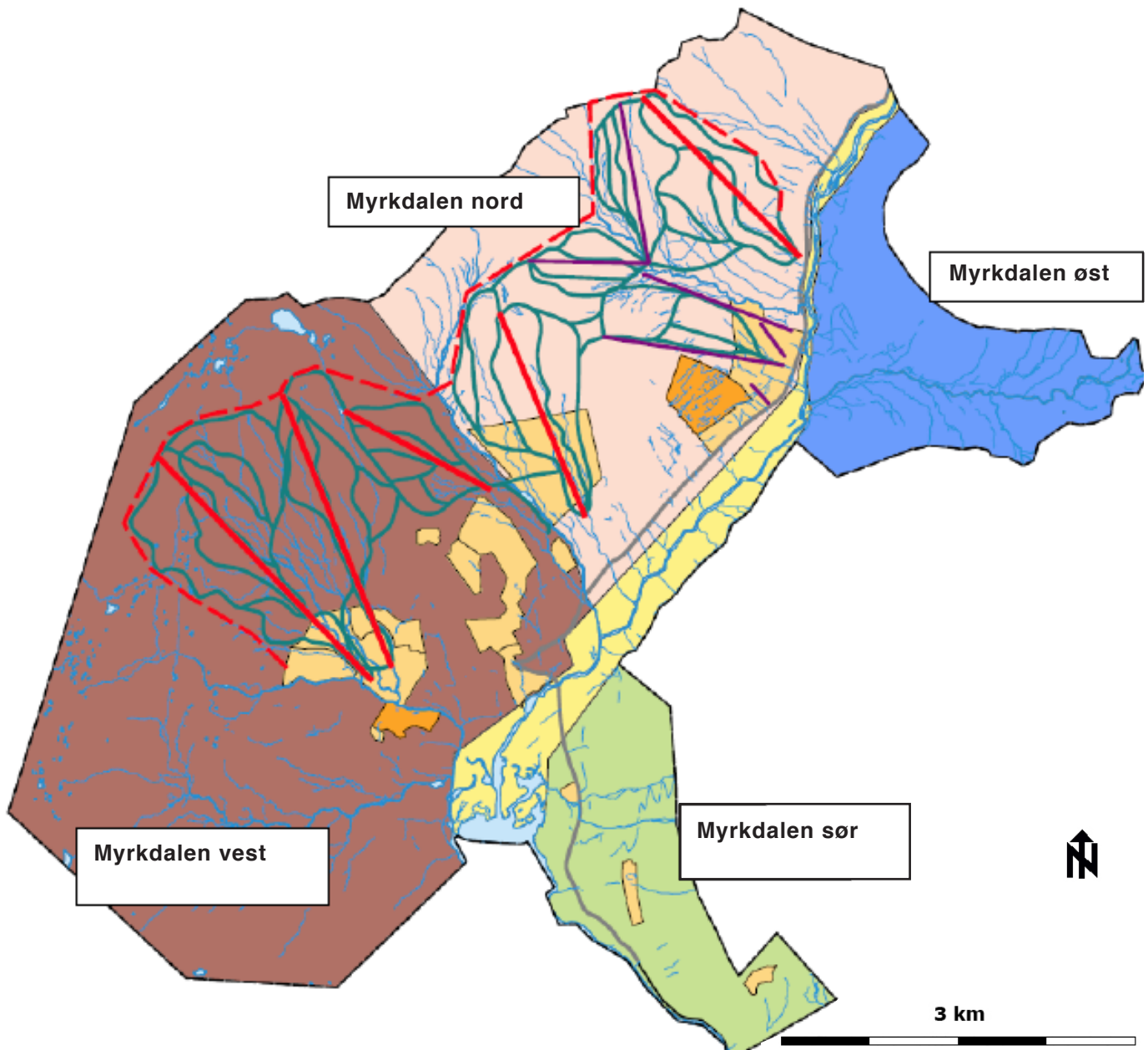
Gjennom konsekvensutredningen for landskap har planområdet i Myrkdalen blitt delt inn i 7 forskjellige delområder. Ut i fra disse delområdenes eksisterende kvaliteter ble verdien av landskapet vurdert. Utgangspunktet for verdisetningen av delområdene er NIJOS Nasjonale referansesystem for landskap (Puschmann 2005). Ulvund er vurdert som spesielt verdifuldig kulturlandskap av (Direktoratet for naturforvaltning). Videre ble konsekvenser av planlagte tiltak vurdert opp mot omfanget av tiltaket til hvert område. Her ble et 0 alternativ, som viser til gjeldende reguleringsplan, vurdert opp mot utbyggingsalternativet i kommunedelplanen.

Andre analyser som er med er en visuell analyse av utbyggingen. Som viser synligheten av heismastene i forskjellig utstrakthet (se figurer på neste side).

Samlet sett er områdene vurdert til å ha stor verdi og alternativet om utbygging vurdert til Liten til middels negativ konsekvens. Det viser seg at i områder hvor det allerede er et inngrep i landskapet, som området ved alpinanlegget, er landskapsverdien mindre og utbyggingen får dermed liten negativ konsekvens.

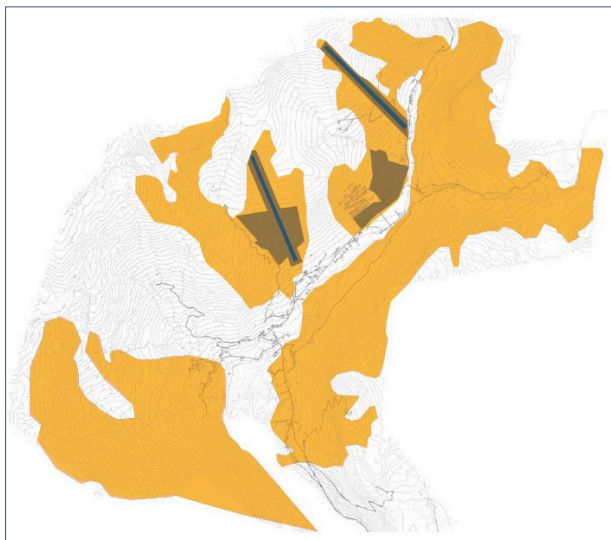
På bakgrunn av KU for landskap ble et området som opprinnelig skulle være med i planen tatt ut. Dette på grunn av at området er i konflikt med stølsmiljøer og viktige naturtyper. Området er i tillegg visuelt eksponert.

Delområder, ski- og hyttebebyggelse

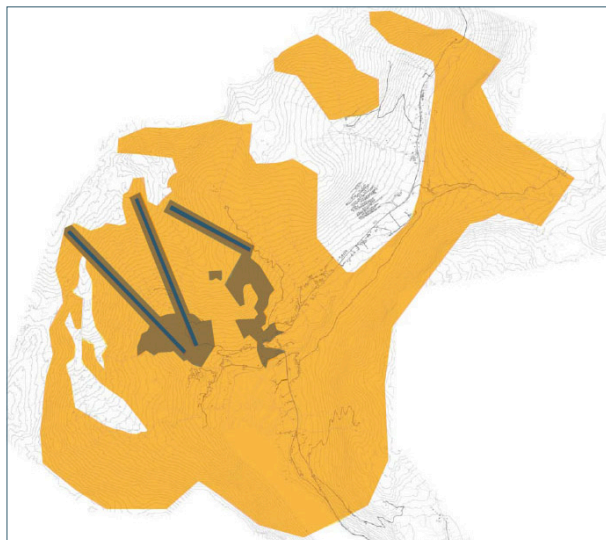

Figur 8: Inndeling av delområder etter geografien og i hvilken grad området virker bebygget eller urørt. Her ser vi planen for ski- og hyttebebyggelsen (Voss kommune 2009a).

Visuell analyse av utbyggingen

Figur 9: Slik fremstiller Opus Begren analyse av visuell virkning av tiltaket. Her vist for Hyrt, Ondrahaugen/Bygardsli og Vetlebotn/Storebotn. Visuelt territorium (blått), visuell dominans(brunt), visuell influens (orange) (Voss kommune 2009b)

Figur 10: Slik fremstiller Opus Bergen analyse av visuell virkning av tiltaket. Her vist for Skjervheim og Mørkve. Visuelt territorium(blått), visuell dominans(brunt), visuell influens (orange). (Voss kommune 2009b)

Konsekvensutredning for naturmiljø og biomangfold (NNI)

Utredningen har fokus på både de helhetlige verdier og konsekvenser for natur- og kulturlandskapet i Myrkdalen, samt på konkrete tiltaksområder (hyttefelt, alpinanlegg mm).

Utbyggingen vil få konsekvenser for en rekke naturforekomster, men flere av forholdene vil ha en liten konsekvens om tilpasningen blir gjort riktig. Slik som håndtering av forurensningskilder på en korrekt måte, opparbeidelse av bufferoner langs vassdrag og tiltak til gode forbindelse til skånsom kryssing av elver og bekker, for en tilpasning til vann og vassdrag.

Kriterie om store sammenhengende kulturlandskap ble brutt under første byggetrinn av alpinanlegget, verdigrunnlaget er allerede borte og derfor er ikke konsekvensen av utbyggingen like stor for kulturlandskapet. Utbyggingen vil påvirke lokale skogøkosystem, men de viktigste naturtypene blir ikke berørt. Det blir imidlertid et arealtap av skog og en viss fragmenteringsgrad av dagens skogareal, inkl. mosaikk løvskog og myr.

Den planlagte utbyggingen vil fysisk i liten grad berøre fjellnaturen i området. Det er derimot sett for seg at bruk av fjellnaturen vil

øke forstyrrelser i området. Forstyrrelsen er størst i vinterhalvåret.

På bakgrunn av allerede utbygde områder ble helheten i natur- og kulturlandskapet i Myrkdalen totalt klassifisert som av relativ stor verdi. De peker på at tett planting av gran har vært negativt for det lokale biologiske mangfoldet.

Barrierer, fragmentering og funksjonelle grønnsstrukturer

Dannes det barrierer i sammenhengende natur- og kulturmarksområder, vil dette ha negativ konsekvens for landskapet. Dette er ikke kun ved oppføring av nye bygg, men også ved mer tilretteleggelse for ferdsel. Hvor mye den menneskelig påvirkning vil ha å si for forstyrrelser i naturen kommer an på tid og i forhold til sesongen. Det bør tilrettelegges for aktiviteter i forhold til sesong og hvilke områder som til disse tidene er sårbare.

Utbyggingen med hytteområder vil påvirke og fragmentere kulturlandskapet. Ved å bevare en ubebygget sone i skoggrensen og avsettes grøntkorridorer i de aktuelle utbyggingsfeltene, vil dette redusere barrierevirkningene.

I tillegg til permanente og dynamiske barriereeffekter så vil utbyggingen som er planlagt, føre til arealtap og tap av leveområder som samlet vil senke bæreeven for både enkeltarter og for biomangfoldet samlet.

Den samlede vurdering av tematikk grøntstrukturer, arealtap og barrierer er at de negative konsekvenser blir moderate i forhold til dagens nivå.

Konsekvensutredning for friluftsliv (Opus Bergen)

KU viser til at *“forslaget til utbygging kan virke både positivt og negativt med hensyn til friluftslivet”* (s2). Positivt i den forstand, at det legges bedre tilrette for stier, alpinanlegg og løyper. Negativt i forhold til økt belastning i enkelte området som reduserer muligheter for jakt og tur. Noen området kan også bli påvirket i den retning av at fremtidig utbygging vil føre til økt belastning av enkelte områder og i verste fall overbruk.

Her ble også influensområdet delt inn i delområder og rangert etter verdi. Hvor stor verdi hvert område ble rangert etter verdien av opplevelseskvaliteter, dagens bruk (brukere, tilgjengelighet, tilrettelegging), grad av inngrep og potensiell bruk.

Konsekvensutredningen konkluderer med at utbyggingen vil fremme friluftslivet ved økt tilgjengelighet og utvidet sti og løypenett i Myrkdalen. At planen ønsker å sikre funksjonelle grøntområder blir lagt frem som positivt for friluftslivet. Der det i dag er stor pågang og bruk av området, i Myrkdalen øst, er det ikke planlagt tiltak.

- *Alle områdene utenom Myrkdalen nord, der alpisentre er, oppfattes som «stort sett urørt», og har potensiale for større bruk. Myrkdalselva/ delta må vurderes om elva tåler mer bruk.*
- *En utbygging av Myrkdalen vil trolig ha positive konsekvenser for friluftslivet. Og de mener at det som blir tilført i planen vil veie opp for de negative konsekvensene.*
- *Samlet sett kan man konkludere med at det tradisjonelle friluftslivet i liten grad vil forringes som følge av økt utnytting, og noen steder vil en økning i tilrettelegging og tilgjengelighet virke positivt for friluftslivet.*

Oppsummering og diskusjon

Et stadig ønske om utvidelse av alpinanlegget og tilrettelegging utbyggelse for mer turistnæring i området presert frem en kommunedelplan for området. I kommunedelplanen er det tatt grep om en fremtidig ramme for arealbruken i området, og at viktige ressurser blir sikret god forvaltning. Samtidig som vern av ressurser er viktig er også utvikling av Myrkdalen som turistdestinasjon hovedmålet med planen.

KU viser til at tiltaket vil få konsekvenser for miljø og samfunn, men fastslår at så lenge tilpassningene blir utført på riktig måte vil inngrepene få en mindre konsekvens.

At kriteriet om store sammenhengende kulturlandskap ble brutt under første byggetrinn, er kanskje et eksempel på at denne kommunedelplanen burde kommet før?

Gjennom KU får områdene som allerede er utbygget mindre konsekvens av det nye tiltaket, siden skaden allerede har skjedd. Med en tidligere overordnet plan ville kanskje noe sett anderledes ut?

Utredningen til kommunedelplanen er utført av Myrkdalen fjellandsby AS, og godkjent av Voss kommune. En kan spørre seg om dette tiltaket også er et ønske fra innbyggerne i bygda eller om dette er noe som er praktet på dem?

Lite er gjort for å knytte alpinanlegget til resten. Det er også utredet to separate sentrum, hvor det ene er et turistsentrum og det andre er bygdesentrummet. Dette tilbyr i allefall slik jeg ser det til noe nærmere bekjentskaper mellom de fastboende og hyttefolket.

3.3 Samtaler med fagpersoner

For å få et mer nyansert bilde på utviklingen i Myrkdalen har jeg gjennomført en rekke intervjuer. Jeg vil her presentere noen av synspunktene som kom frem under intervjuene.

- Nils Akselberg
Eiendomsdirektør i Myrkdalen Fjellandsby AS, og er en av dem som har vært med på utvikling av fjellandsbyen fra begynnelsen.
- Dirk Kohlmann
Prosjektleder for landskapsparker hos Fylkesmannen i Hordaland
- Torbjørg Austrud
Kommunalsjef hos Voss kommune
- Steinar Sørli
Seniorrådgiver ved Landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Hordaland i tillegg til å driver Åmot Operagard.

Kvaliteter i Myrkdalen og opprettholdelse av stedets særpreg

Kohlman mener jordbrukslandskapet rundt Voss skiller seg ut fra andre Vestlandsgårder, og at både klima og gårdbruken likner mer på det som vi finner på Østlandet. Her er større gårder og også mer skogsdrift enn ellers på vestlandet.

De store landskapsformene og dalførene er svært karakteristisk for området. Austerud forteller om store åpne lisider og ei setergrend oppi dalføret som ligger fint i det åpne landskapet. Dalasauen er også noe som er spesielt for området, og Austerud ser på den som en viktig del av opprettholdelsen av kulturlandskapet. Gårdsdriften er bærebjelken i Myrkdalen og hun mener det er det som holder folk i bygda.

Utbyggelsen av alpinanlegget mener Akselberg har krevd minimale inngrep i landbruksareal, og mener alpinutbyggingen har heller økt beitearealet ved at den tette bjørkeskogen er fjerna i løypetraseene. Han referer til at det er en stor utfordring og ikke komme i konflikt med landbruksarealer, men mener om man er bevisst på å beholde lokal identitet og lokalt kulturliv, så tror han at Myrkdølene er så stolte og har en solid bygdekultur at dette vil gå fint.

“Dersom ein er svært bevisst på å behalda lokal identitet og lokalt kulturliv, så trur me at Myrkdølene er så stolte og har så solid bygdekultur at dette vil gå fint.” (Akselberg)

Austrud er også enig i at det ikke er alpinanlegget som stjeler det meste av

oppmerksomheten, men all hyttebebyggelsen rundt er dominerende og tar fra det store landskapsrommet. Det er derfor positivt at det bygges tett og tungt i dalbunnen slik at det åpner opp for at større områder kan være fri for bebyggelse. Dette tar vare på de store åpne lisidene og intrykket av dalens særpreg opprettholdes mener hun. Problemet i dag er at landskapet gror igjen.

Det er derimot ikke alle som mener at den nye utbyggingen har fremmet stedets kultur og særpreg. Sørli som selv driver Åmot Operagard, mener at det «nye» Myrkdalen mangler sjel. Hotellet representerer ikke noe av Myrkdalens kultur, og her er det ikke noe som er «ekte», ikke engang peisen.

***“Store åpne lisider og ei setergrend oppi dalføret som ligger fint i det åpne landskapet.”
(Austerud)***

Tilgjengeligheten i landskapet etter alpinanlegget kom.

Det har absolutt vært en økning av friluftslivet, og Austrud mener at landskapet har blitt mer tilgjengelig for folk etter at alpinanlegget kom. Det er lettere å komme seg til Stølsheimen og fjellområdene nå som heisen frakter deg nesten helt til tops. Gjennom skogsfjerning har areal til beite og friluftsliv blitt lettere tilgjengelig. Akselberg forklarer at de jobber med å rydde og merke stier og løyper både sommer og vinterstid. Det er derimot litt bråk mellom de som er grunneiere ved Årmot og de som vil lage og bruke skiløyper i området. Det er populært og en flott tur å ta seg fra Årmotslia til Opheim, men grunneiere ser ingen gevinst i å la turister passere eiendomen deres og ønsker

ikke ha langrennsløpere der. Dette blir det konflikter av, og vil gå ut over de som driver friluftsliv mener Austerud.

Engasjement

Akselberg forteller at engasjementet for fjellandsbyen var startet lokalt for 20-30 år siden, men hadde den gangen liten fremdrift og realisme. En Vossing ble senere en utløsende grunder, og fikk med seg investorer slik at planene ble på nytt fremmet og utbyggingen kunne starte.

Det er mye positivt engasjement blandt befolkningen i Myrkdalen, og mange har hatt gevinst av utbyggingen. Det virker som folk har fått et eierforhold til den nye kommunedelplanen og utbyggingen av bygda. Det vil derimot alltid være noen som vil være i mot en slik utvikling og mener at Myrkdalen var best slik det var før, sier Austerud.

Voss fjellandsby har gått i spissen for utviklingen av Myrkdalen, men også grunn-eierene og andre i bygda har vært med. For å utnytte landskapet og tilrettelegge for den beste plasseringen av alpinanlegget gjorde Voss fjellandsby avtaler med grunneierene om å fordele godene dem i mellom. Det ble opprettet Jordskifteopplegg og utbyggingsretter for bøndene, slik at de fikk plasert hyttefelt der det var best egnet og betitemark der det var best egnet uten at det var noen som tjente mer på dette enn andre. (Austrud)

Landskasparken i Myrkdalen

***“Eg er ikkje heilt sikker, men vår teori er at det skjedde svært mykje i dalen på den tid landskapsarkprosjektet vart dratt i gang.”
Akselberg***

Kohlman tror mangel på engasjement fra lokalbefolkningen har gjort det vanskelig å drive landskasparken i Myrkdalen. Da Landskapsarkprosjektet hos fylkesmannen sluttet og det ikke kom inn mere midler til å drive parken, ble parken nedlagt. Myrkdalen fjellandsby var positive til landskasparken og Kohlman tror de ville vært en stor ressurs for dette arbeidet. De så mange muligheter og hadde gode ideer til hvordan Myrkdalen kunne utvikles. Men igjen, det manglet på engasjementet. Folk flest i Myrkdalen driver gård, og kan de tjene godt på å måke snø og hjelpe til i forbindelse med fjellandsbyen er dette nok for dem.

Akselberg forteller at da Landskasparken i Myrkdalen skulle opprettes skjedde det mye i bygda. Stalheim landskapsark var også under opprettelse og mange av de samme folkene satt i det samme styret der. Han tror også at Fjellandsbyen kanskje var som et lokomotiv på den tiden og ble en sovepute for det lokale engasjementet. Bevisst valgte Fjellandsbyen å ikke ta del i prosjektet, da dette ikke var ønsket av de som var med i parkledelsen. Han tror kanskje de var redde for at Myrkdalen som stor investor skulle bli for dominerende i prosjektet.

I forhold til å opprette en ny park og se på et samarbeid med Stalheim Landskapsark tror Kohlman at her står ansvaret hos Myrkdalen. Myrkdalen er en stor aktør med mange tilreisende slik at Stalheim landskapsark kunne tenke seg et samarbeid. I Myrkdalen

er det heller ikke like mange fine gårder som i Stalheim, men de kunne tenke seg å utvidet traktorsafarien til også å gå innom Myrkdalen.

Akselberg tror ikke tiden er moden for å satse rundt en ny landskapsark. Det trengs tid og modning for at et eventuelt samarbeid med de som driver med parken og Myrkdalen fjellandsby kan snakke om noe form for samarbeid.

Tanker om fremtiden for Myrkdalen

Austrud ser for seg at det vil komme større gårdsbruk med sau i fremtiden, hvor flere velger å slå seg sammen eller at de som investerer leier jord av de som vil. Dette vil være positivt for et tettere beitepress i forhold til å holde landskapet åpent. En utvidelse av gårdsbrukene mener hun er nødvendig om de skal kunne fortsette å leve av jordbruket.

Turismen er svært viktig for bygda, og Myrkdalen er en attraktiv turistdestinasjon sommer som vinter. Sommerstid er det mange turister fra blant annet Holland og Tyskland som ferierer her sier Austrud. Akselberg tror forholdet mellom turistene og de fastboende er relativt positivt. Folk i bygda er vandt med turister, da mest Bergensere/byfolk, som tidligere har gjestet gårdene. Mange av hyttefolka er interessert i lokal kultur og landbruk, natur og historie. Slik at han håper at *“dalen vil kunne tilby fritidsopplevingar og «utsikt» ved at kulturlandskapet vert oppretthalde og at ein får bruk av natur utan forbruk av natur.”* (Akselberg)

Det er primært de lokale som satser på utvikling i bygda sier Akselberg. I forhold

til stedsutvikling og sentrumsutvikling satser de nå på utvikling av to sentrum. Et bygdesentrum og et turistsentrum. Han forteller at de ønsker også å tilby lokale produkter og attraksjoner i bygdesentrumet, og at det er et kulturopplevingscenter under utvikling. Her skal det fremmes lokal kultur og historie gjennom utstillinger, aktiviteter og salg av lokale produkter. Det er mye aktivitet i bygda og ungdommen i dalen utdanner seg for å få jobber i Fjellandsbyen og andre kommer nå tilbake for å bygge opp servicebedrifter for Fjellandsbyen. (Akselberg)

For Myrkdalen fjellandsby og lokalbefolkningene er styring og samarbeid med grunneierene svært viktig. Området er svært snøsikkert i dag, men Akselberg forteller at de bygger for å kunne takle enda mildere vintre. De har også fått 4G dekning i bygda, som gir dem et konkurransefortrinn. Med utvikling av forskjellige bokonsepter og en satsning på både varme og kalde senger tror Kohlman at de har nådd ikke kun eliten men også andre brukergrupper. Akselberg ser for seg andre livsformer i fremtiden hvor folk kan bo og arbeide hvor som helst. Sørli mener det kan være et problem at de som styrer og sitter på midlene for utviklingen av Myrkdalen fjellandsby ikke har interesse for landskap men kunn tenker profitt. De har satsset på en fortetting for bærekraftig utvikling, men for dem er blant annet reindriften noe herk, og skulle kanskje helst hatt den for uten.

“Turister i dag har reist jorda rundt og sett det meste, slik at det de er interessert i er den spesielle opplevelsen.”

Sørli

Han mener også at trender i samfunnet er med og bestemmer. Han har tro på at vi må dyrke ekte opplevelser i fremtiden. Det vi får

presentert må ha lokal tilknytning, og sikter til at ski og fjord ikke er så spesielt norskt. Dette kan vi også finne på NewZealand. Sørli mener vi heller bør satse på historiene og kulturen. *“Turister i dag har reist jorda rundt og sett det meste, slik at det de er interessert i er den spesielle opplevelsen.”* Han tror det er viktig at landbrukspolitikken må gjøre seg attraktiv og at de må følge markedet. Det er ellers vanskelig å tjene penger.

Kohlman tror at det er en fare for at det bikker over i Myrkdalen og refererer til andre alpinanlegg som Hemsedal og Trysil. Den utviklingen vi ser i dag vil føre til et annet bomønster og kreve ny infrastruktur. Han tror at mye av karakteren vil derfor gå tapt. Han sier likevel at han tror de har gjort mye mer rett enn andre destinasjoner. De har gjort mye for lokalbefolkningen, vært kreative og engasjerte.

Oppsummering og diskusjon

Ved tilføring av noe nytt, mister man kanskje noe av det stedege på veien. Å karakterisere noe av det stedege på forhånd, vil gjøre det lettere å opprettholde stedets særpreg. Om Myrkdalen er det derimot flere oppfatninger om hva det stedege er, som gjør dette vanskelig. Landskapet, kulturen og folkene er noen av flere ting som danner stedet.

Tilrettelegging for økt friluftsliv er positivt for folks helse og tilknytning til naturen. Økt tilgjengelighet er likevel ikke bare positivt. At flere sårbare områder blir mer tilgjengelig vil bare øke sårbarheten. Her må man kanskje tenke tilgjengelighet gjennom tilrettelegging og begrensninger i enkelte områder.

Det tyder på at det er engasjement i bygda, men kanskje mindre av vilje til å få ting gjennomført. De som til nå har fått nytte av turistene gjennom levering av servicetjenester, virker som har slått seg til ro med dette. Et større felles engasjement for å se turistene som en ressurs og utvikle nye produkter er kanskje noe bygda trenger. Og at ikke alt ligger tilrettelagt oppe i fjellandsbyen.

Det er positivt med felles jordskifteopplegg for bøndene, slik at rett virksomhet har mulighet til å komme der det er mest egnet uten å ta hensyn til eiendomsgrenser. Om flere enn akkurat grunneierene rundt alpinanlegget hadde vært inkludert i dette laget ville kanskje engasjementet for utviklingen vært like stor i hele bygda? Det vises tydelig til en konflikt mellom grunneiere som føler de må ta byrden

av utviklingen i Myrkdalen, og ikke får noe igjen av den store premiepotten.

Landskapsparken fikk dessverre ingen grobunn i Myrkdalen, men det er muligheter for å kunne ta den opp igjen. Det vil da være viktig å få med flere aktører, og kanskje også se på et samarbeid til Stalheim landskapspark. Oppbygging av en sterkere visjon og flere innovative ideer rundt aktiviteter tilknyttet landskapsparken. Myrkdalen er allerede kjent som turistdestinasjon og en tilknytning til en landskapspark vil kunne gjøre denne destinasjonen mer attraktiv.

En sammenslåing av gårdsbrukene vil også gjøre noe med strukturen i landskapet. Det vil fremdels være jordbruk, men kanskje ikke like variert. Er all jordbrukslandskap kulturlandskap, og vil det være lønnsomt for miljøet å satse på mer ensartet drift? Kan man saste på moderne jordbruk og samtidig skape landskap som gir opplevelsesverdi for turistene?

Fjellandsbyen prøver å tenker nytt rundt turisme, og ønsker å opprettholde en høy standar i fjellandsbyen. Dette har ført til at hytteturistene oppholder seg mer i området og fremover vil gi dem et nærmere forhold til bygda og kanskje også ta del i lokalsamfunnet.

Så hva skal en satse på for å lokke turister, høy standar, ski og 4G eller gårdsturisme, lokalmat og bygdekultur. Eller kanskje begge deler?

DEL 4

4.0 FORBILDEPROSJEKTER

4.1 Norske prosjekter

Her vil jeg presentere andre prosjekter som har gjort en bra jobb i forbindelse med ivaretagelse og utvikling av landskapet rundt turistdestinasjoner.

4.1.1 Golsfjellet landskapsplan

I dette prosjektet handler det om å legge et landskapsperspektiv til grunn for utvikling og forvaltning og ikke eiendomsforhold.

Bakgrunn for prosjektet

Bakgrunn for prosjektet var å ta tak i den problematikken rundt utviklingen av landbruket og andre bygdenæringer på Golsfjellet, som i dag møter en stor konkurranse fra et internasjonalt marked. For å kunne være konkurransedyktig må stedet se på hvilke lokale ressurser de har og hvordan de på best mulig måte kan utnytte disse til å produsere interessante produkter. Prosjektet trekker frem at det vil være viktig for utviklingen av landbruket og andre bygdenæringer at en utvider den felles forståelse for hvilke tiltak som kan gi grunnlag for verdiskapning, bosetting og trivsel i bygdene i fremtiden.

Nye driftsformer i jordbruket har også satt sitt preg på landskapet, med større og mer sammenhengende gjorder, som gjør landskapet mer åpent. Samtidig som det blir større og mer homogene arealer for jordbruk blir det mindre arealer for beite, som på Golsfjellet. Dette skaper problemer med gjengroing og øker kontrastene mellom det intensive kulturmark på stølsvollene og utmarka.

Golsfjellet

Golsfjellet ligger nord-øst i Gol kommune, i Buskerud fylke. Det er et lett fattbart område der fjellplatået Flein binder de forskjellige

stølsghendene, skogsområdene og myrdragene sammen til et hele. Golsfjellet utgjør ca 105 km², hvor selve fjellplatået er ca 20 km². Det høyeste punktet er Storefjell på 1149 m.o.h.

Landskapet har lenge vært påvirket av husdyrbeite, slått og annen (forsankning), og fjellet har betydd stølsdrift og utmarksbeite. Grunneiereinteressene på Golsfjellet samarbeider gjennom Golsfjellet Utmarkslag BA, og grunneierene er organisert i 13 stølslag med tilsammen 158 medlemmer.

Reiselivet har lange tradisjoner og er en hjørnestein i kommunen og Hallingregionen sitt næringsliv. Området har en lang hyttekultur, og hyttene er med på å prege identiteten til området. Godt opparbeidet sti og løypenettverk er en ressurs med tanke på videre utvikling og brukes både sommer og vinter. Det er også registrert 400 bygninger av kulturhistorisk verdi på Golsfjellet

Landskapsplanens innhold

Gjennom en overordnet landskapsanalyse for Golsfjellet ønsket prosjektet å legge vekt på natur- kultur og opplevelsesverdier. Det er landskapets potensiale for bruk til rekreasjon og opplevelse som blir vektlagt.

Gjennom funn om hvilke tema som er viktige greier rapporten videre ut om forslag til tiltak som kan være med å opprettholde et attraktivt kulturlandskap, gode ferdselsforhold, mangfold

av opplevelser og styrke grunnlaget for verdiskaping på Golsfjellet.

Tiltak retta mot gjengroing skal prioriterast. Tiltak som kan føre til en økning i beiting i utmark vil ha stor verdi for landskapsbeite, ferdsel og opplevelsen av Golsfjellet.

Resultat og tiltak

Som et resultat av landskapsanalysen har Golsfjellet løst problematikken rundt gjengroing og opprettholde kulturlandskapet og opplevelsesverdien med forslag om en rekke tiltak.

“Eit ope, tilgjengeleg og velskjøtta landskap vil vere ein viktig føresetnad for å marknadsføre Golsfjellet som eit reiselivsprodukt i framtida.”
s30

Prioriterte tiltak knyttet opp til landskapspleie og styrt beitebruk

Skjøtsel av landskapet for å gjøre det mer tilgjengelig og rikere på opplevelser

- Styrt beiting
- Mekanisk krattfjerning
  - Risknusing, kan brukes som supplerende tiltak der beitedyra ikke kommer til.
- Tynning av skog
  - For å skape et åpnere landskapsbilde og utvikle ny hagemarkskog, som er svært opplevelsesrike og godt eina som landskapselement og rekreasjonsareal.
- Ansettelse av landskapspleier

Denne styrte beiting for landskapspleie tar utgangspunkt i landskapet og ikke i den enkeltes eiendom. Eit slikt system krever samarbeid og gode avtaler med den enkelte bruker. Et hovedansvar for et skjøtelsprosjekt vil være naturlig å legge til Utmarkslaget.

Tiltak for å styrke verdiskaping, kulturlandskap og opplevelsestilbud på Golsfjellet

Koble i større grad landbruket med opplevelser

- Tilby lokale produkter
  - En sammenheng mellom produkt og sted gir en større merverdi.
- Informere om kulturlandskapet
  - Gjennom aktiviteter i tilknytning til kulturlandskapet og opplevelsesverdier rundt det kulturelle landskapet
- Samle hyttebebyggelsen
  - For å opprettholde et større rekreasjonsareal og unngå områder med høy beiteverdi
- Tilby et variert spenn med aktiviteter.
  - Stase på aktiviteter med liten grad av tilrettelegging. Stier for sykling og gå, temavandringer
  - Aktiviteter med stor grad av tilrettelegging, alpinanlegget, ta her hensyn til landskapsbildet og beiteverdi.

I tillegg til disse tiltakene vil det være viktig med en god informasjon og markedsføring.

Markedet etterspør kvalitet og særpreg og det vil være viktig for destinasjonen å bygge opp en identitet. Mer bruk av geit for skjøtsel og opprettholdelse av opplevelsesverdien. Det norske landbruket har fått en ny rolle med å samles rundt et nytt produkttilbud der mat, landskap og opplevelser er kjerneelementene. Fokus mot en mer sentralisert hytteutbygging med jevt god standar og høy bruksfrekvens i noen områder hvor det er lett å få til en god landskapstilpasning. Smmarbeid mellom grunneiere innenfor landbruket og mellom landbruk og det etablerte reiseliv.

4.1.2 Stalheim landskapspark

I Stalheim landskapspark har de organisert seg i et felles næringselskap for å få til et lokalt eierskap til parken som er drivkraften og avgjørende for suksess.

Bakgrunn for prosjektet/ Landskapsparken

Stalheim Landskapspark er lokalisert rundt bygdene Stalheim, Haugsvik og Vinje i Voss kommune. Parken er opptatt av å ta vare på gamle tradisjoner og utnytte ressursene som natur, mat, kultur og historie til å skape ny næringsaktivitet i bygda.

Formålet med parken er å *fremja næringsutvikling og trivselstiltak i området*. Og den har tidligere hatt prosjektet *“Frå frø til øl og brød”* hvor det er formidling av lokal og regional kulturarv med lang tradisjon i Vosseregionen. At parken i dag er så godt etablert gjør det lett å dra i gang arbeid rundt nye prosjekt (Kohlmann 2014).

Colours of the Fjord - Stalheim & UNESCO Nærøyfjorden

I forbindelse med Stalheim landskapspark dannet Grunneierene i traktene rundt Stalheim i 2010 et eget selskap, Stalheim oppleving AS (w2.brreg.no 2014), som skal utvikle småskalaturisme tuftet på egne krefter og råvarer. Av de 12 grunneiere som står bak, har hver av dem tegnet aksjer for 25.000 kr. Det lokale eierskapet er drivkraften og avgjørende for suksess (Colour of the fjords- Stalheim & UNESCO Nærøyfjord 2010a).

“Selskapet sitt føremål er å selja aktivitets- og opplevingsprodukt med god kvalitet, samt tenester som gjeld pleie av landskapet. Selskapet kan også gjennom aksjekjøp eller andre måtar engasjere seg i andre føretak uansett føremål og selskapsform.” (w2.brreg.no 2014).

Senere har parken knyttet til seg flere samarbeidspartnere som Nærøyfjorden

Verdsarvpark. Landskapsparken markedsføres under navnet *“Colours of the Fjords”*, (Colour of the fjords- Stalheim & UNESCO Nærøyfjord 2010a) hvor fokuset er å utvikle tema, opplevelsesturisme langs en akse fra Åkrafjorden over Vikebygd og Ulvik til Stalheim. Samarbeid, produktutvikling og markedsføring står i fokus (Colour of the fjords- Stalheim & UNESCO Nærøyfjorden 2010b).

Prosjektet har tidligere fått støtte gjennom tilskuddsordningen, Verdskapsprogrammet for lokale og regionale parker i regi av Kommunal og moderniseringsdepartementet, til å satse på bærekraftig bruk av natur- og kulturverdier i lokal bygdeutvikling (regjeringen.no 2012).

Parken kan tilby mange aktiviteter og kursing i lokalprodusert mat og håndverk, og fartsfylte opplevelser i tilknytning til det vakre kulturlandskapet. Traktorsafari med gårdsbesøk, guida vandring og *klyvjatur* er noen av aktivitetene.

4.1.3 Trysil

I Trysil organiserte grunneierene seg i et felles Utmarkslag slik at planleggingen av Trysil ski og hytteområde kunne planlegges uten tanke på eiendomsgrenser.

Trysil er i dag en av Norges største hyttekommuner med Norges størst alpinanlegg (trysil.no 2014a). Da Trysilfjellet skulle utvikles i 1970 engasjerte kommunen en landskapsarkitekt til å lage en plan for disponeringen av Trysilfjellet. For at utbyggingen av fjellet skulle bli vellykket var alle enige om at grunneierne i området måtte samarbeide. Som et resultat ble i 1971 Trysilfjellet Utmarkslag stiftet. En viktig grunn til at det hele kom så godt i gang, var at viktige grep ble gjort i riktig rekkefølge. Det var viktig å organisere seg først uten tanke på utbyggingsplanene. Vedtekter om et forpliktende samarbeid kom på plass. Så gikk styret i utmarkslaget i samarbeid med Trysil kommune i gang med å utarbeide planer for det videre arbeidet. Den første generalplanen ble utarbeidet og godkjent. Å planlegge uten tanke på eiendomsgrenser var et viktig moment.

De som ikke fikk utbygging på sine områder, skulle ha kompensasjon ved tildeling av friarealsmidler som ble finansiert av ei avgift på bygslings- og salgsinntekter. Uten denne fordelingsnøkkelen hadde samarbeidet mellom grunneierne trolig blitt mer problemfylt.

For å sikre at flest mulig arbeidsplasser ble i kommunen ble det inngått avtale om disponering av hytteområdene i fjellet med Trybo-Trysilhus og Trysilvassdragets Skogeierforening TVS. Dette har igjen påvirket slik at den eldste delen av hytteområdene er blitt mye mer enhetlig enn de som ble utbygd senere.

-
- 1960: Brødrene Søgaard starter med å selge hyttetomter og bygge infrastruktur - Fageråsen Fritid AS
  - 1971: Trysilfjell Utmarkslag stiftes i - 26 grunneiere - over 100 000 dekar
  - 1988: Fageråsen Fritid og Trysilfjellet Utmarkslag stifter Trysilfjellet AS
  - 2005: Trysilfjellet AS selges til Skistar

(Øvregård 2011)

Utmarkslaget og Fageråsen Fritid var blitt enige om fordelinga av heisinntektene og innførte felles heiskort for hele Trysilfjellet. Markedsføringen ble også samordnet.

Etter grundige overveielser ble utmarkslaget og Fageråsen Fritid i 1988 enige om å samle alle heiser og bakker inn i et eget selskap, Trysilfjellet AS. Utmarkslaget eide 65 % og Fageråsen Fritid 35 %.

I løpet av 1990-åra utviklet Trysilfjellet seg til å bli landets desidert største alpinanlegg, og et turiststed av internasjonal størrelse. Verdifulle investorer kom inn i bildet og sprøytet, sammen med eierne i utmarkslaget, betydelig kapital inn i fjellet.

På slutten av 1990-tallet ble det utarbeidet en såkalt masterplan for Trysilfjellet – en plan for utbygging i milliardklassen bl.a. utvikling av heiser og infrastruktur rundt Trysilfjellet de neste ti åra.

Skistar kjøpte opp Trysilfjellet i 2005, noe som kommunen og de 24 grunneierene tjente gode summer på. Grunneierne i Trysilfjellet eier fortsatt selskapet Trysilfjellet BA, og det er fortsatt grunneierne som skal utvikle tomteområder (Bryn 2006).

Som et av de alle først i Norge og Europa er Trysil tildelt merket for Bærekraftig reisemål.

4.2 Miljøsertifisering av turistdestinasjoner og alpinanlegg

Blant turistdestinasjoner både i Alpene og i Amerika ser vi en økende trend på mer miljørettet reiseliv. Her konkurreres det hvert år om priser om å være landets beste bærekraftige skianlegg og reisemål. Disse sertifiseringene og prisene har blitt prestisje og er med på å gi bedriftene et fortrinn i markedsføringen av stedet. Med et økt fokus på miljø har flere av oss blitt mer miljøbeveste når vi er ute og reiser. Vi reiser mer enn før og har blitt mer kresne på hva vi forventer av destinasjonen vi besøker. Turister ønsker å være mer miljøbeveste og krever høyere kvalitet på produktet og er på denne måten med på å påvirke markedet og deres tanker rundt bærekraft.

I Norge har vi flere forskjellige merker og sertifiseringer som reisemål kan benytte som et kvalitetsstempel i markedsføringen og omdømmebygging. Skal man oppnå en merking innenfor bærekraftig reiseliv forutsetter dette at reisemålet tar vare på natur, kultur og miljø, styrker sosiale verdier og er økonomisk levedyktig (Innovasjon Norge 2014 b). Vi har fem hovedordninger som brukes innenfor reiselivet: Svanen, Miljøfyrtårn, Norsk økoturisme, ISO 14001, Blått Flagg. (Innovasjon Norge 2014 b). Nå jobbes det også med en siste og mer omfattende sertifisering, *Bærekraftig reiseliv*.

Bærekraftig utvikling står høyt på den politiske dagsorden i store deler av verden. Interessen for bærekraftig reiseliv er økende både blant tilbydere og kunder, noe blant annet interessen for miljømerkingen på visitnorway.com er et uttrykk for. Norge har et godt utgangspunkt for å utvikle sitt reiseliv i en bærekraftig retning, og det har vært arbeidet målrettet med dette siden den forrige reiselivsstrategien ble lansert i 2007. (NHD 2012).

Bærekraftig reiseliv

Gjennom sine 10 prinsipper for bærekraftig reiseliv trekker Innovasjon Norge frem mange gode retningslinjer for bærekraftig utvikling av reiselivet. For å oppnå sertifiseringer innenfor for eksempel bærekraftig reisemål fokuserer Innovasjon Norge på at bedriften må være i en prosess og ikke noe bedriften må være i utgangspunktet. (Intervju, Sørli 2014)

I forhold til markedsføring og å tiltrekke seg spesielle kundegrupper vil det være viktig å for en destinasjon å kunne vise til oppnådde sertifiseringer. Et større fokus på bærekraft innen forskjellige næringer, vil enkelte bedrifter legge denne som grunnlag for å velge sted for sine opphold og konferanser. (Intervju, Sørli 2014)

Miljøfyrtårn - www.miljofyrtarn.no

Sertifiserte Miljøfyrtårnbedrifter finnes innenfor hotell, aktivitetsbedrifter, alpinanlegg, transportselskap med mer. Dette er et sertifikat for å dokumentere miljøinnsats og vise samfunnsansvar innenfor bedriften. Det stilles konkrete krav til bedriftene på områder som avfall, energi, transport og bruk av kjemikalier. Denne sertifiseringen tar derimot ikke i like stor grad hensyn til landskapet som en sertifisering som bærekraftig reisemål (Miljøfyrtårn 2014).

Norsk Økoturisme - www.ecotourismnorway.no

De fleste norske økoturismebedrifter er aktivitetsbedrifter. Det stilles strenge krav til internt miljøarbeid, natur- og kulturbruk og vertskapsrollen, - og et aktivt forhold til sitt lokalmiljø.

10 prinsipper for bærekraftig reiseliv (Innovasjon Norge 2014c)

Bevaring av natur, kultur og miljø

1. Kulturell rikdom

Å respektere, videreutvikle og fremheve lokalsamfunnets historiske kulturarv, autentiske kultur, tradisjoner og særpreg.

2. Landskapets fysiske og visuelle integritet

Å bevare og videreutvikle landskapskvalitet, både for by og bygd, slik at landskapets fysiske og visuelle integritet ikke degraderes.

3. Biologisk mangfold

Å støtte bevaringen av naturområder, dyreliv og habitater, og minimere ødeleggelser av disse.

4. Rent miljø og ressurseffektivitet

Å minimere reiselivsbedrifters og turistenes forurensning av luft, vann og land (inkludert støy), samt og minimere genereringen av deres avfall og forbruk av knappe og ikke-fornybare ressurser.

Styrking av sosiale verdier

5. Lokal livskvalitet og sosiale verdier

Å bevare og styrke livskvaliteten i lokalsamfunnet, inkludert sosiale strukturer, tilgang til ressurser, fasiliteter og fellesgoder for alle, samt unngå enhver form for sosial degradering og utnyttning.

6. Lokal kontroll og engasjement

Å engasjere og gi kraft til lokalsamfunnet og lokale interessenter mht, planlegging, beslutningstaking og utvikling av lokalt reiseliv.

7. Jobbkvalitet for reiselivsansatte

Å styrke kvaliteten på reiselivsjobber (direkte og indirekte), inkludert lønnsnivå og arbeidsforhold uten diskriminering ut fra kjønn, rase, funksjonshemninger eller andre faktorer.

8. Gjestetilfredshet, trygghet og opplevelseskvalitet

Å sørge for trygge, tilfredsstillende og berikende opplevelser for alle turister uavhengig av kjønn, rase, funksjonshemninger eller andre faktorer.

Økonomisk levedyktighet

9. Økonomisk levedyktige og konkurransedyktige reiselivsdestinasjoner gjennom lokal verdiskapning

Å sikre levedyktigheten og konkurransedyktigheten til reiselivsdestinasjoner i et langsiktig perspektiv, gjennom å maksimere reiselivets verdiskapning i lokalsamfunnet, inkludert hva turistene legger igjen av verdier lokalt.

10. Økonomisk levedyktige og konkurransedyktige reiselivsbedrifter

Å sikre levedyktigheten og konkurransedyktigheten til reiselivsbedrifter i et langsiktig perspektiv.

4.3 Parker i Alpene

4.3.1 Grosses Walsertal Biosphärenpark - Østerrike

Grosses Walsertal Biosphärenpark i Østerrike jobber med å integrerer reiseliv, landskap og seterdrift. (walsertal.at 2014)

Grosses Walsertal er en høyfjellsdal innenfor et område på 192km². Den strekker seg fra 580 moh til 2140 moh. De 3400 inbyggerene er spredt over seks kommuner : Fontanella/ Faschina, St.Gerold, Raggal/Marul, Sonntag/ Buchboden, Thüringerberg og Blons. Parken er tilknyttet to større naturreservater, the Gadentall og Flaudringa- Nova.

Dalen er V formet og har defor lite arealer i dalbunnen. Dalsidene representerer to forskjellige landskap med myke former, med grønne fjell på den ene siden og mer alpine fjell på den andre. Kulturlandskapet i Grosses Walsertal er godt kjent for høy biodiversitet gjennom frodige enger og beite. Husdyrindustrien har vært den viktigste i dalen og ved at de fremdeles har dyr på beite klarer de å holde kulturlandskapet åpent og turistene kan oppleve de vakre blomsterengene som er spesielt for området. Blomsterengene inneholder viktige habitater for flora og fauna. Den uberørte natur- og kulturlandskapet i Grosses Walsertal var et sentralt krav for tildeling av biosfæreparken. En opprettholdelse av skogen er også viktig for å beskytte dalen mot snø- og jordras og steinsprang.

Biosphere park

I 1999 var nesten 70 personer fra Grosses Walsertal med å utviklet en felles «Mission Statement» med initiativ fra «Regional Planning Association». I uttalelsen kom det frem grunnleggende utfordringer og mål for regionen i forhold til temaene; miljø-, transport-, sosial, kultur, utdanning,

landbruk, turisme og næringsliv temaer. Hvert femte år blir formålsparagrafen til dette dokumentet gjennomgått og oppdatert. Dette skjedde siste gang i 2010. At befolkningen deltok aktivt under utviklingen av Mission Statement, gjorde det mulig å få frem viktige meninger og synspunkter fra begynnelsen. For formidlingen og konsolidering av ideen om et biosfæreservat var og er dette dette et svært viktig aspekt.

For å kunne godkjennes som en biosfærepark må parken følge regler fra «Sevilla Strategien», fra Sevilla konferansen 1995, og internasjonale retningslinjer og standarder for biosfære parker. Denne strategien er kjernen for UNESCO Biosphere Park nettverket, som med jevne mellomrom godkjenner parkkriteriene. Sener har «The Madrid Action Plan,» fra Biosphere Reserve World Congress in Madrid 2008 revidert Sevilla strategien. Deres mål er å styre biosfæreparkene slik at de kan møte utfordringen i det kommende århundre. Biosfæreparken i Grosses Walsertal er i dag nedfelt i østerisk lov.

Målet med UNESCO Biosphere Reserve er å utforske forholdet mellom menneske og natur, mens du tar opp sosiale, økonomiske og kulturelle aspekter, samt miljøhensyn. (walsertal.at 2014a)

“Making use of nature without causing harm”
(walsertal.at 2014b)

I Grosses Walsertal har de stilt seg dette spørsmålet: Hvordan kan vi opprettholde et balansert forhold mellom vern av naturens omgivelser og menneskers behov? (egen oversettelse, walsertal.at 2014b)

Figur 11: Slik fremstiller Grosses Walsertal en oversikt over parken på sin hjemmeside grosseswalsertal.at.

Konseptet rundt parken mener de at ikke nødvendigvis må være noe annet enn en mulighet som er blitt gitt til samfunnet, politikken og forskningen til å lage nye og varige former for menneskelige interaksjoner med naturen. Dette igjen bringer mange fordeler for alle. Modellene som er laget for parken skal integrere bærekraftig utviklingen i regionen samtidig som den skal beskytte naturmiljøet. Utdanning er her viktig, for bærekraftig utvikling gir verdier samt kunnskap og atferd som bidrar til en bedre fremtid og positive endringer i samfunnet.

Zoning

Grosses Walsertal har brukt 4 forskjellige soneinndeling av områder for å sikre beskyttelse av naturmangfoldet, bærekraftig utvikling, forskning og utdanning.

Core zone- Kjernesone

Denne sonen blir sett på som hjertet av biosfæreparken. I disse områdene kan økosystemene utvikle seg (nesten) uten menneskelig påvirkning. Disse områdene var vernet før soneinndelingen kom og utgjør i dag ca 20% av parkarealet.

Buffer zone - Buffersone

Karakteriseres av bebodde områder som er nært opp til naturen. I Grosses Walsertal består disse områdene av alpine enger, tradisjonelt forvaltede setre og alpin skog. Dette området står for ca 65% av det totale området som

er i henhold til nasjonale kriterier, hvor en buffersone sammen med kjernesonen bør utgjøre minst 20% av det totale arealet.

Development zone - Utviklingszone

Denne sonen skal være der befolkningen bor, jobber og har plass for rekreasjon. Her skal den økonomiske delen rundt parken bygges opp, men med bakgrunn i bærekraftig utvikling og opparbeidelse av miljøvennlige produkter. I denne sonen kan det tilrettelegges for miljøvennlig turisme og utøvelse av aktiviteter. I Grosses Walsertal hører alle permanent bosetting til denne sonen.

Regeneration zone - Gjennoppbyggingszone

Denne sonen er ikke nødvendig, men skal brukes for å reetablere den økologiske funksjonaliteten.
(walsertal.at 2014c)

Besøkende

Besøkende som kommer til dette området er i voksende grad opptatt av naturvern og miljøvennlige former for virksomhet. Dette har ført til at parken nå samarbeider med miljøavdelingen i Vorarlberg hvor de har utarbeidet en Cross- Business Conservation plan. Her jobber de med å tilby kunnskap og opplevelser gjennom tilrettelegging for åpne gårder og guidet turer til enger i jordbruksområder. I Grosses Walsertal har de også integrert satsning hvor også alpinalaget inngår (walsertal.at 2014d) og (wandern.com 2014).

4.3.2 Parc naturel régional du Queyras -Frankrike

Parc naturel régional du Queyras - Frankrike
Jobber med å ta vare på landskapet og utvikle lokalsamfunn (queyras-montagne.com 2014a)

Regional Natural Parks

Det er 48 slike parker i Frankrike og de representerer 15% av nasjonalt territorium. Deres felles mål er å beskytte og gjenopprette stedets fulle potensial for natur-, kulturelle- så vel som menneskelig arv. Arbeidet med en innovativ ordning for økonomisk, sosial og kulturell utvikling som respekterer miljøet gjør dette prosjektet mulig. Alle parkene tilhører en nasjonal sammenslutning av Regional Natural Parks. (queyras-montagne.com 2014b)

Queyras ligger i Frankrike på grensa til Italia, og har vært en «Regional Natural Park» siden 1977. Parken består av åtte fjellandsbyer i 'Hautes Alpen' i den sørlige delen av alpene.

Parken ligger i landlige omgivelser kjent for sin kultur og sitt landskap, som er bygget opp rundt sikre utviklingsprosjekter. Disse prosjektene er dedikert til å gjenopprette og ta vare på naturarven og kulturen i området. Parken jobber også med innovasjon innenfor økonomisk utvikling og å bygge opp sosial og kulturell respekt for omgivelsene. På denne måten kan innbyggerne bo og arbeide på landsbygda som gjør at vi møter utfordringene rundt det kulturelle landskapet og skaper arbeidsplasser. Parken er åpen for alle og det koster ingen ting å besøke den. Dette til fordel for de lokale utviklerne og tilreisende turister.

Mange håndverkere lever i landsbyene, og gjennom vinteren produseres en rekke håndverksprodukter som treskjæring og den lokale osten samt andre lokalproduserte godsaker.

01

02

03

Foto: Bildet 01-04. Slik fremstiller Queyras landskapet i parken på sin hjemmeside queyras-montagne.com. De viser bilder fra parken fra både sommer- og vintersesong. (kilde se foto s.117)

Oppsummering og diskusjon

I disse forbildeprosjektene har oppmerksomheten rundt eksisterende verdier i natur og kulturlandskapet og et lokalt engasjement og samarbeid ført til suksess.

Å være tidlig ute med å danne grunneierlag vil være en ressurs for å kunne jobbe på tvers av grensene. At alle grunneierene i området får utbytte av utviklingen og ikke kun de med aktuell grunn, skaper økt positivt engasjement, og nye planer vil kanskje få større oppslutning og gjennomføringskraft. Sammarbeid mellom landbruket og reiselivet vil også være positivt for utvikling av nye produkter og tjenester.

Det er viktig med en felles forståelse, engasjement og samarbeid rundt utviklingen av en destinasjon. Å løse konflikter før de oppstår og knytte flest mulig til prosjektet skaper tilhørighet og eierskap. Å samle innbyggere og aktører rundt et felles park-konsept vil kunne skape felles forståelse og

eierskap til utviklingen. At parken er forankret hos innbyggerene og gjennom i internasjonale strategier og konvensjoner skaper forpliktelser, som vil være positivt for engasjementet og gjennomføringen av mål. Grosses Walsertall viser seg beviste i sin organisering og strukturering av parken, og har jobbet med å sette grenser for utvikling innenfor de forskjellige områdene. En tydelig strategi gjør det lettere å organisere og oppnå resultater.

Prosjektene har vist at det er viktig med utvikling av nye tilbud og vekst for å være attraktive, samtidig som det er viktig å ta vare på og se mulighetene i det landskapet som allerede ekisterer. Det norske landbruket har fått en ny rolle med å samles rundt et nytt produkttilbud der mat, landskap og opplevelser er kjerneelementene. Og det jobbes med å bygge opp en felles sosial og kulturell respekt for omgivelsene.

DEL 5

5.0 DISKUSJON OG KONKLUSJON

5.0 Diskusjon og konklusjon

5.1 En diskusjon rundt problemstillingene

Som en oppsummering og avslutning vil jeg her ved hjelp av funn i litteraturen, dokumentstudiet og intervjuer diskutere og

komme med en konklusjon til de overordnede problemstillingene i oppgaven.

Hvordan skape funksjonelle og bærekraftige landskap rundt utbygging av større alpinanlegg, som kan ivareta og styrke landskapets særpreget og funksjonalitet ?

Gjennom undersøkelser i denne oppgaven har jeg kommet frem til at et funksjonelt landskap skal være variert og rikt på ressurser, for å kunne ha kapasitet til å levere et mangfold av tilbud og tjenester til samfunnet vårt. Disse ressursene blir knyttet opp mot landskapets kapasitet til å levere økosystemtjenester, og innenfor økologiske, sosiale og kulturelle tjenester. Ressursene er med på å gi oss et variert biologisk mangfold, gode vekstmuligheter for jordbruksproduksjon, og opplevelsesverdier gjennom et rikt kulturlandskap, eller ved utøvelse av friluftsliv og andre aktiviteter. Jo rikere det funksjonelle landskapet er på ressurser, jo mer funksjonelt er det og flere tilbud og goder kan det levere samfunnet. Det som gjør disse landskapene bærekraftige er at landskapets ressurser opprettholdes, slik at de kan fortsette og levere tjenester og funksjoner også til kommende generasjoner.

Flere steder i undersøkelsen kommer det frem at den Norske naturen er et viktig grunnlag for vår reiselivskultur. Stedets natur og kultur legger grunnlaget for landskapsverdiene og attraktiviteten rundt alpindestinasjonen. Å jobbe for at kulturlandskapet og steds særpreget opprettholdes er derfor essensielt

for en bærekraftig utvikling av landskapet. For å bevare natur- og kulturgrunnlaget i Myrkdalen, har fjellandsbyen jobbet med å sentrere veksten av alpinanlegget. Dette for å kunne opprettholde større sammenhengende arealer tilknyttet natur, friluftsliv og økologiske verdier. Ved å satse på et landsbykonsept ønsker de at det meste av aktiviteten skal skje innenfor dette området, som vil spare resterende områder for økt aktivitet, og minske nedbyggingen av dyrka mark eller urørt natur. Fjellandsbyen har jobbet for at de skal tilpasse seg landskapet, men den visuelle analysen (s74) viser til en utbygging som er svært synlig i landskapet. Flere referer til at mye av den opprinnelige landskapskarakteren har gått tapt på grunn av denne utbyggingen, men også at alpinanlegget ikke vil påvirke de store landskapsformene i like stor grad. Det opprinnelige landskapet rundt alpinanlegget var for det meste skog og bratt ulent terreng, tilknyttet enkelte gårder. At alpinbakkene på sommerstid nå kan benyttes til beiting gir en verdi til landskapet ved at man tar kulturlandskapet inn i alpinanlegget. Å se gressende sauer i tilknytning til hyttegrendene skaper en opplevelsesverdi for turistene. Alpinanlegget har også gitt bøndene muligheter for opparbeidelse av flere tilleggsnæringer, slik at de

har mulighet til å fortsette med en jordbruket, som i dag ikke er økonomisk levedyktig i seg selv. Om ikke alpinanlegget er det allerede, vil det i alle fall bli en del av stedets identitet i fremtiden, da mye av aktiviteten og utviklingen i bygda skjer rundt denne næringen.

Ved å fremme mer varierte landskap, vil Fjellandsbyen ha nytte av å kunne tilby også andre aktiviteter og opplevelser i tilknytning til alpinanlegget. Et funksjonelt landskap skal kunne tilby en rekke tjenester, og gjennom tilrettelegging for friluftsliv og natur- og kulturopplevelser vil landskapet rundt utviklingsstedet få en større felles verdi for turister og lokalbefolkning (Astad, Grimelid mfl. 2008). Friluftslivet er en ramme for utvikling, og ved å øke tilgjengeligheten til landskapet og muligheten for å drive et variert friluftsliv, vil trekke et bredere spekter av turister og øke attraktiviteten. Tilbakemeldinger fra Myrkdalen viser til at alpinanlegget har vært svært positivt for friluftslivet i området. Her har tilgjengeligheten til natur og friområder økt, og flere har fått større interesse i å utøve friluftsliv. Fjellandsbyen jobber også med å øke attraktiviteten ved å tilrettelegge for flere aktiviteter tilknyttet anlegget både sommer og vinterstid. Ved å utvikle et solid sti og løypenett vil områdene bli mer attraktivt og tilgjengelig. Dette er kvaliteter som også kommer lokalsamfunnet til gode gjennom økte fellesgoder.

Selv om det er en økning innenfor det moderne friluftslivet (Odden 2008) vil det være viktig å tilrettelegge for både moderne- og tradisjonelle former for friluftsliv. Aktiviteter som jakt, tur, bærplukking gir andre opplevelsesverdier og kunnskap om naturen, enn terrengsykling og frikjøring i fjellet. Det er også viktig å tenke

bevaring av landskap gjennom tilrettelegging av bruk. Ved å tilrettelegge for bruk i enkelte områder kan vi forhindre slitasje i sårbare områder (Bischoff 2012). Områder knyttet til landskapsvernområdene og villreinområder er spesielt utsatt for økt bruk og slitasje, som vil forstyrre naturen.

Tilrettelegging for flere aktiviteter i tilknytning til landbruket, vil være positivt for å øke opplevelsesverdien i området, og skape gode tilleggsinntekter for bøndene. Slike aktiviteter kan være med å fremme en bevisstgjøring av verdiene av kulturlandskapet og føre til en høyere standard til skjøtsel og vedlikehold av landskapets kulturelle verdier.

Å dyrke frem det stedegne gjennom en fremstilling av lokale verdier vil styrke grunnlaget for levedyktige lokalsamfunn og attraktive reisemål. Flere turister er mer bevisste i sine valg av turistdestinasjoner, og ønsker en høyere standard til både husværet og opplevelsene. Akselberg og Sørli, som begge driver med utvikling av turisme kan fortelle at turistene i større grad enn før, etterspør lokale produkter og er interessert i lokal kultur og landbruk, natur og historie. Denne etterspørselen er en gylden mulighet for en utvikling av flere arbeidsplasser gjennom produksjon av lokalprodusert mat og opplevelser knyttet opp mot natur og kulturlandskap. Landbruket må gjøre seg attraktivt og det må satses på produkter av høy kvalitet og lokal tilknytning (Intervju Sørli 2014). Det er i dag motstand blant bøndene om å produsere landskap kun for opprettholdelse av kulturlandskapet, og kulturlandskapet blir sett på som et biprodukt av jordbruket (Rønningen 2008). Produksjon av mat er bondens stolthet, og vil ha første prioritet. På grunn av krevende terreng og en kortere produksjonssesong er mange av gårdene i

Myrkdalen avhengig av tilleggsnæringer, for at gården skal gå rundt. Bøndene må bare finne ut av at det er flere muligheter for tilleggsnæring enn å måke snø for hytteeierne. Ved å opparbeide tilleggsnæringer som kan fremme noe av bygdas lokale identitet og gi turistene en kulturell opplevelse, vil kunne gi grobunn for en rekke flere tilbud. Knytter man i tillegg landskapsopplevelsen til produktene som leveres, har man laget en pakke av høyere kvalitet, som vil fenge turistenes interesse. Ved å selge inn landskapet i produktene vil det også bli mer ettertraktet å ta vare på kulturlandskapet og fremme kulturlandskapets verdier.

I følge mine undersøkelser viser det seg at reell medvirkning fra lokalsamfunn og andre berørte aktører er en nøkkelfaktor for å oppnå en bærekraftig utvikling.

I Myrkdalen er det et positivt engasjement blant befolkningen i bygda til utviklingen av alpinanlegget og fjellandsbyen. Det har hele tiden vært Fjellandsbyen som har stått i spissen for utviklingen, mens grunneierne og andre i bygda har vært med på lasset. Flere grunneiere har også tjent gode penger på utviklingen, gjennom opparbeidelse av utleiehytter. At Myrkdalen fjellandsby har stått så sentralt, har kanskje ført til at fjellandsbyen har vært en sovepute for utviklingen av resten av bygda (Intervju Akselberg 2014). De tok på seg ansvaret for utredelsen av kommunedelplanen, som legger føringer for den fremtidige veksten og legger der frem store mål og visjoner som skal fremme tiltak innen fritids og reiselivssektoren (Voss kommune 2010). At ikke lokalsamfunnet hadde en større brikke med i spille er kanskje noe av bakgrunnen til at det i dag ikke er mange lokale aktører i bygda, som har satset på produksjon av lokale produkter og tjenester. Skal en få

til en bærekraftig utvikling, er det viktig og opparbeide et engasjement for en felles utvikling og et samarbeid mellom lokale aktører og en større aktør. Å kunne ta del i utviklingen av bygda på lik linje med en større aktør vil kunne skape tilhørighet og eierskap til prosjektet, som er en stor drivkraft til utvikling og er grunnlag for et vellykket prosjekt. Lokal kunnskap og engasjement er en ressurs og burde utnyttes i større grad gjennom planlegging.

Landskapsparkprosjektet i Myrkdalen gjenspeiler også noe av den samme problematikken. Grunntanken bak prosjektet var å få folk til å engasjere seg og samarbeide om å drive med aktiv næringsutviklende tiltak for å fremme vern av kulturlandskapet gjennom nye næringer. Mye usikkerhet tilknyttet park prosjektet, og om det var mangel på nytenkning og fremtidsvisjoner, som gjorde at parken ikke fungerte så bra. Med retningslinjer om lokalt engasjement fra fylkesmannen og frykt for å bli overkjørt av en større aktør ønsket de å stå på egne bein fremfor et samarbeid med Myrkdalen fjellandsby. I etterkant har det blitt konkludert med -at både landskapsparken og dengang Voss fjellandsby har større potensiale sammen og hver for seg for å få til en videre utvikling av Myrkdalen. (Astad, Grimelid mfl. 2008).

Det er ikke for sent å ta opp tråden om en ny landskapspark, og både Stalheim landskapspark og Myrkdalen fjellandsby har et ønske om et samarbeid med lokale aktører. For å jobbe med et lokalt eierskap rundt destinasjonen i den videre fasen vil en organisering av et felles næringssselskap være positivt. I Stalheim landskapspark har de hatt suksess med denne formen for organisering og kan i dag tilby mange aktiviteter og

kursing i lokalprodusert mat og håndverk, og fartsfylte opplevelser i tilknytning til det vakre kulturlandskapet.

Forholdet mellom kapital og lokalsamfunn er en av hovedutfordringene for denne type næringsutvikling, som eksempelet fra Myrkdalen viser. Kapitalkreftene kan ofte være overstyrende og ønsker en rask utvikling, mens det kan være vanskelig å henge med for mindre aktører. Å få til en balanse hvor begge parter kan dra nytte av hverandre, gjennom en ivaretagelse og opprettholdelse av kulturlandskapet, økt tilrettelegging for natur og kulturopplevelser og produksjon av lokale produkter og tjenester.

Det er av felles interesse at kulturlandskapet opprettholdes i forhold til landskapsopplevelse og det biologiske mangfoldet. Det er i dag

et gode som bygda må stå for, og blir i dag utført av landbruket, gjennom bruk av statlige midler. Et bærekraftig landskap må også kunne være økonomisk bærekraftig, og ikke gjøre seg avhengig av støtteordninger fra staten. Det vil derfor være viktig å se på nye måter å forvalte landskapet på slik at landskapet også kan være økonomisk bærekraftig. Av mangel på tid og nok kunnskap, har jeg valgt å ikke diskutere dette temaet noe nærmere, men mener det er et viktig aspekt å få med i den store sammenhengen. Et annet viktig tema som jeg også holder åpent er hyttefolkets ressurser for en bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet fjellbygdene. De tilbringer mer tid på hytta enn før, og føler i større grad en tilhørighet til stedet. Dette skaper nye muligheter for utvikling av lokalsamfunnet rundt større turistdestinasjoner.

Konklusjon

Undersøkelsen viser at ved en utbygging av større alpinanlegg er det viktig å ta hensyn til en opprettholdelse av landskapets ressurser, og fremme et mer variert landskap. Gjennom en sentrert utvikling vil det være mulig å sikre mer sammenhengende arealer, for å sikre natur, friluftsliv og økologiske verdier. Bedre tilrettelegging for friluftsliv, natur og kulturopplevelser styrker attraktiviteten i området og øker fellesverdiene. Tilrettelegging er også viktig for å kunne styre bruken og verne om sårbare områder.

Å fremme aktiviteter tilknyttet landbruket og dyrke frem lokale produkter og opplevelser knyttet opp mot natur og kulturlandskap,

skaper nye tileggsnæringer for bøndene, og bygger opp om stedets særpreget. Det er viktig at landbruket gjør seg attraktivt og det må satses på produkter av høy kvalitet og lokal tilknytning. Ved å selge inn landskapet i produktene vil det også bli mer ettertraktet å ta vare på kulturlandskapet og fremme kulturlandskapets verdier og stedets særpreget.

Reell medvirkning fra lokalsamfunn og andre berørte aktører er en nøkkelfaktor for å oppnå en bærekraftig utvikling. En felles utarbeidelse av fremtidsrettede mål og visjoner, og en organisering av et felles næringssselskap vil være positivt for å samle flest rundt en fremtidig utvikling.

Hvilke prinsipper bør ligge til grunn for en god utvikling av landskap og turistbygder rundt større alpinanlegg?

I denne delen har jeg valgt å ta for meg tre grunnprinsipper, som jeg vil drøfte nærmere. I det store bildet ligger det muligheter for flere prinsipper, men som vil være for omfattende å ta for seg i denne oppgaven.

Nytten av en felles plattform

Utviklingen av nye anlegg og tuistdestinasjoner påvirker i stor grad lokalbefolkningen og andre aktører. Dannelse av et felles forum, hvor alle kan diskutere på lik linje vil være gunstig i forhold til et samhold rundt utvikling av sted og fremtiden for bygda. At flere er med rundt diskusjonene får vi et mer nyansert bilde av utviklingen og opparbeider tilhørighet til planer som legges frem. Skal man sikre god gjennomføringsevne av planer som legges frem må, det opparbeides et godt samarbeid mellom kommune og privat næringsliv. Hyttefolk burde også inkluderes i et slikt felles forum. Hyttefolket har mange steder inntatt bygda, og tilbringer mer tid på hyttene enn før. De bygger opp et forhold til stedet og burde inkluderes i hva som skjer i bygda. De kommer også med mye kunnskap og engasjement utenfra som vil være nyttig for å få nye ideer inn i fremtidige planer.

Gjennom opparbeidelse av en felles plattform for private næringsdrivende i området, kan det bygges opp et lokalt nettverk som samarbeider om utvikling av produkter og tjenester.

Gjennom dette nettverket kan det være muligheter for å bygge opp et felles varemerke, som gir produktene en sterkere stedsrelasjon. Her kan næringsdrivende spille på hverandre og dra nytte av hverandres produkter og kompetanse.

Knytte utviklingen opp mot et sterkt kunnskapsgrunnlag

En god utvikling starter med et godt kunnskapsgrunnlag. Utvikling av et alpinanlegg med tilhørende fasiliteter er et stort inngrep i naturen og vil føre til en markant endring av hverdagen i bygda. Selv om utviklingen i hovedsak forholder seg til et sted, påvirkes et mye større område. Det vil være viktig å danne seg et bilde av sammenhenger og helheten i landskapet, for bedre å kunne tilrettelegge og planlegge for en god utvikling. Det trengs kunnskap om hvilke verdier landskapet leverer, slik at vi kan planlegge for at det nye landskapet også skal kunne levere disse verdiene i fremtiden og passe på at ikke grunnlaget for verdiskapningen blir ødelagt. Her er det snakk om verdier både inne for miljøfaktorer, kulturelle forhold og stedets identitet. Skal en kunne ta vare på kvaliteter i landskapet og opprettholde noe av stedets særpreg er det viktig at man derfor har god kjennskap til stedet før en utviklingsfase. Alle har ikke mulighet til å sitte inne med denne kompetansen, slik at det vil være fruktbart

å ha spisskompetanse knyttet opp mot lokal kunnskap.

Grunnlag for attraktive reisemål ligger ofte allerede i verdien av landskapet, men det trengs noen ganger ny kunnskap om hvordan disse verdiene kan utvikles eller tas vare på. Å sette sammen ekstern kunnskap med lokal kunnskap kan gi et fruktbart resultat og positive virkninger i forhold til å finne nye måter å se landskapet på, og utvikle nye aktiviteter.

På grunn av effektivisering og forenkling av kulturlandskapet er mye av kunnskapsgrunnlaget som ligger i landskapet på vei til å forsvinne. En opprettholdelse av et variert landskap og tilrettelegging for opplevelser i naturen vil øke det generelle kunnskapsgrunnlaget hos folk. Og vi vil bygge opp en felles forståelse av det landskapet vi beveger oss i.

Utviklingsmønster og prosess

For å nå målet om en bærekraftig utvikling av destinasjonen, er det viktig at både utviklingsaktørene og lokalbefolkningen kan samles i begynnelsen av en prosess for å utvikle felles mål og visjoner, for hvordan de ser for seg utviklingen og stedet i fremtiden. Det er viktig at perspektivet ikke er for kort, men å jobbe med store planer og fremtidsvisjoner i starten av prosjektet. Myrkdalen fjellandsby har gjennom kommunedelplanen laget store visjoner for destinasjonen. Det de glemmer er kanskje å få med seg resten av lokalbefolkningen og hytteboerne om fremtidsutviklingen av bygda. Skal det sikres fremgang og god utvikling rundt utviklingen for hele bygda må det være enighet, og felles forståelse om ønsket utvikling, slik at alle krefter drar i samme retning. Både

lokalsamfunn, hyttefolk og næringsdrivende bør være med i denne prosessen. Tidlig utvikling av planer og samarbeid vil også kunne være med å sikre naturgrunnlaget og få til en best egnet tilpasning av utviklingen i forhold til det helhetlige landskapet.

For at det skal bli enighet om en felles utvikling, er det viktig at ikke noen grunneiere kommer bedre ut enn andre. Det er da lett å ta avstand og stille seg negativ til utviklingen for de som ligger utenfor utviklingsområdet. Det er derfor viktig å spre verdigrunnlaget og opprette et felles grunneierlag i en tidlig fase. Dette er også gunstig i forhold til å kunne jobbe med utviklingen uten å tenke på grenser for å sikre at de forskjellige funksjonene faller på rett plass og viktige naturressurser blir bevart. Et slikt felles eierskap er en stor drivkraft til prosjektet, får flere aktører på banen og sikrer tilhørighet til utviklingen blant innbyggerne.

En ny jordbruksstrategi hvor man har fokus på organisering og skjøtsel av landskapet, vil kunne være med å bygge opp attraktive landskap rettet mot opplevelsesverdier og opprettholdelse av økologiske verdier. Mange bønder samarbeider allerede i dag om felles jordbruksland, slik at å se for seg en organisering rundt skjøtsel og opparbeidelse av landskap gjennom gårdsdriften vil være fremmede for opprettholdelsen av kulturlandskapet. Med tanke på en utvikling rundt et mer turistifisert område, vil det være lønnsomt for bøndene å jobbe for at landskapet og bygda fremstår som mest mulig attraktiv for de tilreisende. Gjennom en jordbruksstrategi vil det være mulig å få bøndene til å bli mer bevisst på kulturverdiene i landskapet og skjøtte landskapet på en måte som fremmer et mer variert og rikt landskap.

Konklusjon

Prinsipper som bør ligge til grunn for en god utvikling av landskap og turistbygder rundt større alpinanlegg.

- Nyttan av en felles plattform
Undersøkelsen viser at det er viktig med samarbeid på flere plan og opprettelse av lokale nettverk. Ved dannelse av et felles forum hvor alle kan diskutere på lik linje, bygges det opp om et felles engasjement og tilhørighet rundt utviklingen, som sikrer gjennomføringsevnen for fremtidige prosjekter.

- Knytte utviklingen opp mot et sterkt kunnskapsgrunnlag
I forkant av et større utviklingsprosjekt er det viktig med kunnskap om sammenhengen og helheten i landskapet. Slik at ikke grunnlaget for verdiskapningen ødelegges. Det er behov for både spisskompetanse og lokal kunnskap

for ivarettelse av eksisterende- og utvikling av nye verdier tilknyttet natur, kultur og samfunn.

- Utviklingsmønster og prosess
Skal en sikre naturgrunnlaget og landskapsverdier rundt utbyggingsområdet er det viktig med samarbeid mellom utviklingsaktører og lokalbefolkningne om felles mål og visjoner fra en tidlig fase. I en videre prosess bør også lokalfolk, hytteboerne og næringsdrivende være med.

Opprettelse av et felles grunneierlag vil kunne sikre en rettferdig fordeling av verdigrunnlaget i bygda og sikre at utviklingen kommer på best egnet sted.

En fremtidig sikring av kulturlandskapet bør skje gjennom nytenkning rundt organisering og utføring av skjøtsel. Her fåreslås en ny jordbruksstrategi.

Hvilke landskapstilpasninger vil være nødvendig for å sikre naturmiljøet, kulturarven og landskapets særpreg for fremtiden i utviklingen av større turistdestinasjoner?

Problematikken rundt nedleggelse av gårdsbruk og gjengroing forringer verdien i landskapet og stedets særpreg. Et godt forvaltet kulturlandskap gir grunnlag for turisme og for utvikling av lokalsamfunn. Ut i fra undersøkelser som har blitt gjort i oppgaven vil jeg her presentere noen landskapstiltak som kan føre til en forbedring av dagens landskap og en opprettholdelse av stedets verdier i tilknytning til større turistdestinasjoner.

Opprettholdelse av et velstelt og åpent landskap

For å opprettholde variasjon og åpenhet i landskapet er det nødvendig å tilrettelegge for skjøtting. Sommerstid er det mindre aktivitet i tilknytning alpinanlegget, om ikke anlegget også kan tilby downhillsykling i denne sesongen. Syklistene vil likevel ikke benytte seg av de samme løypetraseene, slik at for å holde vegetasjonen nede vil det være fint å kunne tilrettelegge for beitedyr. Å kunne se dyr i landskapet sommerstid er også en ressurs for turistenes opplevelse av stedet. Å holde vegetasjonen nede vil også være positivt for å fremme et større biologisk mangfold.

Å ha et fokus på attraktiviteten av et velstelt kulturlandskap i tilknytning til gårdene, vil øke verdien av landskapet. Ikke bare gamle slåtteenger er av verdi for landskapet,

også gamle bygninger og gjerder er viktige elementer i landskapet. Ved å i større grad ta i bruk kulturverdiene, og fokusere på å kombinere moderne jordbruksproduksjon og nytekning rundt bruk av gamle bygninger med bevaring av kulturlandskap, vil flere kunne ha fokus på forvaltning av kulturlandskapet gjennom landbruket. Dette vil også gjøre området mer interessant i en friluftssammenheng.

I dag er det i stor grad forbeholdt bonden å ta ansvar for skjøtsel og opprettholdelse av kulturlandskapet. Det vil kreve mye ressurser, være en stor jobb, og kanskje ikke ønskelig å holde alt gammelt jordbruksland åpent i fremtiden. Vegetasjon styrer mye av lokalklima i bygda, og for noen plasser kan gjengroing være nyttig for å hindre at kald luft strømmer ned i dalen. Å fokusere mer på gjengroingsproblematikken gjennom planleggingen, kan man bedre ta vare på viktige natur- og kulturlandskap og styre utviklingen av landskapet.

Forbedre tilgjengeligheten og tilretteleggelsen i landskapet

I Norge er vi opptatt av allmennhetens bruksmuligheter, og har lovverk som regulerer dette. En utbygging av alpinanlegg tilknyttet hytteområder er et større naturinngrep og kan

virke ekskluderende for andre brukergrupper. Å jobbe for at hyttefeltene er samlet rundt et kjerneområde gjør at vi kan ta vare på et større og sammenhengende område for friluftsliv og biologisk mangfold. Dette er en type utvikling som de har jobbet med i Myrkdalen og som har gitt større sammenhengende områder for friluftsliv. Alpinanlegget har også ført til en større tilgjengelighet til fjellområdene rundt.

At en destinasjon kan tilby et variert tilbud av aktiviteter sommer og vinterstid er viktig for attraktiviteten og for å inkludere flere brukergrupper. Merking av stier og å opparbeide løyper gir turistene mulighet til å utfolde seg og skape relasjoner til sine omgivelser. En opparbeidelse av slike fellesgoder vil også komme lokalsamfunnet tilgode, med at de også får et generelt bedre tilrettelagt friluftsliv. Ønsker man å verne om enkelte områder er det viktig å begrense tilretteleggelsen her.

Å drive friluftsliv har ikke kun en helsemessig gevinst, men er også med å fremme vår forståelse og kunnskap til naturen. Å kunne tilrettelegge for flere aktiviteter som fremmer kunnskap om de omgivelsene vi befinner oss i er derfor positivt. For å ønske å skulle ta vare på landskapet, er det viktig at vi har kunnskap og forhold til våre omgivelser.

Koble i større grad landbruket opp mot opplevelser

Jordbruket er i høy grad knyttet opp mot kulturlandskapet og bonden representerer på mange måter en forvalter av dette kulturlandskapet. Det er derfor et problem at så mange mindre gårder nedlegges fordi gården er vanskelig å drifte. At dagens bonde streber etter å drive jordbruket rundt en

næring som ikke er levedyktig og er avhengig av statlige tilskuddsordninger, er kanskje et tegn på at vi må se på en fornyelse av hvordan vi driver gårder i dag. På grunn av stedets særpreg og de verdiene jordbruket gir er det ikke ønskelig med opphøring av jordbruket på mindre plasser. Men en omstrukturering av driften vil være ønskelig. Det finnes i dag mange nye tanker om hvordan en kan drive gårdsbruk, og at en tilleggsnæring ikke kun er basert på snømåking og gjøre småtjenester for turistene. Det er også viktig i forhold til endringer i landskapet og ikke minst innenfor landbrukspolitikken at bonden har flere bein å stå på.

Gårder rundt større turistdestinasjoner må i større grad se på turistene som en ressurs, og tilrettelegge for en mer allsidig drift av gården. Tilreisende er opptatt av å kunne omgi seg i vakre velstelte landskap og i større grad ta del i aktiviteter tilknyttet landskapet. I stedet for å satse på mer intensivering av ensidig jordbruk, vil en satsning på et mer sammensatt jordbruk og tilrettelegging av flere opplevelser og aktiviteter for turistene, kunne gi større opplevelsesverdi for de besøkende. Et mer variert landskap vil også være positivt for naturmiljøet.

Det er også en økning av etterspørselen av lokale produkter. Å kunne tilby flere nisjeprodukter og ha et variert landskap som knytter stedets omgivelser opp mot de produktene som lages, vil kunne øke etterspørselen og folks forhold til stedet de besøker.

Konklusjon

Landskapstilpasninger er viktig for å fremme verdien og opprettholde særpreget i landskapet. Et godt forvaltet kulturlandskap gir grunnlag for turisme og for utvikling av lokalsamfunn.

- Opprettholdelse av et velstelt og åpent landskap.

Tilrettelegge for skjøtsel, og i større grad ta i bruk de kulturverdiene som finnes i landskapet vil fremme både kulturarven, naturmiljøet og landskapets særpreget. Det må bli attraktivt å ha et velstelt landskap, og for å sikre en fremtidig opprettholdelse av kulturlandskapet må skjøtsel integreres i planleggingen.

- Forbedre tilgjengeligheten og tilretteleggelsen i landskapet.

Å sentrere utvikling av alpinanlegg vil sikre sammenhengende områder for friluftsliv og biologisk mangfold. Det må også jobbes for å opparbeide et sti- og løypenett som vil øke attraktiviteten og tilgjengeligheten til områder både sommer og vinterstid. For å knytte folk mer opp mot stedet er det viktig å tilrettelegge for aktiviteter som fremmer kunnskap om landskapet vi beveger oss i, og på den måten sikrer en bedre ivaretagelse av landskapet.

- Koble i større grad landbruket opp mot opplevelser.

En omstrukturering av driften og tilrettelegge for flere opplevelser og aktiviteter for turister vil sikre fremtidige tileggsnæringer for lokale bønder. Bøndene må også satse mer på produksjon av nisjeprodukter som knyttes opp mot landskapet og opplevelser.

Endringer

Siden dette temaet er et svært omfattende har jeg måtte begrense meg i valg av diskusjonstemaer.

Jeg har valgt å være så konkret som mulig ut i fra problemstillingen, men har tatt meg noen friheter i forhold til å kommentere et mer generelt bilde av lokalsamfunnet rundt turistdestinasjonene. Jeg har prøvet å danne meg et generelt godt bilde av situasjonen i Myrkdalen og hvordan denne utviklingen har utartet seg i forhold til samfunnets krav og ønsker om en mer bærekraftig utvikling. Myrkdalen fjellandsby hadde en interesse for å se sitt engasjement i den bærekraftige utviklingen gjennom opparbeidelse av forskjellige sertifiseringer, både nasjonale og internasjonale. Jeg har gjennom oppgaven så

vidt vært innom dette temaet, og dette ville vært spennende å sett nærmere på i forhold til hvilke krav dette egentlig stiller til destinasjonen.

Jeg har også valgt å ikke gå noe nærmere inn på graden av resiliens i den gjeldende kommunedeplanen for Myrkdalen, da det ble for omfattende for denne oppgaven.

Lanskapsparkprosjektet i Myrkdalen kunne også vært gitt mer oppmerksomhet. Her ville en vinkling fra innbyggernes sitt ståsted vært interessant å tatt tak i, i forhold til de valgene som ble gjort, og hvordan engasjementet er for en opparbeidelse av en ny park. En tilnærming fra deres ståsted kunne kanskje gitt noen andre svar i forholdt til utvikling av Myrkdalen fjellandsby og Lanskapsparkprosjektet.

Litteraturliste

Litteraturen er henvist i teksten med etternavn eller forkortelse på departement/institutt og årstall for utgivelsen. Der det er et sitat vil også sidetallet være henvist.

Da jeg har mange kilder har jeg valgt å sortere litteraturlisten etter relevans og tema (Artikler og bøker, fagrapporter og liknende osv).

Der det er flere kilder fra samme utgiver og samme årstall vil disse være skilt med en bokstav etter årstallet (a,b,c osv)
Eks: (Selman 2012a)

Artikler og bøker:

Almås, R., Haugen, M.S., Rye, J.F., Villa, M. (2008). 'Omstridde bygder' *Den nye bygda*. Almås, R., Haugen, M.S., Rye, J.F., Villa, M.(red.). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag

Baumann, M., Kuemmerle T., Elbakidze M. mfl. (2011). Patterns and drivers of post-socialist farmland abandonment in Western Ukraine', *Land and Policy*, (28), s. 552-562.

Bollinger, J., Kienast F. (2010). 'Landscape Functions in a Changing Environment', *Landscape Online*, (21) s. 1-5.

Brekke, N. G. (1993). *Kulturhistorisk vegbok Hordaland*. Bergen.

Bryn, B. T. (2006). *Trysilboka*. Trysil, Trysil kommune.

Bugge, H. C. (2011). *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. Oslo, Universitetsforlaget.

Butler, R. W. (1991). 'Tourism, Environment and Sustainable Development', *Environmental Conservation* 18(3), s. 201-209.

Butler, R.W. (1999). 'Sustainable tourism: A state-of-the-art review.' *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25. doi: 10.1080/14616689908721291

Dramstad, W.E., Puschmann O. (2006). 'Kulturlandskapets verdier -en tapt kamp?' i Berntsen B.og Hågvar S. (red.) *Norsk natur -Farvel? en illustrert historie*. Unipub AS, s. 207-224.

Faarlund, N. (2003). *Friluftsliv -HVA - HVORFOR - HVORDAN*. Elektronisk utgave. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.naturliv.no/faarlund/hva%20-%20hvorfors%20-%20hvordan.pdf>>[Nedlastet 20.april 2014]

Hall, C.M. (2008). *Tourism planning: Policies, processes and relationship*. Harlow: Pearson Prentice Hall.

- Hall, C.M. & MzArthur, S. (1998). *Integrated heritage management: Principles and practice*. London: Stationery Office.
- Haukeland, P.I. (2014). *Det kulturelle landskap*. Bø: Telemarksforskning. Tilgjengelig fra URL: http://www.tmforskbo.no/fag/tema.asp?gID=NKN&t_id=26 [Nedlastet 25.april 2014]
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg B.A. (2009). *Den brede verdiskapningen, Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping*. TF-notat nr.20/2009: s. 57.
- Hunter, C. (1997). 'Sustainable tourism as an adaptive paradigm.' *Annals of Tourism Research*, 24(4), 850-867. doi:10.1016/S0160-7383(97)00036-4
- Jansen, J., Losvik, M., og Roche, P. (2009). 'Vulnerability and resilience of cultural landscapes.' *Cultural Landscapes of Europe. Fields of Demeter, Haunts og Pan*. Krzywinski, K., O'Connell M. og Küster, H. (red.). Aschenbeck Media, Bremen: s 55-66.
- MacDonald, D., Crabtree, J.R., Wiesinger G. mfl.. (2000). 'Agricultural abandonment in mountain areas of Europe: environmental consequences and policy response.' *Journal of Environmental Management*, 59, s. 47-69.
- Miller, G.A. (2001). The development of indicators for sustainable tourism: Results of a Delphi survey of tourism researchers. *Tourism Management*, 22(4), s351-362. doi: 10.1016/S0261-5177(00)00067-4.
- Moberg, F. & Simonsen, S.H. (2007). *Vad är resiliens? En introduktion til forskning om socialekologiska system*. Stockholm: Stockholm Resilience Centre, Stockholm University
- Norderhaug, A. (2012). *Utmarksbeite- en driftsform med lang tradisjon*. Stjørdal: Bioforsk Midt-Norge. Tilgjengelig fra URL: http://www.nsg.no/getfile.php/_NSG-PDF-filer/Beitebruk/Beiterett%20/Pdf-filer/Verdsetting%20av%20beitebruk/Utmarksbeite-en%20driftsform%20med%20lang%20tradisjon.pdf [Nedlastet 24.april 2014]
- Oldertrøen, J. O. (2013). *Gjengroing og effekten på turisme*. skogoglandskap.no. Tilgjengelig fra URL: http://www.skogoglandskap.no/nyheter/2013/gjengroing_og_effekten_paa_turisme/newsitem [Nedlastet 22.april 2014]
- Pedersen, A. (2002). Internasjonalt år for økoturisme. fn.no. Tilgjengelig fra URL: <http://www.fn.no/Aktuelt/Nyheter/Nyhetsarkiv/Klima/Internasjonalt-aar-for-oekoturisme> [Nedlastet 08.mai 2014]
- Phillips, A. (2005). 'Landscape as a meeting ground: Category V protected landscapes/ seascapes and worl heritage cultural landscapes.' i Brown, J., Mitchell, N., Beresford, M. (red.) *The Protected Landscape*, IUCN: s. 19-36.

- Pleininger, T. og Bieling, C. (2012). 'Connecting cultural landscape to resilience.' i Pleininger, T. og Bieling, C. (red.) *Resilience and the cultural landscape, understanding and managing changes in human-shaped environments*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3-26.
- Reusch, M. (2012). *Allemannsretten, Friluftslivets rettsgrunnlag*. 1.utg. Oslo, Flux forlag.
- Rønningen, K. (2008). 'Bærekraftige fjellbygder? Noen fremtidsbilder.' i Reidar A. (red.) *Den nye bygda*. Trondheim, Tapir Akademiske forlag: s. 347-370.
- Scheffer, M., Carpenter, S., Foley, J. A., Folke C. og Walker, B. (2001). 'Catastrophic shifts in ecosystems.' *Nature* 413: s. 591-596.
- Selman, P. (2006). *Planning at the Landscape Scale*, Oxon, Routledge.
- Selman, P. (2012 a). 'Landscape as integrating frameworks for human, environmental and policy process.' i Pleininger, T. og Bieling, C. (red.) *Resilience and the cultural landscape, understanding and managing changes in human-shaped environments*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 27-48.
- Selman, P. (2012 b). *Sustainable Landscape planning, The Reconnection Agenda*. Oxon, Routledge.
- Shearer, A.W. (2005). 'Approaching scenario-based studies: Three perceptions about the future and considerations for landscape planning.' *Environmental Planning B* 32: s. 67-87.
- Thorsby, D. (2001). *Economics and Culture*. UK: Cambridge University Press.
- Walker, B. mfl. (2006). *A Handful of Heuristics and Some Propositions for Understanding Resilience in Social-Ecological Systems*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art13/>>[Nedlastet 24.februar 2014]
- Wilson, G.A. og Rigg, J. (2003). 'Post- productivist' agricultural regimes and the South: disorient concepts?' *Progress in Human Geography*: s. 681-707.
- Øvregård, T. (2011). *Natur- og kulturbasert næringsutvikling*. Skogbrukets kursinstitutt. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.tmforsk.no/mediafiler/fil.asp?id=1153>>[Nedlastet 10.april 2014]

Fagrapporter og liknende:

- Astad, M., Grimelid F., Helland F. mfl. (2008). *Samfunnsgeografisk feltkurs, GEO151*. Studentrapport. Institutt for Geografi, UiB.

- Austad, I. (2010). 'Kulturlandskap, biologisk mangfold og skjøtsel.' *Faglige innspill og råd vedr. Nettverkssamling for nasjonale kulturlandskap*, Leikanger: Høskulen i Sogn og Fjordane
- Clemetsen, M. (2001). Golsfjellet, Landskapsanalyse, forslag til tiltak for landskapspleie og områdeutvikling. Aurland, Aurland Naturverkstad
- Clemetsen, M., Krogh E., Moulton M. (2007). 'Creativity on a landscape scale. The role of social and cultural entrepreneurship in sustainable community development. A study from the fjord landscape of western Norway.' i European Co-operation in the field of Scientific and Technical Research (red.) *Sustainable development policies for minor deprived urban communities, Problems and opportunities, 1st. COST C27 Workshop, Évora, Portugal, 2007*, s.141-154. Tilgjengelig fra URL: <[http://www.academia.edu/993344/Mountain communities in the Alps between deprivation and development. The case of Trentino Italy](http://www.academia.edu/993344/Mountain_communities_in_the_Alps_between_deprivation_and_development.The_case_of_Trentino_Italy)> [Nedlastet 22.april 2014]
- Clemetsen, M., Uttakleiv L. A., Skjerdal I. B. (2011). *Verdivurdering av landskap i Hordaland fylke. Med utgangspunkt i Nasjonalt referansesystem for landskap*. Aurland, Aurland Naturverkstad.
- ESF (2010). *Landscape in a Changing World. Bridging Divides, Integrating Disciplines, Serving Society*. Science Policy Briefing 41. E. S. Foundation. Strasbourg.
- Furu, G. (2009). *Søknad om prosjektmidler for 2009*. Myrkdalen, Myrkdalen Landskapsark.
- Fylkesmannen (2004). *Framlegg til utviding av Stølsheimen landskapsvernområde med Finden og Fibbafjord*. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. Rapport nr.1-2004
- Fylkesmannen i Hordaland mfl.(2008) *Område for friluftsliv, Kartlegging og verdisetting av regionalt viktige område i Hordaland*. Fylkesmannen i Hordaland, Hordaland fylkeskommune. Prosjektrapport 2008.
- Heggem, E., Strand, G.H., Eiter, S. (2011). *Landskapskarakter. Landskapsmodell i 5x5 km rutenett for Norge*. Fakta fra Skog og landskap (red.) 10/2011: s2 Tilgjengelig fra URL: <http://www.skogoglandskap.no/filearchive/fakta_10_11_landskapskarakter2.pdf> [Nedlastet 20.mars 2014]
- Hordaland Fylkeskommune (2012). *Kulturlandskapsprisen i Hordaland 2012. Fylkeskommunal medverknad*. Kultur- og idrettsavdelinga.
- Kobro, L.U., Vareide, K., Haukeland, P.I. mfl. (2013). *Duett eller duell?, Reiseliv og lokalsamfunnsutvikling*, (TF-rapport nr.319) Bø: Telemarksforskning

- Lier-Hansen, S., Vedeld, P., Armstrong C. mfl. (2013). *Naturens goder - om verdier av økosystemtjenester*. Oslo: (NOU 2013:10).
- NLR Hordaland (2013). *Skjerveim 279 1/6, Moderne gardsdrift i pakt med kulturlandskapet*. Kulturlandskapsprisen for Hordaland 2012. Fylkesmannen i Hordaland, Landbruksavdelinga og Kulturlandskapsgruppa i Hordaland.
- OECD (2000). *Multifunctionality: Towards an analytical frameworks*. Directorate of Food, Agriculture and Fisheries, Trade directorate. Paris.
- Puschmann, O. (2005). Nasjonalt referansesystem for landskap - Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. NIJOS rapporter 10/05:204s.
- Skår, M. (2002). 'Dagens friluftsliv - TRADISJONELT OG MODERNE, Med sykkel som eksempel.' Øyer, Rapport fra konferansen : *Forskning i friluftsliv*,
- SSB (2012). *Norsk turisme*. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/artikler-og-publikasjoner/attachment/64966?ts=136e383e288>> [Nedlastet 10.april 2014]
- Vorkinn, M., Vittersø, J. og Riese, H. (2000). Norsk friluftsliv - på randen av modernisering? Lillehammer, Østlandsforskning. Tilgjengelig fra URL: <http://www.ostforsk.no/index.php?option=com_reportnyheter&page=detailsreport&rid=380&srch_key=v> [Nedlastet 10.april 2014]
- Veiledere og rapporter:**
- Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune (2011). *Råd om landskap i kommunal planlegging i Hordaland*. Fylkesmannen i Hordaland og Hordaland fylkeskommune. Bergen.
- KUD (2011). Kulturdepartementet: *Alpinanlegg, Planlegging, bygging og drift*, Veileder, Oslo.
- Landskapspark, Fylkesmannen i Hordaland og KSL matmerk (2008). *Startegi for landskapsparker*.
- NHD (2012). Nærings- og Handelsdepartementet: *Destinasjon Norge, Nasjonal strategi for reiselivs-næringen*. Oslo: Regjeringens reiselivsstrategi
- Nordic Council of Ministers (2013). *A Good Life in a Sustainable Nordic Region, Nordic Strategy for Sustainable Development*. Nordic Council of Ministers. København
- SVV (2006). *Konsekvensanalyser*, Håndbok 140. Statens vegvesen
- SVV (2011). "Kjuagutt og stril - mindre bil". *Konseptvalgutredning (KVU) for transportsystemet i Bergensområdet*. Bergen: Statens vegvesen region vest

Lovverk:

Grl. (1814). Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814, (Grunnloven). LOV-1814-05-17. Justis- og beredskapsdepartementet.

NML (2009). Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven). LOV-2009-06-19-100. Klima- og miljødepartementet.

St.prop.nr.56 (1992-93). *Om samtykke til ratifikasjon av en konvensjon om biologisk mangfold* av 22. mai 1992. Utenriksdepartementet. Oslo.

Stortingsmeldinger:

Meld.St.9 (2011-2012). *Landbruks- og matpolitikken. Velkommen til bords*. Oslo: Det kongelige landbruks- og matdepartement

Meld.St. 13 (2012-2013). *Ta heile Noreg i bruk, Distrikts og regionalpolitikken*. Oslo: Det kongelige kommunal- og regionaldepartement.

Meld.St.26 (2012-2013). *Nasjonal transportplan 2014-2023*. Det kongelige samferdselsdepartement. Oslo.

St.med.nr.14 (1999-2000). *Idrett i endring, Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet*. Oslo: Kulturdepartementet

St.med.nr.21 (2004-2005). *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, Friluftsliv*. Oslo: Miljøverndepartementet

Besvarelser fra Statsråd:

Listhaug, S. (2014). *Spm. nr. 353 til skriftlig besvarelse fra stortingsrepresentant Geir Pollestad- Om tollvern, overføringer og bedre inntekter for heltidsbønder*. Oslo: Det kongelige landbruks- og matdepartement.

Plandokumenter:

Hordaland fylkeskommune (2005) *Fylkesplan for Hordaland 2005-2008*. Hordaland fylkeskommune

SVV, Hordaland fylkeskommune og Sogn- og fjordane fylkeskommune (2006). *Rv13 Hovudrapport, konekvensutredning og fylkesdelplan (samandrag)*.

Voss kommune (2005). *Planprogram for kommunedelplan Myrkdalen*, Opus Bergen for Voss, Voss kommune.

Voss kommune (2006). *Kommunedelplan for idrett og friluftsliv 2006-2009*. Voss, Voss kommune

Voss kommune (2008). *Konsekvensutredning, Natur og biomangfold*, Kommunedelplan for Myrkdalen. Voss kommune. Bergen. NNI-Rapport nr.195

Voss kommune (2009).a *Konsekvensutredning. Kommunedelplan for Myrkdalenn*, Voss kommune, Friluftsliv. Opus Bergen for Voss kommune. Bergen

Voss kommune (2009).b *Konsekvensutredning. Kommunedelplan for Myrkdalenn*, Voss kommune, Landskap. (Opus Bergen for Voss kommune. Bergen)

Voss kommune (2010). *Kommunedelplan for Myrkdalen*. Voss, Voss kommune

Voss kommune(2011). *Kommuneplanen 2011-2022*. Voss, Voss kommune

Doktoravhandlinger:

Bischoff, A. (2012). *Mellom meg og det andre finds det stier- : en avhandling om stier, mennesker og naturopplevelse / Annette Bischoff*. Ås, PH.D avhandling : Institutt for matematiske realfag og teknologi, Universitetet for miljø- og biovitenskap.

Haukeland, J.V. (2011). *Sustainable tourism development in a norwegian national park area -Exploring social aspects*. (Ph.D. avhandling. Nr. 71). Ås: Universitetet for miljø- og biovitenskap, Institutt for naturforvaltning

Krogh, E. (1995). *Landskapets fenomenologi*. Ph.D.avhandling, Institutt for økonomi og samfunnsfag, Norges Landbrukshøgskole.

Odden, A. (2008). *Hva skjer med norsk friluftsliv? En studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004*. Doktoravhandling i geografi, NTNU. 295 s.

Nettsider:

alpinanleggene.no. (2014). *Historisk omsetning fra 2003/04 til 2012/13*. Tilgjengelig fra URL: < <http://www.alpinanleggene.no/statistikk/statistikk-og-fakta-alpinanleggenes-landsforening> [Nedlastet 19.november 2013]

Colour of the fjords - Stalheim & UNESCO Nærøyfjord (2010a). *Landskapsparkeer og Colours of the Fjords i Bergens Tidene i dag. På økonomisiden*. Tilgjengelig fra URL: <<https://www.facebook.com/coloursofthefjords>>[Nedlastet 10.april 2014]

- Colour of the fjords - Stalheim & UNESCO Nærøyfjord (2010b). *ÅRSMØTE i Stalheim Landskapsark*. Tilgjengelig fra URL: <<https://www.facebook.com/events/339687207437/>> [Nedlastet 10.april 2014]
- creuna.no. (2014). *Creuna tar destinasjonskommunikasjon til nye høyder*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.creuna.no/nytt/siste-nytt/myrkdalen/>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- ecotourismnorway.no (2014). Norsk økoturisme. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.ecotourismnorway.no>> [Nedlastet 26.april 2014]
- fn.no (2014a). *Bærekraftig utvikling*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- fn.no (2014b). *Bærekraftig utviklings historie*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Baerekraftig-utviklings-historie>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- fn.no (2014c). *Hva er bærekraftig utvikling?* Tilgjengelig fra URL: <<http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Hva-er-baerekraftig-utvikling>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- gstcouncil.org (2013). *Global Sustainable Tourism Criteria for Destinations (GSTC-D)*. Tilgjengelig fra URL:<http://www.gstcouncil.org/images/global%20sustainable%20tourism%20criteria%20for%20destinations%20gstc-d_v1%200_1nov13%20.pdf> [Nedlastet 1.april 2014]
- gstcouncil.org (2014a). *Welcome To Sustainable Tourism*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.gstcouncil.org/about/learn-about-gstc.html>> [Nedlastet 1.april 2014]
- gstcouncil.org (2014b). *Global Sustainable Tourism Council Membership*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.gstcouncil.org/participate-in-gstc/gstc-membership-application.html>> [Nedlastet 1.april 2014]
- Innovasjon Norge (2014 a). *Bærekraftig reiseliv*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.innovasjonnorge.no/no/reiseliv/baerekraftig-reiseliv/>> [Nedlastet 16.februar 2014]
- InnovasjonNorge (2014 b). *Merket for bærekraftig reisemål*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.innovasjonnorge.no/no/Reiseliv/Baerekraftig-reiseliv/Merket-for-baerekraftig-reisemaal/#.UwXiX3n02EM>> [Nedlastet 16.februar 2014]
- InnovasjonNorge (2014 c). *10 prinsipper for et bærekraftig reiseliv*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.innovasjonnorge.no/no/Reiseliv/Baerekraftig-reiseliv/Prinsipper-for-et-baerekraftig-reiseliv/#.UwXh53n02EM>> [Nedlastet 16.februar 2014]
- Kohlmann, D. (2014). "Frå frø til øl og brød" får tilskot. Tilgjengelig fra URL: <<http://fylkesmannen.no/Hordaland/Landbruk-og-mat/Naringsutvikling/KRD-stotte-til-prosjektet-Fra-fro-til-ol-og-brod/>> [Nedlastet 10.april 2014]
- landskapspark.no. (2009). *Vegen vidare i Myrkdalen*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.landskapspark.no/hoved.aspx?m=45313&amid=2527523>> [Nedlastet 10.april 2014]

- miljodirektoratet.no. (2013 a). *Naturmangfoldloven*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Regelverk/Lov/Naturmangfoldloven/>> [Nedlastet 1.april 2014]
- miljodirektoratet.no. (2013b). *Landskap i naturmangfoldloven*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Landskap/Landskap-i-naturmangfoldloven/>> [Nedlastet 1.april 2014]
- miljodirektoratet.no. (2013c). *Verdiskaping og naturbasert reiseliv*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Verdiskaping-og-naturbasert-reiseliv/>> [Nedlastet 10.april 2014]
- miljodirektoratet.no. (2013d). *Hva er økosystemtjenester?* Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Verdien-av-naturmangfold-og-okosystemtjenester/Hva-er-okosystemtjenester/>> [Nedlastet 1.april 2014]
- miljodirektoratet.no. (2013e). *Landskapskonvensjonen*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Internasjonalt/Internasjonale-avtaler/Landskapskonvensjonen/>> [Nedlastet 10.april 2014]
- miljodirektoratet.no. (2014a). Miljødirektoratet; Nettside: *Naturindeks for Norge*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Naturindeks-for-Norge/Hva-er-naturindeks-for-Norge/>> [Nedlastet 10.april 2014]
- miljofyrarn.no (2014). *Bransjekrav*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljofyrarn.no/bransjekravene/>> [Nedlastet 16.februar 2014]
- miljostatus.no (2014). *Kulturlandskap*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.miljostatus.no/Tema/Kulturminner/Kulturlandskap/>> [Nedlastet 21.mars 2014]
- MD (2009). Miljøverndepartementet; Nettside: *Den europeiske landskapskonvensjonen, Hverdagslandskapet*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.regjeringen.no/pages/2267750/DenEuropeiskeLandskapskonvensjonen.pdf>> [Nedlastet 22.april 2014]
- Myrkdalen (2014). *Bilete frå innlegg til Myrkdalen*. Tilgjengelig fra URL: <<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10151982940427615&set=pcb.10151982941872615&type=1&theater>> [Nedlastet 10.april 2014]
- Myrkdalen landskapspark (2014). *Myrkdalen, Kart, Informasjon*, brosjyre. Tilgjengelig fra URL: <<http://myrkdalen.org/dokument/kartbrochure08.pdf>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- myrkdalen.no (2014a). *Klimaansvar, Miljø*. Tilgjengelig fra URL: <<http://myrkdalen.no/nyttig-informasjon/miljo/>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- myrkdalen.no (2014b). *Historia vår*. Tilgjengelig fra URL: <<http://myrkdalen.no/annet/historia-var/>> [Nedlastet 20.mars 2014]
- myrkdalen.org (2013). *Garden Ulvund*. Tilgjengelig fra URL: <http://myrkdalen.org/om_myrkdalen/Ulvund/index.html> [Nedlastet 20.mars 2014]

- myrkdalen.org (2014). *Næringsliv*. Tilgjengelig fra URL: <<http://myrkdalen.org/naringsliv/index.html>>[Nedlastet 20.mars 2014]
- norden.org (2013). *Natur, kultur og friluftsliv i Norden*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.norden.org/no/om-samarbeidet/samarbeidsomraader/natur-kulturmiljoe-og-friluftsliv/natur-kulturmiljoe-og-friluftsliv-i-norden/>>[Nedlastet 22.april 2014]
- parknytt.wordpress.com (2013). *Ny landskapspark i Nordland*. Tilgjengelig fra URL: <<http://parknytt.wordpress.com/2013/09/02/ny-landskapspark-i-nordland/>>[Nedlastet 21.mars 2014]
- queyras-montagne.com (2014). *Queyras*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.queyras-montagne.com/summer-english.html>>[Nedlastet 11.april 2014]
- queyras-montagne.com (2014a). *The Queyras, park land*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.queyras-montagne.com/queyras-park-land.html>>[Nedlastet 11.april 2014]
- regjeringen.no (2007). *Europeisk landskapskonvensjon*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks.html?id=426184>>[Nedlastet 11.april 2014]
- regjeringen.no (2012). *125 000 kroner til Stalheim Landskapspark*. Kommunal- og regionaldepartementet, Regjeringen Stoltenberg 2. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.regjeringen.no/nn/dokumentarkiv/Regjeringa-Stoltenberg-II/Kommunal--og-regionaldepartementet/Nyheter-og-pressemeldinger/pressemeldinger/2012/125-000-kroner-til-stalheim-landskapspar.html?id=710738>>[Nedlastet 1.april 2014]
- regjeringen.no (2013). *Landskap, Stedsutvikling, Informasjon fra departementene*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.regjeringen.no/nb/sub/stedsutvikling/annet/emner-stedsutvikling/landskapskonvensjonen.html?id=535766>>[Nedlastet 1.april 2014]
- regjeringen.no (2014). *Den europeiske landskapskonvensjonen*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/landskapskonvensjonen.html?id=410080>>[Nedlastet 10.april 2014]
- skogoglandskap.no (2014). *Gjengroing*. Tilgjengelig fra URL: <http://www.skogoglandskap.no/temaer/gjengroing/subject_view>[Nedlastet 10.april 2014]
- trysil.no (2014). *Eiendom til salgs*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.trysil.no/no/Reise-og-opphold/Service/Eiendom-til-salgs/>>[Nedlastet 10.april 2014]
- trysil.no (2014b). *Trysil tar ansvar for fremtiden*. Tilgjengelig fra URL: <<http://www.trysil.no/barekraft/>>[Nedlastet 10.april 2014]
- visitvoss.no (2014). Tilgjengelig fra URL: <<http://www.visitvoss.no/no/>>[Nedlastet 10.april 2014]
- voss.kommune.no (2013). *Om Voss*. Tilgjengelig fra URL: <<http://voss.kommune.no/artikkel.aspx?MIId=13&AIId=904>>[Nedlastet 10.april 2014]

- voss.miljostatus.no (2010). *Nye miljøfyrtårnbedrifter*. Tilgjengelig fra URL:<http://voss.miljostatus.no/msf_printpage.aspx?m=3090>[Nedlastet 20.mars 2014]
- w2.brreg.no (2014). *Nøkkelopplysninger fra Enhetsregisteret*. Tilgjengelig fra URL:<<http://w2.brreg.no/enhet/sok/detalj.jsp?orgnr=995594781>>[Nedlastet 10.april 2014]
- walsertal.at (2014). *Leben und Arbeiten im Einklang mit der Nature*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.grosseswalsertal.at/system/web/default.aspx?sprache=2>>[Nedlastet 11.april 2014]
- walsertal.at (2014a). *Biosphere Park Concept*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.walsertal.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr=221817783&detailonr=222372736&sprache=2>>[Nedlastet 11.april 2014]
- walsertal.at (2014b). *In short*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.walsertal.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr=222220182&detailonr=222350983&sprache=2>>[Nedlastet 11.april 2014]
- walsertal.at (2014c). *Zoning*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.walsertal.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr=222372913&detailonr=222373247&sprache=2>>[Nedlastet 11.april 2014]
- walsertal.at (2014d). *Die stille Schönheit des Winters*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.grosseswalsertal.at/Tourismus/BergWinter>>[Nedlastet 11.april 2014]
- wandern.com (2014). *Skifahren im Grossen Walsertal*. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.wandern.com/land/at/voraralberg/grosses-walsertal/sport-und-freizeit/skifahren.html>>[Nedlastet 11.april 2014]
- AArre, E. og Lindebø, K. (2013). *Tre ganger større enn sin far*. Bergens tidende. Tilgjengelig fra URL:<<http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Tre-ganger-storre-enn-sin-far-3010575.html#UxjBUtwmWaU>>[Nedlastet 10.april 2014]

Intervjuer:

Intervjuene er foretatt over telefon og informantene har fått tilsendt spørsmålene på forhånd. Det ble også sendt et dokument med svar, som informantene godkjente.

Intervju, Kommunalsjef (2014) Kommunalsjef hos Voss kommune, avholdt den 03.03.14. kl 16.00 (Oslo 2014)

Intervju, Prosjektleder (2014) Prosjektleder for landskapsarker hos Fylkesmannen i Hordaland, avholdt den 06.03.14 kl 12.30 (Oslo 2014)

Intervju, Eiendomsdirektør (2014) Eiendomsdirektør i Myrkdalen Fjellandsby AS, avholdt den 14.03.14. kl 12.00 (Ås 2014)

Intervju, Seniorrådgiver (2014), Seniorrådgiver ved Landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Hordaland. Driver Åmot Operagard, gjestehus og kultursenter. avholdt den 07.04.14. kl. 14.00 (Oslo 2014)

Foto:

Der ikke kilder er oppgitt til bilder er dette av mine egne bilder.

Foto: Parc naturel régional du Queyras- Frankrike

01: http://www.queyras-montagne.com/galleryFlash/index.php?critere_album=CATEGO|GETE&langue=UK&code_album=PATRIMOINE

02: http://www.queyras-montagne.com/galleryFlash/index.php?critere_album=CATEGO|GETE&langue=UK&code_album=RADNDO

03: http://www.queyras-montagne.com/galleryFlash/index.php?critere_album=CATEGO|GHIVER&langue=UK&code_album=ACTIVITES

04: http://www.queyras-montagne.com/galleryFlash/index.php?critere_album=CATEGO|GETE&langue=UK&code_album=VILLAGES

[Nedlastet 5.mai 2014]

Figurer:

Figurer det ikke er oppgitt kilde til er laget av meg selv.

Kart er hentet fra de dokumentene som kilden til kartet henviser til.

Figur 1: Oversiktskart over alpinanleggene i Norge (kilde: alpinanleggene.no)

Figur 3,4: Kartgrunnlaget og informasjonen i kartet er hentet fra (kilde: kart.ivist.no)

Figur 5: Bilde fra kartbrosjyre (myrkdalen.org 2014)

<http://myrkdalen.org/dokument/kartbrosjyre08.pdf>

Figur 6: Voss løypekart (kilde: skiinfo.no)

<http://www.skiinfo.no/vestlandet/voss-fjellandsby-myrkdalen/skikart.html>

Figur 7: Plankart til kommunedelplan for Myrkdalen, (kilde: Voss kommune 2010)

Figur 8: Kart fra KU, friluftsliv til kommunedelplanen for Myrkdalen (kilde: Voss kommune 2009 a)

Figur 9,10: Kart fra KU, landskap til kommunedelplanen for Myrkdalen (kilde: Voss kommune 2009b)

Figur 11: Grosses Walsertal sitt oversiktskart over parken (kilde: grosseswalsertal.at)

http://www.grosseswalsertal.at/zentrum/grafiken/222732515_CI1168698.jpg

[Nedlastet 10.april 2014]

VEDLEGG

INTERVJUGUIDE

1-Intervjuguide

I forkant av intervjuene ble disse begrepene definert og forklart for informantene:

Landskap:

Når jeg spør om landskap tenker jeg både på det menneskeskapte og det eksisterende landskapet.

Landskapskarakter:

Landskapskarakter er det som særpreger et område og gjør at det skiller seg fra andre områder. Den er avhengig av samspillet mellom mange ulike landskapselementer, både naturlige og menneskeskapte

Bærekraftig:

Bærekraftig utvikling handler om å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge fremtidige generasjoners mulighet til å dekke sine. I oppgaven prøver jeg å få frem bærekraft rundt landskapet. Det omfatter også alle de tre dimensjonene av bærekraft med den økonomiske, den sosiale og den økologiske dimensjonene.

Informant

Dirk Kohlman, Prosjektleder Landskapsarkitektur - Fylkesmannen i Hordaland

Spørsmål tilknyttet landskapsarkitekturprosjektet

1. Hva er status for landskapsarkitektur i Norge i dag? Hvor mange arkitekturparker er operative?
  2. Hva er hovedforskjellen mellom en landskapsarkitekturpark og en regionalpark?
  3. Hvorfor satser dere på landskapsarkitekturparker og ikke regionalparker i Hordaland?
  4. Finnes det samarbeid på tvers av landskapsarkitekturparkene, eller opererer alle hver for seg?
  5. Hvilke landskapsarkitekturparker har hatt suksess med sitt prosjekt? Hvorfor/ Hvorfor ikke?
  6. Tidligere var Myrkdalen knyttet opp mot et landskapsarkitekturparkprosjekt. Hva var grunnen til at den ikke eksisterer lenger? Hvilke tanker har du om eventuelt å opprette en ny landskapsarkitekturpark i fremtiden? Hva må eventuelt gjøres anderledes?
  7. Kunne du sett for deg et samarbeid med for eksempel Stalheim landskapsarkitekturpark og en eventuell ny landskapsarkitekturpark i Myrkdalen?
- Noen generelle spørsmål om landskapet i Myrkdalen
8. Hva mener du er viktige særpreg i landskapet rundt Myrkdalen?
  9. Hvilke kulturverdier ser du på som viktige i Myrkdalen?
  10. Hvordan ser du på endringen av arealbruken i Myrkdalen, både før og etter at alpinanlegget kom?
  11. Er det noen endringer i landskapet som har gjort stor påvirkning på landskapets karakter i Myrkdalen? Her tenker jeg på endringer i forbindelse med infrastruktur og endring av landskapskarakter, fra skogbruk til jordbruk osv.
  12. Hvordan synes du utbyggingen av alpinanlegget og tilhørende infrastruktur har påvirket landskapet i Myrkdalen, altså visuelt?
  13. Har du noen tanker om landskapet i Myrkdalen har blitt mer eller mindre tilgjengelig for de som utøver friluftsliv etter at alpinanlegget kom?

14. Vet du noe om samarbeidet mellom grunneierene i området, og om de ser mulighetene alle de tilreisende som kommer i forbindelse med alpinanlegget har?
15. I hvilken grad mener du at landskapet har blitt tatt hensyn til under utbyggingen av alpinanlegget?
16. Er kommunedelplanen som er vedtatt for en videre utvikling av Myrkdalen bærekraftig, i ditt perspektiv?
17. Hva tror du vil skje i fremtiden om utviklingen fortsetter som nå, med en stadig utvidelse av fjellandsbyen og en innskrenkning av gårdsdriften? Vil Myrkdalen kunne holde på sitt særpreg?
18. Hvilke landskapstilpassninger mener du må til for å sikre de kulturelle landskapskvalitetene og stedet særpreg i Myrkdalen i fremtiden?
19. Har du noen tanker om hva som kjennetegner et bærekraftig landskap?
20. Annet jeg bør vite om landskapsparken i Myrkdalen?
3. Hvordan ser du på endringen av arealbruken i Myrkdalen, både før og etter at alpinanlegget kom?
4. Er gårdsbrukene i Myrkdalen økonomisk lønnsomme i dag, og vet du noe om hvordan de ser for seg den fremtidige driften?
5. Er det noen endringer i landskapet som har gjort stor påvirkning på landskapet karakter i Myrkdalen? Her tenker jeg på endringer i forbindelse med infrastruktur og endring av landskapskarakter, fra skogbruk til jordbruk osv?
6. Hvordan synes du utbygging av alpinanlegget og tilhørende infrastruktur har påvirket landskapet i Myrkdalen, altså visuelt?
7. Har det vært en økning av friluftslivsinteresserte i kommunen/ Myrkdalen etter at anlegget kom?
8. Har du noen tanker om landskapet i Myrkdalen har blitt mer eller mindre tilgjengelig for de som utøver friluftsliv etter at alpinanlegget kom?
9. Kommer engasjementet for utviklingen av Myrkdalen fra de lokale eller er det aktører utenfra?

Informant:

Torbjørge Austrud, kommunalskjef Voss kommune

1. Hva mener du er viktige særpreg i landskapet rundt Myrkdalen?
2. Hvilke kulturverdier ser du på som viktige i Myrkdalen?
10. Vet du noe om samarbeidet mellom grunneierene i området, og om de ser mulighetene alle de tilreisende som kommer i forbindelse med alpinanlegget har?
11. Hvordan har kommunen koblet eksisterende kvaliteter i landskapet i Myrkdalen til nye planer for området?

12. I hvilken grad mener du hensynet til landskap prioriteres i kommunens planlegging? Hvordan?
  13. Er planene for en videre utvikling av Myrkdalen bærekraftige, i ditt perspektiv?
  14. Hvordan har kommunen tatt hensyn til endringer og uforutsette hendelser, slik som klimaforandringer, i sine planer for Myrkdalen?
  15. Har du noen formening om hvordan lokalsamfunnet har utviklet seg etter at alpinanlegget kom?
  16. Tidligere var Myrkdalen knyttet opp mot et landskapsparkprosjekt. Vet du hva grunnen er til at den ikke eksisterer lenger? Hvilke tanker har du om eventuelt å opprette en ny landskapspark? Hva må gjøres anderledes?
  17. Hvor viktig tror du at turistene er for utviklingen og livet i Myrkdalen?
  18. Hva tror du vil skje i fremtiden om utviklingen fortsetter som nå, med en stadig utvidelse av fjellandsbyen og en innskrenkning av gårdsdriften? Vil Myrkdalen kunne holde på sitt særpreg?
  19. Annet jeg bør vite om utviklingen i Myrkdalen?
- Informant:**
Nils Akselberg, Eiendomsdirektør-Myrkdalen Fjellandsby AS
1. Hva mener du er viktige særpreg i landskapet runt Myrkdalen?
  2. Hvilke kulturverdier ser du på som viktige i Myrkdalen?
  3. Hvordan ville du beskrive Myrkdalen før utbyggingen og nå, slik du ville gjort det til en god venn som ikke har vært der?
  4. Hva er spesielt med Myrkdalen, som skiller det fra andre destinasjoner?
  5. Hva tror du de besøkende setter pris på , hva er viktig for dem?
  6. Hvordan ser du på endringen av arealbruken i Myrkdalen, både før og etter at alpinanlegget kom?
  7. Er det noen endringer i landskapet som har gjort stor påvirkning på landskapets karakter i Myrkdalen? Her tenker jeg på endringer i forbindelse med infrastruktur og endring av landskapskarakter, fra skogbruk til jordbruk osv.
  8. Hvordan synes du utbyggingen av alpinanlegget og tilhørende infrastruktur har påvirket landskapet i Myrkdalen, altså visuelt?
  9. Har det vært en økning av friluftslivsinteresserte i Myrkdalen etter at anlegget kom?
  10. Har du noen tanker om landskapet i Myrkdalen har blitt mer eller mindre tilgjengelig for de som utøver friluftsliv etter at alpinanlegget kom?
  11. Kommer engasjementet for utviklingen av Myrkdalen fra de lokale eller er det aktører utenfra?

12. Vet du noe om samarbeidet mellom grunneierene i området, og om de ser mulighetene alle de tilreisende som kommer i forbindelse med alpinanlegget har?
13. Hvordan har Myrkdalen Fjellandsby koblet eksisterende kvaliteter i landskapet i Myrkdalen til nye planer for området?
14. Hvordan tenker fjellandsbyen at Myrkdalen skal være til de ulike årstidene?
15. I hvilken grad mener du hensynet til landskap prioriteres i Myrkdalen fjellandsby sin planlegging? Hvordan?
16. Er planene for en videre utvikling av Myrkdalen bærekraftige, i ditt perspektiv? Her tenker jeg begrepet bærekraft innen natur, kultur og landskap og om disse verdiene blir ivaretatt ved utbygging.
17. Hvordan har Myrkdalen fjellandsby tatt hensyn til endringer og uforutsette hendelser, slik som klimaforandringer, i sine planer for Myrkdalen?
18. Har du noen formening om hvordan lokalsamfunnet har utviklet seg etter at alpinanlegget kom? Hvilke tanker har du rundt utviklingen av det fremtidige lokalsamfunnet og hvordan det skal ivaretas/integreres i utviklingsplanene?
19. Hvilket inntrykk har du til hvordan fastboende og hyttefolk forholder seg til hverandre?
20. Tidligere var Myrkdalen knyttet opp mot et landskapsparkprosjekt. Vet du hva grunnen var til at den ikke eksisterer lenger? Hvilke tanker har du om eventuelt å opprette en ny landskapspark? Hva må gjøres anderledes?
21. Hvor viktig tror du at turistene er for utviklingen og livet i Myrkdalen?
22. Hva tror du vil skje i fremtiden om utviklingen fortsetter som nå, med en stadig utvidelse av fjellandsbyen? Vil Myrkdalen kunne holde på sitt særpreg?
23. Det er planer om en ny og bedre Rv 13 over Vikafjell, på hvilken måte vil denne utbedringen av veien påvirke Myrkdalen og fremtiden for destinasjonen?
24. Annet jeg bør vite om utviklingen i Myrkdalen?

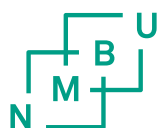
Informant:
Steinar Sørli, Seniorrådgiver ved Landbruksavdelinga hos Fylkesmannen i Hordaland. Driver Åmot Operagard, gjestehus og kultursenter.

Noen generelle spørsmål om landskapet i Myrkdalen

1. Hva mener du er viktige særpreg i landskapet rundt Myrkdalen?
2. Hvilke kulturverdier ser du på som viktige i Myrkdalen?
3. Hvordan ser du på endringen av arealbruken i Myrkdalen, både før og etter at alpinanlegget kom?
4. Er det noen endringer i landskapet som har gjort stor påvirkning på landskapets karakter i Myrkdalen? Her tenker jeg på

endringer i forbindelse med infrastruktur og endring av landskapskarakter, fra skogbruk til jordbruk osv.

5. Hvordan synes du utbyggingen av alpinanlegget og tilhørende infrastruktur har påvirket landskapet i Myrkdalen, altså visuelt?
6. Har du noen tanker om landskapet i Myrkdalen har blitt mer eller mindre tilgjengelig for de som utøver friluftsliv etter at alpinanlegget kom?
7. Vet du noe om samarbeidet mellom grunneierene i området, og om de ser mulighetene alle de tilreisende som kommer i forbindelse med alpinanlegget har?
8. I hvilken grad mener du at landskapet har blitt tatt hensyn til under utbyggingen av alpinanlegget?
9. Er kommunedelplanen som er vedtatt for en videre utvikling av Myrkdalen bærekraftig, i ditt perspektiv?
10. Hva tror du vil skje i fremtiden om utviklingen fortsetter som nå, med en stadig utvidelse av fjellandsbyen og en innskrenkning av gårdsdriften? Vil Myrkdalen kunne holde på sitt særpreg?
11. Hvilke landskapstilpassninger mener du må til for å sikre de kulturelle landskapskvalitetene og stedet særpreg i Myrkdalen i fremtiden?
12. Har du noen tanker om hva som kjennetegner et bærekraftig landskap?
13. Annet jeg bør vite om landskapsparken i Myrkdalen?

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Postboks 5003
NO-1432 Ås
67 23 00 00
www.nmbu.no